

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
Της**

ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

A.M. 108

**ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: «ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΜΗ-ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ».**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΜΑΡΙΑ ΒΕΝΙΕΡΗ**

Ρέθυμνο, 20 / 5 / 2009

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ:

**ΜΑΡΙΑ ΒΕΝΙΕΡΗ
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΤΣΙΝΟΡΕΜΑ
ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: a. Ο καθορισμός του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας, σελ. 1- 7.

b.Ο χαρακτηρισμός της «εννοιολογικής διάκρισης»: Νοητικές καταστάσεις και νοητικό περιεχόμενο, σελ. 7-9.

c. Διάταξη των κεφαλαίων της εργασίας, σελ. 9-11.

Κεφάλαιο 1: Το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) στην αντιληπτική εμπειρία, σελ. 12.

1.1 Ο καθορισμός του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» στον Evans και η απάντηση του McDowell, σελ. 12-16 .

1.2 Για την κατανόηση των «καταδεικτικών εννοιών»(demonstratives) της αντίληψης στο έργο του McDowell, σελ. 16.

1.2.1 Οι «καταδεικτικοί όροι» (demonstratives) και οι «δεικτικοί όροι» (indexicals), σελ. 16-17.

1.2.2. Η εννοιολογική προέλευση των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» στο έργο του McDowell, σελ. 18-22.

1.2.3. Αντιληπτική ικανότητα και «ικανότητα αναγνώρισης»: Ενστάσεις στην εννοιολογική άποψη του McDowell, σελ.22-27.

1.2.4. Οι «καταδεικτικές έννοιες» και το ζήτημα του «βαθμού ανάλυσης των εννοιών» (Finenes of Grain), σελ. 27-30.

1.2.5. Ο ρόλος της νοητικής υποκατηγορίας στον σχηματισμό των «καταδεικτικών εννοιών» και η ένσταση του «a posteriori» καθορισμού των εννοιών, σελ. 30-32.

Κεφάλαιο 2: Το επιχείρημα της «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα εμπειρίας»(unit-free), σελ.33.

2.1.Ο καθορισμός των scenarios για τη διατύπωση της μη-εννοιολογικής εμπειρίας στον Christopher Peacocke, σελ. 33-36.

- 2.2. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και η εφαρμογή της αντιληπτικής εμπειρίας ως «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα» (unit free), σελ. 36-44.
- 2.3. Ο σημασιολογικός χαρακτήρας των προτασιακών στάσεων για τον καθορισμό της εμπειρίας, σελ. 44-48.
- 2.4. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και οι «έννοιες παρατήρησης» (observational concepts) στο έργο του Peacocke, σελ. 48-54.
- 2.5. Ο «εγωκεντρικός» προσδιορισμός της αντίληψης: Οι όροι της μεταβαλλόμενης σύνδεσης ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης, σελ. 54-57.
- 2.6. Η δομή των «πρωτοπροτάσεων» και η φυσιοκρατική ερμηνεία του περιεχομένου της σκέψης, σελ. 57-59.

Κεφάλαιο 3: Το επιχείρημα της διάκρισης ανάμεσα στο «αναλογικό» και στο «ψηφιακό» περιεχόμενο της εμπειρίας, σελ. 60.

- 3.1. Το αντιληπτικό περιεχόμενο της εμπειρίας και η εισροή «πληροφορίας», σελ. 60-66.
- 3.1.2. Η προσφορά του Dretske στην εξήγηση της αντίληψης από την άποψη της «εννοιολογικής διάκρισης», σελ. 66-67.
- 3.2. Η μετάδοση της πληροφορίας στην αντίληψη και το «πληροφοριακό σύστημα» του Evans, σελ. 67-70.

Κεφάλαιο 4: Η «αντίληψη των ζώων» (animal perception): Χωρικές, νοητικές αναπαραστάσεις για την καθοδήγηση της συμπεριφοράς χωρίς την κατοχή εννοιών, σελ. 71.

- 4.1. Η «αντίληψη των ζώων»: Αναπαραστατικά, νοητικά περιεχόμενα χωρίς την κατοχή εννοιών, σελ. 72-73.
- 4.2. Η «χωρική σκέψη» των ζώων: η εφαρμογή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την ερμηνεία της συμπεριφοράς των ζώων, σελ. 73-78.
- 4.3. Ενστάσεις υπέρ της σημασίας του εννοιολογικού περιεχομένου στους ανθρώπους: η περίπτωση του John McDowell, σελ. 78-79.

4.3.1. Τα «λογικά ζώα»: η ερμηνεία του John McDowell στο θέμα της κατοχής των εννοιών, σελ.79-81.

4.3.2. Η σημασία της «εννοιολογικής ικανότητας» των «λογικών ζώων», σελ.81-85.

Επίλογος: Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης: Μια γνωσιακή πρόκληση, σελ. 86-89.

Βιβλιογραφία, σελ. 89-94.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΜΗ-ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

α. Ο καθορισμός του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας.

Οι έννοιες είναι κεντρικής σημασίας για τον καθορισμό μιας συνολικής θεωρίας της γνώσης και του νου. Οι σκέψεις μας, οι γλωσσικές εκφράσεις αλλά επίσης η αλληλεπίδραση μας με τον κόσμο, κατά συνέπεια και η αντίληψη μας, περιλαμβάνουν και προϋποθέτουν στις περισσότερες περιπτώσεις τις έννοιες που αποτελούν τα δομικά τους στοιχεία. Αν θελήσουμε να προσδιορίσουμε περαιτέρω τις έννοιες διαπιστώνουμε ότι η εξέταση τους υπαγορεύει τις ακόλουθες 3 βασικές προσεγγίσεις: Η πρώτη προσέγγιση αναφέρεται στην μεταφυσική των εννοιών, η δεύτερη προσέγγιση αφορά την λογική ανάλυση των εννοιών και η τρίτη προσέγγιση συνδέεται με την επιστημολογία των εννοιών. Ειδικότερα, η μεταφυσική των εννοιών αφορά 1.το πρόβλημα των εννοιών ως universals όπως επίσης 2. μια θεωρία ταυτότητας των εννοιών και τέλος 3. την διάκριση ανάμεσα σε απλές και σύνθετες έννοιες. Η κατηγορία της λογικής ανάλυσης των εννοιών αφορά 1. την σύνθεση των εννοιών, 2. τις συνθήκες που ικανοποιούν την ύπαρξη των εννοιών σε όλους τους πιθανούς κόσμους και 3. την διάκριση ανάμεσα σε πρωτογενείς και σύνθετες έννοιες. Τέλος, η επιστημολογία των εννοιών αφορά 1.την κατοχή των εννοιών, 2. την απόκτηση των εννοιών και 3.την κατηγοριοποίηση των εννοιών.

Στην εργασία αυτή θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε την σημασία των εννοιών από την άποψη της διάκρισης ανάμεσα στο εννοιολογικό και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης γεγονός που όπως θα παρατηρήσουμε συνδέεται με τις δυνατότητες της αναπαραστασιακής θεωρίας για την αντίληψη.

Ας σημειωθεί ότι η πραγμάτευση για τον καθορισμό του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας αφορά διαφορετικά πεδία της επιστημονικής και της θεωρητικής έρευνας. Τα πεδία αυτά περιλαμβάνουν τη φιλοσοφία, την γνωσιακή ψυχολογία -και την ευρύτερη προσέγγιση των γνωσιοεπιστημών- όπως επίσης τη γλωσσολογία. Εμείς στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με την φιλοσοφική πτυχή του προαναφερθέντος ζητήματος.

Ποιούς βασικούς σκοπούς θεωρείται ότι εξυπηρετεί η διάκριση ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και από εκείνο το μη-εννοιολογικό της αντίληψης; Η απάντηση αφορά την σχέση του υποκειμένου με το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας. Ή όπως έχει επίσης διατυπωθεί¹: « Κατά πόσο οι πεποιθήσεις (beliefs) μας επηρεάζουν ότι βλέπουμε;» Πράγματι ορισμένοι υποστηρίζουν ότι άνθρωποι με διαφορετικές πεποιθήσεις (beliefs) βλέπουν τον κόσμο διαφορετικά. Η άποψη αυτή που ο Crane ορίζει με την έκφραση: « Σχετικισμός της Αντίληψης» (Perceptual Relativism) δηλώνει ότι²: «ένας επιστήμονας και ένα παιδί μπορούν να κοιτάνε ένα σωλήνα καθοδικής ακτινοβολίας, κατά τρόπο, ώστε ο πρώτος να τον βλέπει (σ.μ: τον σωλήνα) ενώ ο δεύτερος όχι». Τι συμβαίνει λοιπόν στη περίπτωση που το υποκείμενο δεν κατέχει τις αντίστοιχες έννοιες που χρειάζονται για τον προσδιορισμό του εμπειρικού περιεχομένου; Θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι σε αυτή περίπτωση η εμπειρία του υποκειμένου αποτυγχάνει; Ότι δηλ. το αντιληπτικό αντικείμενο δεν ανήκει στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας του υποκειμένου εφόσον δεν κατέχει τις έννοιες που θεωρούνται απαραίτητες για την αντίληψη. Όμως η περιγραφή της εμπειρίας του παιδιού στο παραπάνω παράδειγμα του Crane δεν μπορεί να θεωρηθεί «άδεια». Ομολογείται όμως ότι το παιδί αντίθετα από τον επιστήμονα δεν κατέχει την έννοια «σωλήνας καθοδικής ακτινοβολίας», γεγονός που σύμφωνα με κάποιους θεωρητικούς της αντίληψης πρέπει να θεωρηθεί επίσης περιοριστικό για την αντιληπτική του εμπειρία καθόσον όπως συνεχίζει στην περιγραφή του ο Crane: « ... κάποιος δεν μπορεί να δει κάτι ως F εκτός αν ο ίδιος διαθέτει την έννοια F».³

Η απόφαση όμως ότι η αντιληπτική εμπειρία συμπίπτει και προϋποθέτει την κατοχή εννοιών από το υποκείμενο ενώ σε άλλη περίπτωση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί δεν είναι ομόφωνα αποδεκτή από τους θεωρητικούς της αντίληψης και κυρίως από τους οπαδούς του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας. Αυτοί θα επιχειρήσουν να εξηγήσουν το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας κατά τρόπο ώστε να μην χρειάζεται η χρήση εννοιών από το υποκείμενο.

Ας εξετάσουμε λοιπόν τις συνθήκες για τη περιγραφή της αντιληπτικής εμπειρίας ώστε να επαναπροσδιορίσουμε το πρόβλημα μας: Αποδεχόμαστε ότι η αντιληπτική

---

¹ Tim Crane, "The nonconceptual content of experience", in *The Contents of experience-Essays on Perception*, Cambridge University Press, 1992, σελ. 136

² Tim Crane, *ibidem*, σελ. 136.

³ Tim Crane, *ibidem*, page 136.

ικανότητα του υποκειμένου συνιστά κάποιο είδος νοητικού περιεχομένου το οποίο κατά κάποιο τρόπο αναπαριστά τον κόσμο στο υποκείμενο⁴. Και το νοητικό αυτό περιεχόμενο θεωρούμε ότι καθορίζεται σύμφωνα με μια βασική εναλλακτική, ανάμεσα δηλ. στο εννοιολογικό και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Είναι κοινώς αποδεκτό, συμπληρώνει ο Crane στο ίδιο κείμενο, ότι τα περιεχόμενα των πεποιθήσεων καθώς και των προτασιακών στάσεων περιλαμβάνουν τις έννοιες. Και οι υποστηρικτές του εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας θεωρούν ότι οι αντιληπτικές εμπειρίες αποτελούν προτασιακές στάσεις με εννοιολογικό περιεχόμενο.

Όμως οι έννοιες και η κατοχή τους από το υποκείμενο δεν αποτελεί τη μόνη αποδεκτή άποψη για τον καθορισμό του περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας. Η εναλλακτική λοιπόν περίπτωση στο εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας αφορά το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας, το είδος δηλ. του νοητικού περιεχομένου που δεν περιλαμβάνει έννοιες. Για λόγους συντομίας και στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας θα προτείνω την αντιπαράθεση του εννοιολογικού περιεχομένου προς το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης με τον όρο: «εννοιολογική διάκριση».

Ποιά όμως ιδιαίτερα προτερήματα θεωρούν οι υποστηρικτές του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας ότι η επιλογή τους προσφέρει στην έρευνα της αντίληψης; Αυτά συνοψίζονται κυρίως στις δυο παρακάτω θέσεις από τους οπαδούς του μη-εννοιολογικού περιεχομένου⁵ όπως ο Bermudez : Σύμφωνα με τη

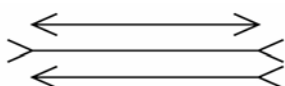
---

⁴ Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να παραλάβω την επιφύλαξη του Tim Crane όπως αναφέρεται στο κείμενο του με τίτλο: “The nonconceptual content of experience” ότι δεν χρειάζεται να είμαστε υποστηρικτές της αναπαραστατικής θεωρίας για να εξηγήσουμε το νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης. Επί παραδείγματι ως αντιπαραβάλλουμε την άποψη του John Searle όταν αναφέρεται στην οπτική εμπειρία στο βιβλίο του με τίτλο: Intentionality. Θεωρεί ότι οι αντιληπτικές εμπειρίες, όπως η οπτική εμπειρία, συστήνουν ένα είδος συνειδητού, νοητικού γεγονότος χωρίς αναπαραστατικό χαρακτήρα. Ο Searle αποδίδει αντίθετα αναπαραστατικό χαρακτήρα στο νοητικό περιεχόμενο των προτασιακών στάσεων. Ειδικότερα, στη περίπτωση της αντιληπτικής εμπειρίας ο Searle θεωρεί ότι υπάρχει η δυνατότητα της άμεσης πρόσβασης του υποκειμένου στο περιεχόμενο της εμπειρίας του, γεγονός που δεν συμφωνεί με τον διαμεσολαβημένο χαρακτήρα των περιεχομένων των πεποιθήσεων (beliefs). Για τον λόγο αυτό αποδίδει στο νοητικό περιεχόμενο της άμεσης αντιληπτικής εμπειρίας τον όρο της «παράστασης» (presentations) διαχωρίζοντας το από το αναπαραστατικό περιεχόμενο των πεποιθήσεων.

⁵ Jose Luis Bermudez, «Nonconceptual content: from perceptual experience to subpersonal computational states», *Mind and Language*, vol.10, no.4, 1995, page 335.

πρώτη θέση το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας θεωρείται ανεξάρτητο από τους λόγους που καθορίζουν τη διατύπωση των κρίσεων στην αντίληψη (belief-independence of perceptual experience). Πράγματι, αναφέρει ο Bermudez, στις συνήθεις καταστάσεις της αντίληψης το υποκείμενο έχει την τάση να θεωρεί ότι η αντιληπτική του εμπειρία αντιστοιχεί στο νοητικό περιεχόμενο των κρίσεων και πεποιθήσεων του. Αλλά κάποιες περιπτώσεις απαιτούν αντίθετα να διαχωριστούν οι πεποιθήσεις από την αντίληψη. Μια τέτοια χαρακτηριστική περίπτωση, αναφέρει ο Bermudez, ότι αποτελούν οι οπτικές παραισθήσεις (illusions). Στη περίπτωση των οπτικών παραισθήσεων (illusions) η επίγνωση του υποκειμένου ότι το γεγονός που παρίσταται στο οπτικό του πεδίο είναι αναληθές δεν το απαλλάσσει αναγκαστικά από τη πεποίθησή του για το αντιληπτικό γεγονός.

Πράγματι τα θέματα των παραισθήσεων (illusions) και των ψευδαισθήσεων (hallucinations) στην αντίληψη αποτελούν τα εμπόδια με τα οποία πρέπει ν' αναμετρηθούν ανεξαιρέτως οι θεωρίες της αντίληψης. Ο A.D. Smith στο *The problem of Perception* αναφέρεται στο θέμα των παραισθήσεων με τον εξής τρόπο: « η παραισθήση είναι η αντιληπτική κατάσταση στην οποία ένα φυσικό αντικείμενο αποτελεί ένα αντιληπτικό αντικείμενο αλλά εμφανίζεται διαφορετικό απ' ότι είναι πραγματικά»⁶. Στο κλασικό παράδειγμα παραισθήσεως των Müller-Lyer (1889) έχουμε :

Σε αυτή την περίπτωση παρουσιάζονται στα υποκείμενα η εικόνα δυο γραμμών και τους ζητείται να υποδείξουν ποια θεωρούν μεγαλύτερη. Αν και οι δυο γραμμές του πειράματος είναι ισομεγέθεις και παρότι τα υποκείμενα το γνωρίζουν (γιατί τους έχει ειπωθεί) η πεποίθησή τους είναι αντίθετη προς την αντιληπτική τους εμπειρία που εμφανίζει τις γραμμές ως άνισου μεγέθους μεταξύ τους. Έχουν παρ'αυτά την πεποίθησή ότι οι γραμμές της αντιληπτικής τους εμπειρίας είναι ίσες μεταξύ τους. Σε αυτή την περίπτωση το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας του υποκειμένου θεωρείται προϊόν παραισθήσεως (illusion) και δεν συμφωνεί με το περιεχόμενο της πεποίθησής. Επιπλέον, αν η διατύπωση των πεποιθήσεων αντιστοιχεί

⁶ Adam Smith, *The Problem of Perception*, Harvard Univ. Press, 2002, σελ. 23.

στο εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας συνεπάγεται ότι στην περίπτωση των οπτικών παραισθήσεων το εννοιολογικό περιεχόμενο δεν συμπίπτει με το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας .

Η δεύτερη θέση, που θέτει ο Bermudez για την υπεράσπιση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης, θεωρεί ότι το εμπειρικό περιεχόμενο συναποτελείται από μια πλειάδα πληροφοριακών δεδομένων στα οποία δεν ανταποκρίνεται επαρκώς το εννοιολογικό περιεχόμενο. Η έκφραση «δεν ανταποκρίνεται επαρκώς» σημαίνει ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο δεν δύναται να διαθέτει τις αντίστοιχες έννοιες προς την πλειάδα των αντιληπτικών ποιοτήτων που περιέχονται στο εμπειρικό περιεχόμενο⁷.

Αμφισβητείται συνεπώς το εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης, από τους οπαδούς του μη-εννοιολογικού περιεχομένου, εφόσον η εφαρμογή του δεν θεωρείται επαρκής συνθήκη για την απόδοση της εμπειρίας. Οι θεωρητικοί λοιπόν της αντιληπτικής εμπειρίας καλούνται να επιχειρηματολογήσουν γύρω από την προβληματική της «εννοιολογικής διάκρισης» και να παρουσιάσουν τα προτερήματα ή τα ελαττώματα του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου.

Συνεπώς, το πρόβλημα με το οποίο ασχολούνται όσοι εξετάζουν το ζήτημα της «εννοιολογικής διάκρισης» αφορά την διαφορά ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και σε εκείνο το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο για τον προσδιορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας.

Το πρόβλημα της διάκρισης ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο απασχολεί επίσης τους θεωρητικούς της Τεχνητής Νοημοσύνης (T.N.) οι οποίοι διακρίνουν δύο επίπεδα στο νοητικό περιεχόμενο και που αφορούν 1. το υπό-προσωπικό (subpersonal) ή το υπό-δοξαστικό (subdoxastic) περιεχόμενο της νόησης σε αντίθεση με 2. το δοξαστικό (doxastic) ή το προσωπικό (personal) περιεχόμενο.

Το περιεχόμενο της νόησης για τους θεωρητικούς της T.N. διαθέτει αναπαραστασιακό χαρακτήρα υπό τη μορφή γλωσσικού κώδικα με συντακτικό και σημασιολογικό χαρακτήρα και όπου οι έννοιες κατέχουν την θέση συμβόλων στον

---

⁷ Το ζήτημα σχετικά με την πλειάδα των πληροφοριακών δεδομένων χωρίς αντίστοιχες έννοιες αφορά το πρόβλημα του «πλούτου της εμπειρίας» στο οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο πρώτο (1) κεφ. της παρούσης εργασίας.

αναπαραστασιακό κώδικα. Τόσο, η μορφή όσο, και η λειτουργία του αναπαραστασιακού, γλωσσικού κώδικα της νόησης παρομοιάζεται με την λειτουργία ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή. Αλλά το υπό-δοξαστικό, σε αντίθεση με το δοξαστικό περιεχόμενο της νόησης, δεν ασχολείται με την σημασιολογία των εννοιών κατά την επεξεργασία των συμβόλων του γλωσσικού κώδικα της νόησης. Αντίθετα στην περίπτωση του υπό-δοξαστικού περιεχομένου της νόησης θεωρείται σημαντική η εισαγωγή (input) και η συντακτική διάταξη των γλωσσικών σύμβολων για την απόδοση του αποτελέσματος (output) στο τέλος της νοητικής λειτουργίας⁸. Στην εργασία αυτή δεν θα ασχοληθούμε περαιτέρω με τα δυο παραπάνω επίπεδα (1) και (2) του νοητικού περιεχομένου αλλά η ενασχόληση μας με την «εννοιολογική διάκριση» αφορά την εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρήσω ένα πρώτο χαρακτηρισμό της «εννοιολογικής διάκρισης» που περιλαμβάνει τους όρους της «νοητικής κατάστασης» και του «νοητικού περιεχομένου». Ο όρος της «νοητικής κατάστασης» δηλώνει ότι η αντιληπτική εμπειρία αντιστοιχεί στη παρουσία μιας κατάστασης για το υποκείμενο τέτοια που επίσης μπορεί να εξηγηθεί ανεξάρτητα από το νοητικό περιεχόμενο. Το «νοητικό περιεχόμενο» αντίθετα χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό ενός περιεχομένου που αποδίδει την αντιληπτική εμπειρία με εννοιολογικό ή μη-εννοιολογικό τρόπο.

Πριν όμως προχωρήσουμε στην επιμέρους εξέταση της «εννοιολογικής διάκρισης» να υπογραμμίσουμε ότι εδώ θα μας απασχολήσει σε συνάρτηση με την αναπαραστασιακή θεωρία για την αντίληψη. Αποτελεί μια άποψη ευρέως διαδεδομένη ανάμεσα στους θεωρητικούς της «εννοιολογικής διάκρισης» ότι η αντιληπτική εμπειρία συνδέεται άμεσα με το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της⁹. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση το υποκείμενο έχει πρόσβαση στο αντικείμενο της αντιληπτικής του εμπειρίας μέσω νοητικών, αναπαραστασιακών περιεχομένων. Και όσον αφορά τη διάκριση ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και το μη-

---

⁸ Κάτι ανάλογο με την εξήγηση της σύνταξης του υπό-δοξαστικού περιεχομένου για την νόηση βρίσκουμε στην υπολογιστική λειτουργία της μηχανής Turing που θεωρείται από τους θεωρητικούς της Τεχνητής Νοημοσύνης μια προσομοίωση της υπολογιστικής λειτουργίας του νου. Όπου οι έννοιες κατέχουν την θέση σύμβολων στην υπολογιστική λειτουργία του νου και η εισαγωγή (input) τους στο νοητικό περιεχόμενο υπακούει σε μια συντακτική μορφή, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο σημασιολογικός του χαρακτήρας.

⁹ Την αναπαραστασιακή θεωρία για την εξέταση της «εννοιολογικής διάκρισης» ασπάζονται οι κάτωθι φιλόσοφοι: Peacocke 1995, Dretske 1995, Evans 1984, Bermudez 1995, 1998, 2003.

εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης η αναπαραστασιακή προσέγγιση θεωρεί ότι τα παραπάνω αποτελούν διαφορετικά περιεχόμενα νοητικής αναπαράστασης. Ειδικότερα, σύμφωνα με το εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης η νοητική αναπαράσταση της αντίληψης αφορά την εφαρμογή ενός περιεχομένου που περιλαμβάνει τις έννοιες ενώ αντίθετα το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης αφορά τη νοητική αναπαράσταση της αντίληψης ως ένα είδος περιεχομένου χωρίς τη χρήση εννοιών.

b. Ο χαρακτηρισμός της «εννοιολογικής διάκρισης»: Νοητικές καταστάσεις και νοητικό περιεχόμενο.

Με τον όρο της «εννοιολογικής διάκρισης» για την αντίληψη εννοώ την δυνατότητα του νοητικού περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας να διαθέτει εννοιολογικό ή μη-εννοιολογικό χαρακτήρα. Αλλά επιπλέον πρέπει να σημειώσουμε ότι το νοητικό, αντιληπτικό περιεχόμενο δηλώνει επίσης την παρουσία μιας νοητικής κατάστασης για το υποκείμενο. Και όσο αφορά τον προσδιορισμό της «νοητικής κατάστασης», αφενός, και του «νοητικού περιεχομένου», αφετέρου, αναφερθήκαμε παραπάνω.

Ακολουθεί μια σχηματοποιημένη περιγραφή της διάκρισης ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης:

Εννοιολογικό περιεχόμενο: είναι η άποψη σύμφωνα με την οποία η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου S δηλώνει ότι βρίσκεται στη νοητική κατάσταση K στην οποία αντιστοιχεί το νοητικό περιεχόμενο C που περιλαμβάνει έννοιες. Η κατοχή των εννοιών στην περίπτωση του εννοιολογικού περιεχομένου είναι αναγκαία συνθήκη ώστε το S να έχει άμεση πρόσβαση στην αντιληπτική του εμπειρία κατά την στιγμή t .

Μη-εννοιολογικό περιεχόμενο: είναι η άποψη σύμφωνα με την οποία η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου S δηλώνει ότι βρίσκεται στη νοητική κατάσταση K στην οποία αντιστοιχεί το μη-νοητικό περιεχόμενο C που δεν περιλαμβάνει έννοιες. Η μη-κατοχή εννοιών στην περίπτωση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου είναι επαρκής συνθήκη ώστε το S να έχει άμεση πρόσβαση στην αντιληπτική του εμπειρία κατά την στιγμή t .

Όπως χαρακτηριστικά έχει υπογραμμιστεί¹⁰ « πρόσφατη έρευνα στη φιλοσοφία, στη ψυχολογία και στη γνωσιακή επιστήμη υπέδειξε ότι δύναται να υπάρχουν διάφοροι τύποι γνωσιακής κατάστασης (cognitive states) κατά την αντίληψη που διαθέτουν περιεχόμενο χωρίς αυτό να συνεπάγεται αναγκαστικά την κατοχή εννοιών». Συνεπάγεται ότι είτε, η γνωσιακή κατάσταση του υποκειμένου κατά την στιγμή *t* της αντίληψης διαθέτει εννοιολογικό περιεχόμενο (που συμπίπτει με την κατοχή εννοιών) είτε, ότι η γνωσιακή κατάσταση του υποκειμένου κατά την στιγμή *t* της αντίληψης διαθέτει μη-εννοιολογικό περιεχόμενο (που είναι δηλ. ανεξάρτητο από την κατοχή εννοιών).

Συνεχίζοντας λοιπόν τον χαρακτηρισμό της «εννοιολογικής διάκρισης» θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο αφορά το γλωσσικό και τον σημασιολογικό χαρακτήρα του νοητικού περιεχομένου της αντίληψης ενώ το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο συνεπάγεται μια διαφορετική εξήγηση για το νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης. Ειδικότερα, η εξήγηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου βασίζεται στην ερμηνεία του νοητικού περιεχομένου για την αντίληψη ως την εισαγωγή και την επεξεργασία του πληροφοριακού, αισθητηριακού υλικού που προέρχεται από το περιβάλλον. Η εισαγωγή όμως του πληροφοριακού υλικού στην αντίληψη στη περίπτωση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου δεν συμπίπτει με την κατοχή εννοιών από το υποκείμενο αλλά δηλώνει παραταύτα την παρουσία ενός νοητικού περιεχομένου στο υποκείμενο. Σε αυτή την περίπτωση, δηλ. του μη-εννοιολογικού περιεχομένου, το υποκείμενο *S* δεν κατέχει τις έννοιες που σύμφωνα με τους οπαδούς της εννοιολογικής άποψης θεωρούνται ότι ανήκουν στο νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Αντίθετα, στη περίπτωση του εννοιολογικού περιεχομένου θεωρούμε ότι η εφαρμογή της γλωσσικής ικανότητας συμπίπτει με την κατοχή εννοιών από το υποκείμενο *S*. Και η γλωσσική ικανότητα για τους οπαδούς της εννοιολογικής άποψης θεωρείται επαρκής συνθήκη για την συνειδητή πρόσβαση του υποκειμένου στο περιεχόμενο της αντιληπτικής του εμπειρίας ώστε δηλ. να τηρούνται τα κριτήρια επαληθευσιμότητας της .

---

¹⁰ Jose Luis Bermudez, *Nonconceptual content: from perceptual experience to subpersonal computational states*, in *Mind and Language*, vol.10,no.4 (1995),pp.333-369.

Ειδικότερα, το εννοιολογικό περιεχόμενο που συνδέεται με τη γλωσσική ικανότητα του υποκειμένου αφορά την διατύπωση των προτασιακών στάσεων¹¹ ως το νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Στη παρούσα εργασία θα αναλύσουμε την «εννοιολογική διάκριση» και ειδικότερα θα παρουσιάσω τα επιχειρήματα υπέρ και κατά του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας.

ε. Διάταξη των κεφαλαίων της εργασίας

Η θέση υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας προβάλλει τέσσερα βασικά επιχειρήματα: 1. το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) θεωρεί ότι το περιεχόμενο της εμπειρίας περιέχει μια πλειάδα πληροφοριακών δεδομένων που αφορούν αισθητηριακές ποιότητες του κόσμου για τις οποίες δεν υπάρχουν πάντα οι αντίστοιχες έννοιες, επομένως το αντιληπτικό περιεχόμενο δεν συμπίπτει με το εννοιολογικό.

2. το επιχείρημα της «ανεξάρτητης, από τα μετρικά συστήματα, εμπειρίας» (unit-free). Η θεώρηση της αντιληπτικής εμπειρίας ως ανεξάρτητης από την εφαρμογή των μετρικών συστημάτων δηλώνει επίσης την ανεξαρτησία του αντιληπτικού περιεχομένου από την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου. Η σημασία του μη-εννοιολογικού περιεχομένου σε αυτό το δεύτερο (2) επιχείρημα δηλώνεται στην άποψη ότι τα καθιερωμένα μετρικά συστήματα που εφαρμόζουμε στην αντιληπτική εμπειρία για τη κατανόηση της (π.χ. το μετρικό σύστημα για τον υπολογισμό των αποστάσεων σε μέτρα, χιλιόμετρα και τις υποδιαίρεσεις τους) προϋποθέτει επίσης την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου καθόσον τα μετρικά συστήματα -που έχουν κοινωνικά και επιστημονικά καθιερωθεί και η εκμάθησή τους επηρεάζει την

---

¹¹ Ο όρος «προτασιακές στάσεις» χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον Bertrand Russell στο κείμενο *Analysis of Mind*, και αναφέρονται σε περιγραφές καταστάσεων που λαμβάνουν την μορφή « $S \emptyset$ ότι p », όπου p είναι το υποκείμενο, $\emptyset$ είναι ένα ψυχολογικό ρήμα και p μια πρόταση.

Οι προτασιακές στάσεις συστήνουν κατ' αυτό τον τρόπο συγκεκριμένες νοητικές καταστάσεις που αντιστοιχούν στη ψυχολογική διάθεση του υποκειμένου, όπως δηλώνεται από τη χρήση του ρήματος, καθώς και στη σημασιολογική ερμηνεία του γλωσσικού περιεχομένου τους για τον καθορισμό της αντίληψης. Έτσι, ο χαρακτήρας των προτασιακών στάσεων και κατ' επέκταση του εννοιολογικού περιεχομένου απαιτεί την εφαρμογή συγκεκριμένων κριτηρίων για την επαλήθευση ή τη διάψευση τους.

δική μας αντίληψη του κόσμου- είναι εννοιολογικά προκαθορισμένα. Με τον τρόπο αυτό, σύμφωνα με τους υποστηρικτές του εννοιολογικού περιεχομένου, η εκμάθηση των μετρικών συστημάτων που συνεπάγεται την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου αποτελεί την απαραίτητη συνθήκη ώστε το υποκείμενο να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο της αντιληπτικής του εμπειρίας. Αντίθετα οι οπαδοί του μη-εννοιολογικού περιεχομένου υποστηρίζουν ότι δεν είναι απαραίτητη η εφαρμογή των μετρικών συστημάτων και άρα των εννοιών στην αντίληψη.

3. Το επιχείρημα σχετικά με το «ψηφιακό περιεχόμενο» (digital content) σε αντίθεση με το «αναλογικό περιεχόμενο» (analogue content) της εμπειρίας. Το επιχείρημα αυτό έχει διατυπωθεί από τον Fred Dretske και αφορά την διαχείριση του πληροφοριακού, αισθητηριακού υλικού κατά την αντίληψη. Το «ψηφιακό περιεχόμενο» (digital content) αντιστοιχεί στο εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης ενώ το «αναλογικό περιεχόμενο» (analogue content) αφορά το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Τέλος, 4. το επιχείρημα που αφορά την «αντίληψη των ζώων (ή των άλλων ζωικών υπάρξεων πέρα της ανθρώπινης)» (animal perception). Γνωσιακοί ηθολόγοι, εξελικτικοί ψυχολόγοι και φιλόσοφοι έθεσαν ένα αρχικό ερώτημα: Με ποιο τρόπο τα διάφορα ζώα που δεν διαθέτουν την ανθρώπινη νόηση και την συνακόλουθη γλωσσική ικανότητα αποκτούν αντίληψη του περιβάλλοντος χώρου και πώς εξηγείται η συμπεριφορά τους σε αλληλέδραση με το περιβάλλον τους; Οι προαναφερόμενοι μελετητές υιοθετούν την ονομαζόμενη: «ψυχολογική προσέγγιση» στο ζήτημα της «αντίληψης των ζώων» καθώς όσον αφορά την εξήγηση της συμπεριφοράς στα ζώα δεν δύναται να διαχωριστεί στους έμβιους οργανισμούς από την ψυχολογική αιτιολόγηση των πράξεων τους. Η εμπειρική εξέταση της αντίληψης εκτός από τα ζώα περιλαμβάνει την πειραματική εργασία σε βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας που δεν έχουν αναπτύξει τις γνωσιακές λειτουργίες.

Ισχυρίζονται ως εκ τούτου ότι τα ζώα αποκτούν ένα είδος «χωρικής σκέψης» με αναπαραστασιακό περιεχόμενο χωρίς έννοιες γεγονός που τα βοηθά να προσανατολιστούν στο περιβάλλον και ν' αποκτήσουν αντίληψη των αντικειμένων στο περιβάλλοντα χώρο. Αυτό το είδος «χωρικής σκέψης» συστήνει συνεπώς το πλαίσιο για την κατανόηση της αντίληψης των ζώων υιοθετώντας παράλληλα την μη-εννοιολογική προσέγγιση. Τίθεται λοιπόν περαιτέρω το ακόλουθο ερώτημα: Είναι δυνατό η «χωρική σκέψη» που χρησιμοποιούμε για την εξήγηση της αντίληψης των ζώων να εφαρμοστεί για την κατανόηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου σε πιο

ανεπτυγμένους οργανισμούς όπως ο άνθρωπος; Το ερώτημα αυτό επιθυμεί να δημιουργήσει μια σύνδεση-σύγκριση ανάμεσα σε απλοικότερους και πιο σύνθετους οργανισμούς -από βιολογική άποψη- για την ερμηνεία της αντιληπτικής ικανότητας γεγονός που επίσης υποστηρίζει την μη-εννοιολογική άποψη για τον καθορισμό του νοητικού και αναπαραστασιακού περιεχομένου της αντίληψης.

Στον Επίλογο θα επιχειρήσουμε μια αποτίμηση των βασικών επιχειρημάτων στη διαμάχη υπέρ και κατά της «εννοιολογικής διάκρισης» και θα προτείνω την άποψη ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο αποτελεί μια γνωστική πρόκληση για τους θεωρητικούς της αντίληψης. Μια γνωσιακή πρόκληση με την έννοια ότι όπως οι οπαδοί του μη-εννοιολογικού περιεχομένου υποστηρίζουν είναι εφικτό το υποκείμενο να έχει συνειδητή πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο χωρίς την χρήση και την κατοχή εννοιών. Αν κάτι τέτοιο ήταν πράγματι εφικτό ο δυϊσμός του «νου-σώματος» θα έκκλινε προς την υλική εξήγηση του οντολογικού προβλήματος υποβαθμίζοντας ριζικά την νοητική συνιστώσα. Αλλά είναι άραγε δυνατό αποδειχτεί κάτι τέτοιο που θα εξομοίωνε την συνειδητή αντιληπτική εμπειρία με την υλική εξήγηση για το νοητικό περιεχόμενο όπως υποστηρίζουν οι υποστηρικτές του μη-εννοιολογικού περιεχομένου; Νομίζω ότι ο οντολογικός δυϊσμός που στηρίζει και υποκινεί την διαμάχη ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της συνειδητής αντιληπτικής εμπειρίας δύσκολα θ' αποδείξει την υπεροχή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου έναντι του εννοιολογικού περιεχομένου. Το πρόβλημα της συνειδητής αντιληπτικής εμπειρίας νομίζω ότι θα παραμείνει ως το ζήτημα της σύνδεσης του μη-εννοιολογικού περιεχομένου προς το εννοιολογικό περιεχόμενο γιατί ο «οντολογικός μονισμός» δεν μπορεί να επιλέξει ριζικά ανάμεσα στο ένα ή στο άλλο περιεχόμενο.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα ασχοληθώ λοιπόν με το θέμα της αντιληπτικής εμπειρίας εξετάζοντας το πρώτο (1) επιχείρημα, εκείνο δηλ. του «πλούτου της εμπειρίας», και που όπως προανέφερα αφορά την παράθεση των απόψεων του Gareth Evans και του John McDowell.

1. Το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) στην αντιληπτική εμπειρία.

Στην παρούσα εργασία το (1) επιχείρημα, δηλ. του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument), ξεκινά με την παρουσίαση της σκέψης των Gareth Evans¹² και John McDowell¹³. Ο Evans είναι υποστηρικτής της μη-εννοιολογικής άποψης σε αντίθεση με τον McDowell ο οποίος είναι οπαδός της εννοιολογικής θέσης. Πρέπει να σημειωθεί ότι η άποψη του McDowell υπέρ της εννοιολογικής άποψης για την αντίληψη θα επικεντρωθεί κυρίως στο θέμα των «καταδεικτικών όρων» (demonstratives) όπως χρησιμοποιούνται στην αντίληψη..

Όσον αφορά το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) θα πρέπει να σημειώσουμε ότι περιλαμβάνει δυο επιμέρους ζητήματα. Ειδικότερα, το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» περιλαμβάνει 1. το ζήτημα «του βαθμού ανάλυσης των εννοιών» (Fineness of Grain) και 2. εκείνο που αφορά τον καθορισμό των χαρακτηριστικών της αντιληπτικής ικανότητας του υποκειμένου. Το 1. ζήτημα διακρίνει ανάμεσα σε έννοιες «υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) και σε εκείνες της «χαμηλής ανάλυσης» (coarse-grained concepts). Ενώ το 2. ζήτημα αφορά τον διαχωρισμό ανάμεσα στην «ικανότητα διάκρισης» (discriminatory capacity) και στην «ικανότητα αναγνώρισης» (recognition capacity).

Έτσι στο κεφ. 1 της εργασίας το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» και τα επιμέρους ζητήματα (1) και (2) που περιλαμβάνονται σε αυτό θα μας απασχολήσουν κυρίως αναφορικά με τις θέσεις των Gareth Evans και στον John McDowell.

1.1 Ο καθορισμός του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» στον Evans και η απάντηση του McDowell.

Ανατρέχοντας στο βιβλίο του Evans διαβάζουμε: « ..., δεν είναι δυνατό να προσδιορίσουμε τη μη-εννοιολογική κατάσταση ανατρέχοντας στη προδιάθεση (σ.μ: του υποκειμένου) για τη χρήση των εννοιών εκτός κι αν αυτές οι έννοιες θεωρηθούν απεριόριστα υψηλής ανάλυσης (fine-grained)´ αλλά έχει άραγε νόημα κάτι τέτοιο; Μπορούμε πράγματι να κατανοήσουμε την υπόθεση ότι διαθέτουμε ισάριθμες

---

¹² Gareth Evans, *The Varieties of Reference*, Clarendon-Oxford Press, 1984.

¹³ John McDowell, *Mind and World*, MIT Press, 1999.

έννοιες χρωμάτων για όσες αποχρώσεις χρωμάτων μπορούμε αισθητηριακά να διακρίνουμε;»¹⁴.

Η διατύπωση αυτή του Evans σηματοδοτεί το επονομαζόμενο επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας». Σύμφωνα με το επιχείρημα αυτό το εμπειρικό περιεχόμενο διαθέτει μια πλειάδα πληροφοριακών δεδομένων που απευθύνονται στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου. Η ικανότητα αυτή θα προϋπόθετε την κατοχή από το υποκείμενο «εννοιών υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) τόσων δηλ. που θα έπρεπε αντιστοιχούν στο πλήθος των δεδομένων που περιέχονται στο εμπειρικό περιεχόμενο. Η χρήση των «εννοιών υψηλής ανάλυσης» θα έπρεπε επιπλέον ν' αντιστοιχεί σε μια ιδιαίτερη αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου να διακρίνει τη πλειάδα των πληροφοριακών δεδομένων που δίνονται στο εμπειρικό περιεχόμενο, δηλ. στην ικανότητα διάκρισης (discriminatory capacity). Αλλά το υποκείμενο, υποστηρίζει ο Evans, δεν διαθέτει αντίστοιχες «έννοιες υψηλής ανάλυσης» και άρα η εννοιολογική του ικανότητα είναι περιορισμένη σε σχέση με τα αισθητηριακά δεδομένα¹⁵ που διακρίνει στο εμπειρικό περιεχόμενο.

Έτσι, ο Evans θεωρεί ότι η αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου δεν συμπεριλαμβάνει την κατοχή και την χρήση εννοιών «υψηλής ανάλυσης» καθώς ο συγγραφέας του *The Varieties of Reference* θεωρεί ότι το υποκείμενο δύναται να διακρίνει περισσότερα δεδομένα του αντιληπτικού περιεχομένου απ' όσα μπορεί να διακρίνει εννοιολογικά και να διατυπώσει γλωσσικά. Όπως ενδεικτικά αναφέρει: «do we really understand the proposal that we have as many colour concepts as there are shades of colour that we can sensibly discriminate?»¹⁶.

Στην παραπάνω ερώτηση απαντά με άμεσο τρόπο ο John McDowell όπως διαφαίνεται στην ακόλουθη διατύπωση¹⁷ δηλώνοντας έτσι την αντίθεση του στη θέση του Evans : «Γιατί να μην θεωρήσουμε ότι κάποιος είναι εφοδιασμένος (equipped) να περιλάβει τις αποχρώσεις των χρωμάτων στην εννοιολογική του σκέψη (conceptual thinking) με την ίδια ακρίβεια με την οποία αυτές παρουσιάζονται στην οπτική του

---

¹⁴ Gareth Evans, *The Varieties of Reference*, Clarendon-Oxford Press, 1984, σελ. 229.

¹⁵ Με τον όρο «αισθητηριακά δεδομένα», όπου τον χρησιμοποιώ στην εργασία και εφόσον δε τύχει άλλου προσδιορισμού, δεν αναφέρομαι στα sense-data αλλά στα πληροφοριακά δεδομένα που μεταφέρονται μέσω των αισθήσεων στο αντιληπτικό υποκείμενο.

¹⁶ Gareth Evans, *The Varieties of Reference*, Clarendon-Oxford Press, 1984, σελ. 229.

¹⁷ John McDowell, *Mind and World*, Harvard University Press, 1994, σελ. 56.

αντίληψη, έτσι ώστε οι έννοιες κάποιου να μπορούν να συλλάβουν τα χρώματα με την ίδια σαφήνεια με όση αυτά παρουσιάζονται στην εμπειρία του;»

Η απάντηση του Evans στο παραπάνω ερώτημα επικαλείται το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» και τα επιμέρους ζητήματα (1) και (2) που αναφέραμε προηγουμένως και αφορούν την διάκριση ανάμεσα σε έννοιες «υψηλής ανάλυσης»(fine-grained concepts) και έννοιες «χαμηλής ανάλυσης»(coarse-grained concepts) καθώς και στην ικανότητα «αναγνώρισης»(recognition capacity) που διαχωρίζεται από την ικανότητα «διάκρισης»(discriminatory capacity) καθώς η πρώτη αποτελεί ένα νοητικό, και όχι εμπειρικό, κριτήριο για την εξακρίβωση της αντιληπτικής εμπειρίας.

Κατά την άποψη λοιπόν του Evans η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου που χαρακτηρίζεται από την εισαγωγή πληροφοριακών, αισθητηριακών δεδομένων θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει έννοιες αντίστοιχες προς την πλειάδα των αισθητηριακών δεδομένων που περιέχονται στο εμπειρικό περιεχόμενο αν πληρούσε δυο συνθήκες από το προαναφερόμενο επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» και ειδικότερα από τα ζητήματα (1) και (2): αν δηλ. η αντιληπτική εμπειρία προϋπόθετε την χρήση «εννοιών υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) τέτοιες που πρέπει να εννοήσουμε ότι αντιστοιχούν στη χρήση της «ικανότητας διάκρισης» (discriminatory capacity) από το υποκείμενο. Αλλά ο Evans εμφανίζεται σκεπτικός σχετικά με την ικανότητα του υποκειμένου να χρησιμοποιεί «έννοιες υψηλής ανάλυσης» επειδή θεωρεί ότι το υποκείμενο δεν διαθέτει «έννοιες υψηλής ανάλυσης» που να ανταποκρίνονται στην «ικανότητα διάκρισης» (discriminatory capacity) του υποκειμένου. Π.χ. στην περίπτωση της αντίληψης των χρωμάτων το υποκείμενο δύναται να διακρίνει τις αποχρώσεις των χρωμάτων χωρίς να κατέχει τις αντίστοιχες έννοιες. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τον Evans, η αντιληπτική «ικανότητα διάκρισης» του υποκειμένου του επιτρέπει να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο της εμπειρίας χωρίς παράλληλα να κατέχει έννοιες «υψηλής ανάλυσης».

Αντίθετα η «ικανότητα αναγνώρισης» βασίζεται στην ικανότητα του υποκειμένου να κατέχει το περιεχόμενο της εμπειρίας του μόνο μέσω της εφαρμογής των εννοιών ενώ αντίθετα θεωρείται ότι αν το υποκείμενο δεν κατέχει τις απαραίτητες έννοιες δεν μπορεί να έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο. Άρα το υποκείμενο δεν δύναται να έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο αν στερείται τις αντίστοιχες, προς τα αντιληπτικά δεδομένα, έννοιες. Στο έργο του Gareth Evans η αντιληπτική «ικανότητα διάκρισης» του υποκειμένου μοιάζει να δικαιολογεί τέλος, την περιγραφή

του μη-εννοιολογικού περιεχομένου ως ένα αντιληπτικό στάδιο με αναπαραστασιακό χαρακτήρα χωρίς έννοιες.

Στη συνέχεια όταν εξετάσουμε τη θέση του McDowell για τη χρήση του περιεχομένου των καταδεκτικών εκφράσεων θα παρατηρήσουμε ότι διαφέρει από του Evans καθώς θεωρεί ότι η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου ανταποκρίνεται στην χρήση «εννοιών υψηλής ανάλυσης» και στην ενεργοποίηση της «ικανότητας αναγνώρισης» από το ίδιο. Επιπλέον οι «έννοιες υψηλής ανάλυσης» και η «ικανότητα αναγνώρισης» σε αυτή τη περίπτωση απαντούν θετικά στο πρόβλημα του «πλούτου της εμπειρίας» και ειδικότερα στο ζήτημα της αντιληπτικής εμπειρίας εφόσον ο McDowell θεωρεί ότι ανταποκρίνονται επιτυχώς στην πλειάδα των δεδομένων που περιέχονται στο εμπειρικό περιεχόμενο. Άρα, σε αντίθεση προς τον Evans ο McDowell υποστηρίζει ότι το υποκείμενο δύναται να διαθέτει (ή να σχηματίσει) έννοιες μέσω των όποιων να έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο και στην πλειάδα των δεδομένων που περιλαμβάνονται σε αυτό.

Πράγματι κατά την άποψη του McDowell το υποκείμενο είναι «εφοδιασμένο»¹⁸ με τον μηχανισμό της εννοιολογικής σκέψης που αποδεικνύεται επίσης κεντρικός για την αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου, καθόσον το υποκείμενο έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο και στη πλειάδα των δεδομένων που περιέχονται σε αυτό, σύμφωνα με την άποψη του McDowell, με την ταυτόχρονη εφαρμογή των εννοιών. Όσον αφορά τον μηχανισμό ενεργοποίησης και εφαρμογής των εννοιών, αυτός μοιάζει να ανταποκρίνεται σε μια ισχυρή φυσική προδιάθεση του υποκειμένου και είναι τέτοιος ώστε ν' αντιστοιχεί στο πλήθος των αισθητηριακών ποιοτήτων που καταλήγει να περιλαμβάνονται στην «εννοιολογική σκέψη»(conceptual thinking)¹⁹.

Έτσι ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες όπου το περιεχόμενο της αντίληψης φαίνεται να μην αντιστοιχεί στις έννοιες που κατέχει το υποκείμενο, όπως επί παραδείγματι ενόπιον στην ιδιαίτερη απόχρωση ενός χρώματος, το υποκείμενο

---

¹⁸ Ο όρος «εφοδιασμένος» για την νοητική ικανότητα του υποκειμένου που εδώ αναφέρει ο McDowell παραπέμπει σε μια βιολογική (και παράλληλα μεταφυσική) προσέγγιση για την κατανόηση της ανθρώπινης νόησης, δες το τελευταίο κεφ. της εργασίας. Και η νοητική λειτουργία όπως περιγράφεται από τον McDowell συνδέεται με την εξήγηση της αντίληψης ως την ενεργοποίηση των εννοιών στο υποκείμενο κατά την αντιληπτική εμπειρία.

¹⁹ John McDowell, *Mind and World*, 1994, Lecture III: Non-conceptual thinking, σελ. 56: "Why not say that one is thereby equipped to embrace shades of colours within one's conceptual thinking ....".

δύναται να έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο με την ενεργοποίηση των καταδεικτικών, γλωσσικών εκφράσεων: «αυτή η απόχρωση».

Το περιεχόμενο αυτής της γλωσσικής έκφρασης με την παράλληλη χρήση των καταδεικτικών όρων, π.χ. «αυτός» «αυτή», επιτρέπει πράγματι στο υποκείμενο να μετατρέψει το περιεχόμενο της αντίληψης σε εννοιολογικό περιεχόμενο τέτοιο που να συνάδει με την χρήση εννοιών «υψηλής ανάλυσης» και την «ικανότητα αναγνώρισης» (recognition al capacity).

Ο McDowell αναπτύσσει μια ιδιαίτερη επιχειρηματολογία αναφορικά με το ζήτημα των «καταδεικτικών όρων» που αποτελούν το θέμα του επόμενου κεφαλαίου.

1.2 Για την κατανόηση των «καταδεικτικών όρων»(demonstratives) της αντίληψης στο έργο του McDowell.

1.2.1 Οι «καταδεικτικοί όροι» (demonstratives) και οι «δεικτικοί όροι» (indexicals) .

Οι «καταδεικτικοί όροι της αντίληψης» (perceptual demonstratives) αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία των «καταδεικτικών όρων» (demonstratives) και των «δεικτικών όρων» (indexicals). Όσον αφορά τους «καταδεικτικούς όρους» και τους «δεικτικούς όρους» αξίζει να σημειωθεί ότι είναι γλωσσικοί όροι που η αναφορά τους ενδεχομένως διαφέρει για κάθε διαφορετικό ομιλητή και σε κάθε διαφορετική περίπτωση επικοινωνίας. Παραδείγματα «δεικτικών όρων» (indexicals) αποτελούν οι ακόλουθες καταδεικτικές αντωνυμίες: «εγώ», «αυτός», «αυτή», «αυτό», επιρρήματα όπως «σήμερα», «τώρα», «αύριο», «χθες» «παροντικά» κ.τ.λ. και τέλος, επίθετα όπως «παρών»(present), «τωρινός»(actual). Χαρακτηριστικό της χρήσης των «καταδεικτικών όρων» όπως «αυτός», «αυτή» κ.τ.λ. είναι ότι συνοδεύονται με τη χειρονομία κατάδειξης του ομιλούντα προς τα αντικείμενα στα οποία αναφέρονται. Ο David Kaplan προτείνει την δική του διάκριση σχετικά με τον τρόπο που διαχωρίζονται οι «καταδεικτικοί όροι» από τους «δεικτικούς όρους» . Έτσι, στο κείμενο του με τίτλο: «Demonstratives» (1989) διαχωρίζει ανάμεσα στους «κύριους δεικτικούς όρους» (pure indexicals) δηλ. στους όρους «εγώ» «σήμερα» «παρών» «εδώ» «τώρα» και τους «πραγματικούς καταδεικτικούς όρους» (true

demonstratives) ²⁰ δηλ. στους όρους «αυτός» «αυτή», «αυτού», «αυτής», «αυτό». Ποιά είναι η διαφορά ανάμεσα στις δυο κατηγορίες; Οι «πραγματικοί καταδεικτικοί όροι» διατηρούν την χειρονομία δείξης του ομιλούντα με την πρόθεση ν' αναφερθεί σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, γεγονός που όπως ήδη αναφέραμε αποτελεί ένα βασικό χαρακτηριστικό τους. Αντίθετα οι «κύριοι δεικτικοί όροι» δεν περιλαμβάνουν την χειρονομία δείξης του ομιλούντα. Όταν π.χ. μιλώντας για τον εαυτό μου χρησιμοποιώ τον «κύριο δεικτικό όρο»: «εγώ» δεν χρειάζεται επίσης να δείχνω τον εαυτό μου. Ωστε συνοψίζοντας, η χειρονομία κατάδειξης προς το αντιληπτικό αντικείμενο διαχωρίζει τον «καταδεικτικό όρο» από τον «δεικτικό όρο» και οι «καταδεικτικοί όροι» περιέχονται στους «καταδεικτικούς όρους της αντίληψης» συνδέοντας αιτιακά το νοητικό περιεχόμενο με το αντιληπτικό αντικείμενο που κατά την στιγμή της εκφώνησης καταδεικνύεται.

Οι «καταδεικτικοί όροι» συνυφαινονται περαιτέρω με το πρόβλημα της αντίληψης σε αυτούς που ονομάζονται: οι «καταδεικτικοί όροι της αντίληψης» (perceptual demonstratives). Πρόκειται για γλωσσικές εκφράσεις που συνδέουν ένα «καταδεικτικό όρο» με ένα γενικότερο όρο και που αφορά τον εντοπισμό ενός συγκεκριμένου αντιληπτικού αντικειμένου. Η χρήση τους θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι συνδέει το νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης με το πλαίσιο αναφοράς (context) της αντιληπτικής εμπειρίας κατά τρόπο ώστε η εφαρμογή των «καταδεικτικών όρων της αντίληψης» να συνδέει αιτιακά, δηλ. με όρους επαληθευσσιμότητας, το νοητικό περιεχόμενο προς το αντικείμενο της εμπειρίας. Ο όρος της «αιτιακής σχέσης» ανάμεσα στο αντικείμενο του νοητικού περιεχομένου και στο αντιληπτικό αντικείμενο αφορά την δυνατότητα επιβολής φυσιοκρατικών κριτηρίων επαληθευσσιμότητας στο νοητικό περιεχόμενο. Με αυτό τον τρόπο, το περιεχόμενο των «καταδεικτικών όρων της αντίληψης» εξαρτάται, όπως επίσης οι «καταδεικτικοί όροι», από τα αντιληπτικά αντικείμενα (object-dependent) στα οποία αναφέρεται και τα κριτήρια επαληθευσσιμότητας των «καταδεικτικών όρων της αντίληψης» σημαίνουν την επαλήθευση ή διάψευση των παραπάνω αντικειμένων.

---

²⁰ David Kaplan, «Demonstratives- An Essay on the Semantics, Logic, Metaphysics and Epistemology of Demonstratives and Other Indexicals», in *Themes from Kaplan*, Oxford University Press, 1989, σελ. 489.

1.2.2. Η εννοιολογική προέλευση των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» στο έργο του McDowell.

Μπορούμε να αντιληφτούμε με ποιο τρόπο στην γλωσσική έκφραση: «αυτή η απόχρωση», όπως χρησιμοποιείται από τον McDowell²¹, ο καταδεικτικός όρος «αυτή» συνδέει την αντίληψη του υποκειμένου με την οπτική εμπειρία του συγκεκριμένου αντικειμένου. Ενώ στην ίδια γλωσσική έκφραση: «αυτή η απόχρωση» ο όρος «απόχρωση» λειτουργεί ως μια γενικότερη έννοια ή ως μια νοητική κατηγορία που αποδίδει μια ιδιαίτερη ποιότητα στο συγκεκριμένο αντικείμενο της κατάδειξης. Φυσικά, ο όρος «απόχρωση» δεν μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμος με τον όρο «χρώμα» καθόσον η «απόχρωση» αποτελεί μια ειδικότερη ποιότητα των χρωμάτων, αυτή δηλ. που αφορά κάποιες ειδικότερες ποιοτικές διαφορές ανάμεσα σε αντικείμενα του ίδιου χρώματος. Ο όρος «απόχρωση» αναφέρεται σε μια νοητική υπό-κατηγορία του γενικότερου όρου του «χρώματος». Συνεπώς το περιεχόμενο της γλωσσικής έκφρασης : «αυτή η απόχρωση» συνδέει το συγκεκριμένο αντιληπτικό αντικείμενο, αυτό δηλ. που καταδεικνύεται στη πρόταση, με την εφαρμογή μιας γενικότερης νοητικής υπό-κατηγορίας που αφορά την χρωματική απόχρωση του αντικειμένου. Έτσι, θεωρεί ο McDowell, ότι με τον συνδυασμό των καταδεικτικών όρων : «αυτός» , «αυτή» και ενός γενικότερου όρου- ακόμα και αν αυτός αποτελεί μια νοητική υπό-κατηγορία με ειδικότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά κάποιου ανώτερου όρου- επιτυγχάνεται η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου με εννοιολογικό περιεχόμενο. Κατά συνέπεια οι εκφράσεις που περιλαμβάνουν «καταδεικτικούς όρους» συνεπάγονται σύμφωνα με τον McDowell την χρήση εννοιών απο το υποκείμενο.

Ας επιχειρήσουμε λοιπόν να συγκρίνουμε την θέση του McDowell με εκείνη του Evans σχετικά με τη περιγραφή της αντιληπτικής εμπειρίας του υποκειμένου. Ο Evans θεωρεί ότι η πρόσβαση του υποκειμένου στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας δεν αφορά τη χρήση των «εννοιών υψηλής ανάλυσης» (fine-grained

---

²¹ Ο τρόπος που οι «καταδεικτικοί όροι» συνδέονται με ένα γενικότερο όρο στην ίδια γλωσσική έκφραση συμπίπτει με την χρήση των «καταδεικτικών όρων της αντίληψης». Ο McDowell δεν χρησιμοποιεί σε κανένα σημείο στο *Mind and World* την έκφραση «καταδεικτικός όρος της αντίληψης» (perceptual demonstratives) αλλά αναφέρεται σαφώς στην χρήση του «καταδεικτικού όρου» (demonstrative) για την διατύπωση του νοητικού δείγματος ως «υψηλής ανάλυσης», σελ. 57.

concepts) εφόσον σύμφωνα με τον αναλυτικό φιλόσοφο το υποκείμενο στερείται τέτοιων εννοιών. Αντίθετα ο Evans υποστηρίζει ότι η αντιληπτική «ικανότητα διάκρισης» του υποκειμένου υπερτερεί σε σχέση με το εννοιολογικό του repertoire. Με άλλα λόγια, το υποκείμενο δύναται να αντιληφθεί περισσότερα αισθητηριακά δεδομένα απ'όσα μπορεί να προσδιορίσει εννοιολογικά. Ο McDowell, όπως θα δείξουμε παρακάτω, αντιδιαστέλλει το γεγονός, ότι, όταν ο Evans αναφέρεται στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου, αυτή περιορίζεται στην αναγνώριση ενός περιορισμένου πλήθους αντιληπτικών ποιοτήτων γιατί το υποκείμενο δεν διαθέτει το πλήθος των γλωσσικών όρων (ή εκφράσεων) που ανταποκρίνονται στις ειδικότερες ποιότητες, όπως π.χ. οι χρωματικές αποχρώσεις, των αντιληπτικών αντικειμένων. Ας ονομάσουμε τις έννοιες που αντιστοιχούν στις ειδικότερες ποιότητες των αντιληπτικών αντικειμένων «ειδικές» για να τις διαχωρίσουμε από τις «γενικές» που αφορούν ευρύτερες αντιληπτικές ποιότητες όπως π.χ. το χρώμα των αντικειμένων. Συνεπάγεται, ότι το αντιληπτικό πρόβλημα για τον McDowell είναι βαθύτατα εννοιολογικό καθώς αποδίδει στον Evans την άποψη ότι η δυνατότητα πρόσβασης του υποκειμένου στα αντιληπτικά δεδομένα αφορά την κατοχή «γενικών» και όχι «ειδικών» εννοιών. Ο McDowell αντιθέτως υποστηρίζει ότι ο σχηματισμός των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» επιτρέπει στο υποκείμενο να κατέχει έννοιες «υψηλής ανάλυσης», οι οποίες ανταποκρίνονται στην πλειάδα των δεδομένων που περιέχονται στο αντιληπτικό περιεχόμενο.

Για να καταλάβουμε περισσότερο τη διάκριση ανάμεσα στους δυο φιλοσόφους όσον αφορά τον καθορισμό του αντιληπτικού περιεχομένου ας θεωρήσουμε π.χ. τον όρο «μπλε» που αποτελεί το όνομα ενός χρώματος σε αντιδιαστολή με τον όρο «γαλάζιο» που αποτελεί το όνομα μιας απόχρωσης. Η διαφορά λοιπόν έγκειται στην διάκριση ανάμεσα στο όνομα ενός χρώματος που αποτελεί μια γενικότερη εννοιολογική κατηγορία και στο όνομα μιας απόχρωσης που αποτελεί μια ειδικότερη εννοιολογική υπό-κατηγορία. Ο McDowell θεωρεί ότι η εξήγηση της αντίληψης για τον Evans περιορίζεται στη γλωσσική κατοχή των γενικότερων εννοιολογικών κατηγοριών από το υποκείμενο και όχι των όρων που αντιστοιχούν στις εννοιολογικές υπό-κατηγορίες. Η κατοχή των γενικότερων εννοιολογικών κατηγοριών, όπως π.χ. ο όρος «χρώμα» από το υποκείμενο έχει επιπτώσεις στην αντιληπτική του ικανότητα καθώς δεν δύναται να έχει συνειδητή πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο εφόσον δεν κατέχει «έννοιες υψηλής ανάλυσης» που αντιστοιχούν αντίθετα στην χρήση εννοιολογικών υπό-κατηγοριών, όπως π.χ. ο όρος

«απόχρωση». Σε αντίθεση με αυτή την άποψη ο McDowell υποστηρίζει ότι το υποκείμενο δύναται να έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο και στις ειδικότερες ποιότητες των αντιληπτικών αντικειμένων που περιλαμβάνονται σε αυτό μέσω της αντίστοιχης χρήσης των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» (ή καταδεικτικές εκφράσεις). Με τον τρόπο αυτό το περιεχόμενο των καταδεικτικών εκφράσεων, όπως π.χ. «αυτή η απόχρωση» συνδυάζει το όνομα της νοητικής υπό-κατηγορίας «απόχρωση» με την δεικτική χειρονομία του ομιλούντα προς ένα συγκεκριμένο αντιληπτικό αντικείμενο που διαθέτει μια ειδικότερη αντιληπτική ποιότητα τέτοια που διαφέρει από την γενικότερη εννοιολογική ποιότητα του «χρώματος».

Έτσι, το περιεχόμενο των καταδεικτικών εκφράσεων κατορθώνει ν' ανταποκρίνεται στη πλειάδα των αντιληπτικών ποιοτήτων προσδιορίζοντας τις με ακρίβεια. Και εφόσον οι καταδεικτικές εκφράσεις θεωρεί ο McDowell ότι αφορούν την εφαρμογή μιας νοητικής λειτουργίας πρέπει επίσης να δηλώνουν την εφαρμογή κάποιων εννοιών. Θα πρέπει να επιλέξουμε τις «έννοιες υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) για να αποδώσουμε την έκφραση «αυτή η απόχρωση» επειδή αυτές θεωρούνται κατάλληλες ν' αποδώσουν τη πλειάδα των αισθητηριακών δεδομένων που περιέχονται στο εμπειρικό περιεχόμενο.

Σε αυτό το σημείο διαπιστώνουμε την αντίθεση ανάμεσα στον McDowell και στον Evans για τον καθορισμό του αντιληπτικού περιεχομένου από το υποκείμενο καθώς ο πρώτος θεωρεί ότι για τον σκοπό αυτό είναι δυνατή η ενεργοποίηση «εννοιών υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) μέσω της χρήσης των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» ενώ ο Evans εμφανίζεται σκεπτικός σχετικά με την εφαρμογή τέτοιων εννοιών από το υποκείμενο. Η αντίθεση των McDowell-Evans σχετικά με την δυνατότητα χρήσης των «εννοιών υψηλής ανάλυσης» εμπίπτει στο (1) ζήτημα του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» που διαχωρίζει ανάμεσα σε έννοιες «υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) και σε εκείνες «χαμηλής ανάλυσης» (coarse-grained concepts).

Αλλά η σύγκριση ανάμεσα στον Evans και στον McDowell επεκτείνεται και στο (2) ζήτημα του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» και όπως θα διαφανεί στην συνέχεια ο McDowell συνδέει τις εκφράσεις που περιέχουν «καταδεικτικούς όρους» με την «ικανότητα αναγνώρισης». Υποστηρίζει λοιπόν ο McDowell, ότι η σημασία των καταδεικτικών εκφράσεων δεν διαρκεί μόνο για όσο διάστημα το υποκείμενο εκτίθεται στην αντιληπτική εμπειρία. Αλλά μπορεί να επιμείνει για

κάποιο χρονικό διάστημα μετά το πέρας της αντιληπτικής εμπειρίας²². Ας φανταστούμε πράγματι ότι το υποκείμενο εκτίθεται την χρονική στιγμή *t* στην εμπειρία *E* που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του «καταδεικτικού όρου»: «αυτή η απόχρωση». Η άποψη λοιπόν του McDowell υποστηρίζει ότι όταν αργότερα σε κάποια δηλ. χρονική στιγμή *t'* το υποκείμενο εκτεθεί στην εμπειρία *E'* μπορεί να εφαρμόσει την καταδεικτική έκφραση: «αυτή η απόχρωση» εφόσον οι εμπειρίες *E* και *E'* συμφωνούν μεταξύ τους ως προς το περιεχόμενο τους. Θα πρέπει να θεωρήσουμε σε αυτή τη περίπτωση ότι η αναγνώριση της εμπειρίας *E'* κατέστη δυνατή γιατί η παρουσία της καταδεικτικής έκφρασης: «αυτή η απόχρωση» στο υποκείμενο ενεργοποίησε την «ικανότητα αναγνώρισης»(recognition capacity)²³. Περαιτέρω, θα πρέπει να κατανοήσουμε την «ικανότητα αναγνώρισης» ως μια ιδιαίτερη αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου χάρη στην οποία μπορεί να συγκρίνει το νοητικό περιεχόμενο δυο διαφορετικών ετερόχρονων εμπειριών π.χ. *E* και *E'* ως προς την εφαρμογή της έκφρασης: «αυτή η απόχρωση».

Εφόσον το περιεχόμενο των εμπειριών *E* και *E'* δείξει ότι οι δυο εμπειρίες ανταποκρίνονται όμοια στην εφαρμογή της καταδεικτικής έκφρασης : «αυτή η απόχρωση» άρα, οι εμπειρίες *E* και *E'* μοιάζουν επίσης μεταξύ τους. Και τέλος, εφόσον η εμπειρία *E* θεωρείται προτερόχρονη σε σχέση με την εμπειρία *E'*, η σύγκριση του περιεχομένου της *E'* με την *E* βασίζεται επίσης στην ενεργοποίηση μιας ιδιαίτερης αντιληπτικής ικανότητας που αφορά τη νοητική αναγνωρισιμότητα του περιεχομένου της *E'*. Κατ' αυτό τον τρόπο η αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου σε αυτή τη περίπτωση θεωρείται ότι αντιστοιχεί στην εφαρμογή της «ικανότητας αναγνώρισης».

Αντιλαμβανόμαστε από τα παραπάνω ότι η «ικανότητα αναγνώρισης» θεωρείται σημαντική από τον McDowell σχετικά με την χρήση των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» και για την εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας ως εννοιολογικής.

Κατ' αυτό τον τρόπο έχουμε ολοκληρώσει την επίδειξη των σημείων σύγκλισης και απόκλισης ανάμεσα στην σκέψη των McDowell και Evans αναφορικά με το θέμα του καθορισμού της αντιληπτικής εμπειρίας. Η προσπάθεια μας επικεντρώθηκε

---

²² John McDowell, *Mind and World*, 1994, σελ. 57.

²³ Σχετικά με την «ικανότητα αναγνώρισης» αναφέρθηκα στην Εισαγωγή ως το (2) ζήτημα του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument).

στην κατάδειξη του τρόπου που οι φιλόσοφοι αυτοί προσέγγισαν το θέμα της αντιληπτικής εμπειρίας όσον αφορά ειδικότερα την εφαρμογή των επιμέρους ζητημάτων του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument). Έτσι, δείχτηκε ότι όσον αφορά το (1) ζήτημα του «βαθμού ανάλυσης των εννοιών»(Fineness of Grain) ο McDowell θεωρεί ότι η αντιληπτική εμπειρία αφορά την χρήση των «εννοιών υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) ενώ ο Evans διαφωνεί με την άποψη αυτή. Όσον αφορά το (2) ζήτημα του καθορισμού της αντιληπτικής ικανότητας ανέφερα ότι υποδηλώνει τη διάκριση ανάμεσα στην «ικανότητα αναγνώρισης»(recognitionnal capacity) και στην «ικανότητα διάκρισης»(discriminatory capacity) όπου η πρώτη δηλώνει το νοητικό κριτήριο για την εξακρίβωση του εμπειρικού περιεχομένου ενώ αντίθετα το δεύτερο δηλώνει τα εμπειρικό κριτήριο της εμπειρίας.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσω κάποιες ενστάσεις που προτάθηκαν στην εννοιολογική θέση του McDowell. Και πιο συγκεκριμένα, οι ενστάσεις αυτές θεωρούν ότι η χρήση των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» από τον McDowell δεν συμβιβάζονται με την εφαρμογή της «ικανότητας αναγνώρισης» (recognitionnal capacity) από το υποκείμενο.

1.2.3. Η αντιληπτική ικανότητα και η «ικανότητα αναγνώρισης»: Ενστάσεις στην εννοιολογική άποψη του McDowell.

Εξετάζοντας το περιεχόμενο των καταδεικτικών εκφράσεων όπως π.χ. η έκφραση «αυτή η απόχρωση» οι οποίες βασίζονται στην χρήση των «καταδεικτικών όρων» ανέφερα ότι αυτές συνδυάζουν την κατάδειξη των συγκεκριμένων αντιληπτικών αντικειμένων -τα οποία δεικνύονται με τον όρο «αυτός», «αυτή»- και ενός γενικότερου όρου που αφορά μια νοητική υπό-κατηγορία , π.χ. «απόχρωση». Με τον τρόπο αυτό υποστηρίζει ο McDowell η σκέψη του υποκειμένου μπορεί να είναι τόσο «υψηλής ανάλυσης» (fine-grained) όσο και το πλήθος των αντιληπτικών δεδομένων στον κόσμο. Η άποψη του McDowell προκάλεσε όμως αρκετές ενστάσεις από άλλους φιλοσόφους και θεωρητικούς της αντίληψης. Παρακάτω θα παραθέσω το περιεχόμενο της βασικής κριτικής στην χρήση των καταδεικτικών εκφράσεων π.χ. «αυτή η απόχρωση» του McDowell και που απευθύνεται τόσο, στον συγκεκριμένο

όρο της καταδεικτικής αναφοράς «αυτός», «αυτή», όσο, και σε εκείνο τον γενικότερο όρο της εννοιολογικής υποκατηγορίας τους π.χ. «απόχρωση»²⁴.

Η πρώτη κριτική αναφέρεται στο συγκεκριμένο αντικείμενο των καταδεικτικών εκφράσεων: Ας υποθέσουμε ότι κάποιος βάζει τον τοίχο του σπιτιού του χρησιμοποιώντας την ιδιαίτερη απόχρωση ενός χρώματος του οποίου αγνοεί το όνομα. Μπορεί όμως όπως υποδεικνύει ο McDowell να αναφερθεί σε αυτή την απόχρωση με την καταδεικτική έκφραση: «αυτή η απόχρωση». Ας υποθέσουμε στη συνέχεια ότι όταν του τελειώσει η μπογιά θα πάει ν' αγοράσει έχοντας μέσα στη τσέπη του ένα δείγμα της απόχρωσης που χρειάζεται αλλά που δεν το χρησιμοποιεί για να συγκρίνει το κουτί της μπογιάς που θέλει ν' αγοράσει με την απόχρωση του δείγματος του. Σύμφωνα με την άποψη του McDowell η καταδεικτική έκφραση: «αυτή η απόχρωση» αφορά το νοητικό περιεχόμενο μιας προηγούμενης εμπειρίας του υποκειμένου και που λειτουργεί σαν νοητικό δείγμα του χρώματος. Ο υποψήφιος αγοραστής θα πρέπει συνεπώς να συγκρίνει το νοητικό δείγμα που αντιστοιχεί στην καταδεικτική έκφραση: «αυτή η απόχρωση» με το περιεχόμενο της νέας εμπειρίας, συγκεκριμένα με την απόχρωση της μπογιάς που θέλει ν' αγοράσει, για ν' αποφασίσει αν τα περιεχόμενα των δυο ετεροχρονισμένων εμπειριών είναι όμοια. Αυτό συνεπάγεται ότι η νέα εμπειρία θα πρέπει να συγκριθεί και ν' αναγνωριστεί ως όμοια με την προηγούμενη και αυτό σημαίνει ότι το υποκείμενο εφαρμόζει μια ιδιαίτερη αντιληπτική ικανότητα εκείνη της «αναγνώρισης». Εδώ προτείνεται μια αμφιβολία σχετικά με την «ικανότητα αναγνώρισης» ως προς το περιεχόμενο ενός νοητικού δείγματος μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο σύγκρισης για την εξακρίβωση της ομοιότητας ανάμεσα στις ετεροχρονισμένες εμπειρίες. Με άλλα λόγια, και επιστρέφοντας στο παράδειγμα μας, το κουτί της μπογιάς που τελικά ο υποψήφιος αγοραστής θα επιλέξει θα διαφέρει από το δείγμα στην τσέπη του γιατί το νοητικό περιεχόμενο της καταδεικτικής έκφρασης που αναφέρεται στην απόχρωση του χρώματος δεν είναι επίσης το ίδιο με το δείγμα που κουβαλά στη τσέπη του.

Ας προσπαθήσουμε να καταλάβουμε περαιτέρω την παραπάνω επιχειρηματολογία ενάντια δηλ. στο γεγονός ότι το αντικείμενο των καταδεικτικών εκφράσεων που

---

²⁴ Δες Wayne Wright, «McDowell, demonstrative concepts, nonconceptual representational content» in *Disputatio*, May 2003. Η παρούσα εργασία ακολουθεί το πολύ διαφωτιστικό κείμενο του Wright που επιλέχθηκε γιατί αποτελεί μια εμπειριστικώς κριτική στην χρήση των καταδεικτικών εκφράσεων όπως χρησιμοποιούνται από τον McDowell. [Επίσης δες Christopher Peacocke, «Demonstrative Content: A reply to John McDowell», in *Mind*, Vol.100, No.1, Jan. 1991, σελ. 123-133.].

δεικνύεται με τους όρους: «αυτός» «αυτή» δεν συμπίπτει με την εφαρμογή της «ικανότητας αναγνώρισης» (recognitionnal capacity) του υποκειμένου.

Έτσι πρέπει να κατανοήσουμε ότι η προγενέστερη εμπειρία, ας την ονομάσουμε E, και η μεταγενέστερη εμπειρία, ας την ονομάσουμε E', δεν γνωρίζουμε αν είναι όμοιες μεταξύ τους γιατί μεσολαβεί ένα είδος νοητικού περιεχομένου που αντιστοιχεί στην καταδεικτική έκφραση: «αυτή η απόχρωση» που αν και προέρχεται από την E δεν ταυτίζεται με αυτή. Αρα το συγκεκριμένο αντικείμενο της μεταγενέστερης εμπειρίας E' δεν είναι το ίδιο με εκείνο της προγενέστερης εμπειρίας E γιατί ο καταδεικτικός όρος «αυτός» «αυτή» δεν αντιστοιχεί επίσης με το αντικείμενο της E αλλά όπως είδαμε σε ένα είδος αντικειμένου που περιλαμβάνεται στον νου του υποκειμένου. Ως εκ τούτου επίσης το συγκεκριμένο αντικείμενο της εμπειρίας E' μπορεί να συγκριθεί με το νοητικό αντικείμενο που εκφράζεται με τον καταδεικτικό όρο «αυτός» «αυτή» αλλά όχι με το συγκεκριμένο αντικείμενο της E²⁵.

Αν επιπλέον θεωρήσουμε ότι το νοητικό περιεχόμενο της καταδεικτικής έκφρασης: «αυτή η απόχρωση» οφείλεται στο είδος αντιληπτικής ικανότητας, που καλούμε «ικανότητα αναγνώρισης» (recognitionnal capacity), η ικανότητα αυτή επίσης δεν μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής για την σύγκριση ανάμεσα στα περιεχόμενα των εμπειριών E και E'. Κι αυτό γιατί όπως ήδη σχολίασα παραπάνω το περιεχόμενο της καταδεικτικής έκφρασης: «αυτή η απόχρωση» αποτελεί ένα είδος περιεχομένου που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη προγενέστερη εμπειρία E και τη μεταγενέστερη εμπειρία E' και άρα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα ασφαλές κριτήριο για τη σύγκριση ανάμεσα στα περιεχόμενα των εμπειριών E και E' εφόσον το συγκεκριμένο αντικείμενο στο οποίο αναφέρονται οι E και E' είναι διαφορετικό σε κάθε περιεχόμενο.

Η δεύτερη κριτική επεκτείνεται στο γενικό όρο των καταδεικτικών εκφράσεων, δηλ. στον όρο «απόχρωση»: Ας εξετάσουμε και πάλι το περιεχόμενο της καταδεικτικής έκφρασης : «αυτή η απόχρωση» αυτή τη φορά ως προς τη χρήση του γενικού όρου «απόχρωση» που περιέχεται σε αυτό. Ο Mc Dowell υποστηρίζει ότι οι

---

²⁵ Σημαντικό παράγοντα για την λειτουργία της «καταδεικτικής εννοίας» ως το νοητικό δείγμα για την επαλήθευση μελλοντικών αντιληπτικών εμπειριών σε συνδυασμό με την «ικανότητα αναγνώρισης» αποτελεί η χρήση της μνήμης. Σε αυτή αναφέρεται ο McDowell ως ακολούθως: «...η συνδυαζόμενη ικανότητα (σ.μ: εννοείται η «ικανότητα αναγνώρισης») δύναται να διατηρηθεί στο μέλλον, μόνο βραχύχρονα, και εφόσον διατηρηθεί, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε σκέψεις που αφορούν το παρελθόν, και μόνο το πρόσφατο παρελθόν» (*Mind and World*, 1994, σελ. 57).

περισσότεροι άνθρωποι κατέχουν έννοιες όπως αυτές που δηλώνουν την απόχρωση ενός χρώματος. Αλλά σύμφωνα με την κριτική που προτείνεται οι περισσότεροι άνθρωποι δυσκολεύονται να διαχωρίσουν ανάμεσα στη σημασιολογική σημασία των εννοιών όπως «απόχρωση», «χρώμα» και «χρωματικός τόνος». Κατά συνέπεια οι ίδιοι δύνανται να χρησιμοποιούν σφαλμένα την κάθε έννοια ή να μπερδεύουν τη σημασία τους. Π.χ. εγώ αναφέρομαι στον όρο «απόχρωση» αποδίδοντας του κάποια σημασία που κάποιος άλλος δεν συμερίζεται ή μπορεί να αποδίδω στον όρο «απόχρωση» μια εσφαλμένη σημασία που δεν ανήκει στον συγκεκριμένο όρο. Αντιλαμβανόμαστε ότι με αυτό τον τρόπο η κριτική μας απευθύνεται στον σημασιολογικό καθορισμό των εννοιών καθώς μια λέξη συχνά δεν χρησιμοποιείται όμοια και δεν σημαίνει το ίδιο για όλους του ανθρώπους και ακόμα μπορεί ν' αποδειχτεί ότι χρησιμοποιείται εσφαλμένα από το ίδιο άτομο.

Αν αποδεχτούμε τη σημασιολογική αμφισημία των εννοιών που περιέχονται στις καταδεικτικές εκφράσεις μπορούμε ίσως να καταλάβουμε τις επιπτώσεις της αμφισημίας αυτής στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου. Για τον λόγο αυτό θεωρούμε όπως και παραπάνω όταν αναφερθήκαμε στην πρώτη κριτική ότι οι γενικοί όροι των καταδεικτικών εκφράσεων όπως π.χ. «αυτή η απόχρωση» δηλώνουν ένα είδος νοητικού περιεχομένου που αφορά επίσης μια αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου. Ο McDowell υποστηρίζει ότι η ικανότητα αυτή μπορεί να οριστεί ως «ικανότητα αναγνώρισης» (recognitionnal capacity) γιατί επιτρέπει την σύγκριση ανάμεσα στο περιεχόμενο διαφορετικών εμπειριών π.χ. μιας προγενέστερης εμπειρίας E και μιας μεταγενέστερης εμπειρίας E'. Αν όμως ο γενικός όρος που περιέχεται στην καταδεικτική έκφραση είναι σημασιολογικά αμφίσημος, με ένα από τους δυο τρόπους που υπέδειξα παραπάνω είτε δηλ. στην επικοινωνία μεταξύ ατόμων είτε, από το ίδιο άτομο, τότε κάτι τέτοιο έχει επίσης επίπτωση στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου καθώς δημιουργεί προβλήματα να συγκρίνουμε ανάμεσα στα περιεχόμενα των εμπειριών E και E'.

Έτσι, ας υποθέσουμε ότι εγώ έχω πράγματι την εμπειρία E στην οποία αναφέρομαι με την έκφραση : «αυτή η απόχρωση». Περαιτέρω θεωρώ ότι απόχρωση= τονικότητα του χρώματος. Προφανώς έχω εσφαλμένα αποδώσει στον ορισμό της «απόχρωσης» τον ορισμό του «χρωματικού τόνου» και χρησιμοποιώ την καταδεικτική έκφραση : «αυτή η απόχρωση» για ν' αναφερθώ σε μια συγκεκριμένη ποιότητα της εμπειρίας E. Όταν αργότερα επιχειρήσω να συγκρίνω το νοητικό περιεχόμενο της προαναφερόμενης καταδεικτικής έκφρασης με το περιεχόμενο της

εμπειρίας E' είναι φανερό ότι το αποτέλεσμα της σύγκρισης θα είναι και πάλι εσφαλμένο καθώς με το περιεχόμενο της καταδεικτικής έκφρασης: «αυτή η απόχρωση» επιλέγεται μια εσφαλμένη ποιότητα της εμπειρίας E'. Η ποιότητα δηλ. της εμπειρίας E' που θα επιλεγθεί δεν αντιστοιχεί πραγματικά στην απόχρωση του χρώματος αλλά στο χρωματικό τόνο. Με αυτό τον τρόπο η σημασιολογική αμφισημία συνδέεται επίσης με την αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου για τον προσδιορισμό του περιεχομένου των καταδεικτικών εκφράσεων.

Η σημασιολογική αμφισημία των γενικών όρων των καταδεικτικών εκφράσεων αποτελεί λοιπόν το στοιχείο της δεύτερης κριτικής μας ενάντια στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου ως «ικανότητα αναγνώρισης» (recognitionnal capacity) καθώς ο εσφαλμένος σημασιολογικός ορισμός του περιεχομένου των καταδεικτικών εκφράσεων δημιουργεί περαιτέρω σφάλματα, για την ακρίβεια τείνει να διαιωνίσει το αρχικό σφάλμα, στις μετέπειτα εμπειρίες. Ειδικότερα, σε αυτή τη περίπτωση η σημασιολογική αμφισημία των γενικών όρων των καταδεικτικών εκφράσεων δεν επιτρέπει την ακριβή σύγκριση και την εξακρίβωση του περιεχομένου μεταξύ εμπειριών όπου η μια είναι προγενέστερη της άλλης.

Με αυτό τον τρόπο ολοκληρώνεται η παρουσίαση των δύο βασικών κριτικών ενάντια στην «ικανότητα αναγνώρισης» για την εξακρίβωση της αντιληπτικής εμπειρίας που στην σκέψη του McDowell συνδέεται με την χρήση των καταδεικτικών εκφράσεων.

Περαιτέρω αν η «ικανότητα αναγνώρισης» είναι μια ικανότητα που αποδίδουμε στην εννοιολογική προσέγγιση²⁶ για το θέμα της αντιληπτικής εμπειρίας τότε πρέπει να εννοήσουμε ότι η παραπάνω κριτική αποτελεί κυρίως μια κριτική ενάντια στους υποστηρικτές της εννοιολογικής προσέγγισης.

---

²⁶ Ο λόγος που η «ικανότητα αναγνώρισης» (recognitionnal capacity) για την χρήση των καταδεικτικών εκφράσεων συνδέεται με την εννοιολογική προσέγγιση για την αντιληπτική εμπειρία οφείλεται στο ότι σε αυτή τη περίπτωση η «ικανότητα αναγνώρισης» συνεπάγεται ένα είδος νοητικού περιεχομένου με γλωσσικό χαρακτήρα που περιέχεται στην εννοιολογική σκέψη του υποκειμένου. Η εφαρμογή των καταδεικτικών εκφράσεων με γλωσσικό χαρακτήρα επιτρέπουν στο υποκείμενο ν' αναγνωρίζει κάθε φορά το αντιληπτικό αντικείμενο μέσω της εφαρμογής κάποιων εννοιών που αποτελούν τις αντιληπτικές ποιότητες του αντικειμένου και αυτό επιτυγχάνεται εφόσον η καταδεικτική έκφραση χρησιμοποιηθεί για την σύγκριση ανάμεσα σε διαφορετικές αντιληπτικές εμπειρίες όπου η μια είναι προγενέστερη της άλλης.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα παραμείνουμε στην πραγμάτευση των εκφράσεων με καταδεικτικούς όρους με μια άλλη αναφορά που συνδέεται εκ νέου με το (1) ζήτημα του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας», δηλ. το ζήτημα για τον «βαθμό ανάλυσης των εννοιών» (Fineness of Grain).

Για τον λόγο αυτό επικαλούμαι την επιχειρηματολογία του Bill Brewer σε μια θέση που εξηγεί και υπερασπίζει την εννοιολογική άποψη το McDowell.

1.2.4. Οι «καταδεικτικοί όροι» και το ζήτημα του «βαθμού ανάλυσης των εννοιών» .

Ας θυμηθούμε την άποψη του Evans ότι η αντιληπτική μας ικανότητα δεν περιλαμβάνει έννοιες «υψηλής ανάλυσης» (*The Varieties of Reference*, 1984, σελ. 229). Ως απόδειξη της άποψης του ο Evans παραθέτει το γεγονός ότι το υποκείμενο δεν δύναται να διαθέτει τόσες έννοιες χρωμάτων όσες αποχρώσεις μπορεί να διακρίνει αντιληπτικά στο περιεχόμενο της εμπειρίας του. Στην άποψη αυτή αντιτίθεται ο McDowell ο οποίος αποδίδει στον Evans μόνο την χρήση εννοιών «χαμηλής ανάλυσης» (coarse-grained concepts) για την εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας του υποκειμένου²⁷. Ισχυρίζεται ο McDowell ότι η εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας από τον Evans οφείλεται στο γεγονός ότι θεωρεί την εννοιολογική ικανότητα του υποκειμένου περιορισμένη στην κατοχή εννοιών όπως «κόκκινο» και «πράσινο» ενώ δεν κατέχει έννοιες «υψηλότερης ανάλυσης» τέτοιες, δηλ. που ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες αντιληπτικές ποιότητες των αντικειμένων.

Το κενό αυτό επιθυμεί να καλύψει ο McDowell με την χρήση των καταδεικτικών εκφράσεων που συνδυάζουν ένα καταδεικτικό όρο με ένα γενικότερο όρο που αντιστοιχεί σε μια νοητική κατηγορία ή υπό-κατηγορία. Έτσι π.χ. ο όρος «κόκκινο» δηλώνει μια χρωματική ποιότητα του αντικείμενου που αντιστοιχεί σε μια νοητική κατηγορία ενώ ο όρος π.χ. « πορφυρό» δηλώνει μια ιδιαίτερη χρωματική ποιότητα του αντικείμενου και αντιστοιχεί στην εφαρμογή μιας νοητικής υπό-κατηγορίας. Μέσω της χρήσης των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» ο McDowell επιχειρεί να υπερβεί τον σκόπελο που θέτει το ζήτημα του «βαθμού ανάλυσης των εννοιών» (Fineness of Grain) εφόσον το υποκείμενο με αυτό τον τρόπο δύναται να σχηματίζει

---

²⁷ John McDowell, *Mind and World*, MIT, 1994, σελ. 56.

και να κατέχει έννοιες «υψηλής ανάλυσης», τέτοιες που ανταποκρίνονται δηλ. στις ιδιαίτερες ποιότητες της αντίληψης.

Ο Bill Brewer²⁸ συνηγορεί με τον McDowell για την χρήση των «καταδεικτικών όρων» επειδή αυτές συνδέονται με τις έννοιες «υψηλής ανάλυσης» (fine-grained concepts) στο υποκείμενο. Τόσο, ο McDowell όσο, και ο Brewer είναι οπαδοί συνεπώς της εννοιολογικής άποψης για την αντίληψη εφόσον δεν θεωρούν ότι η αντιληπτική ικανότητα το υποκειμένου υπερβαίνει την εννοιολογική του ικανότητα να κατέχει ή να σχηματίζει έννοιες.

Αντίθετα, σύμφωνα με τους οπαδούς της μη-εννοιολογικής άποψης η αντιληπτική μας ικανότητα υπερτερεί σε σχέση με την ικανότητα μας ν' αποδίδουμε έννοιες στα αντιληπτικά δεδομένα της εμπειρίας μας. Για τον λόγο αυτό, ισχυρίζονται επίσης οι θεωρητικοί της μη-εννοιολογικής άποψης, τα αντικείμενα που διακρίνονται μεταξύ τους αντιληπτικά εξαιτίας της χρωματικής τους απόχρωσης δεν διαχωρίζονται επίσης αναγκαία εννοιολογικά εφόσον το υποκείμενο δεν κατέχει πάντα τις αντίστοιχες έννοιες προς το πλήθος των χρωματικών αποχρώσεων.

Μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα την παραπάνω θέση των οπαδών της μη-εννοιολογικής άποψης που ο Brewer υποστηρίζει με το επιχείρημα : «της μη-μεταβατικότητας της αντιληπτικής μη-διακριτότητας» (non-transitivity of perceptual indiscriminability) .

Ας θεωρήσουμε ότι στο υποκείμενο S παρουσιάζονται τέσσερα (4) χρωματικά δείγματα, δηλ. A, B, C και D. Επιπλέον, τα χρωματικά δείγματα είναι τέτοια ώστε το υποκείμενο S με δεδομένη την φυσιολογική λειτουργία των αντιληπτικών του οργάνων αντιλαμβάνεται το B ως μη διακριτό από το A . Και ότι επίσης το C δεν διακρίνεται αντιληπτικά από το B. Όμως παρ'αυτά το C διακρίνεται αντιληπτικά από το A. (Το γεγονός αυτό μπορεί να οφείλεται στις διαφορετικές αντιληπτικές συνθήκες του υποκειμένου κατά την εμπειρία των χρωμάτων C και A. Π.χ. η ποσότητα του φωτός δημιουργεί μια ισχυρότερη αντανάκλαση στην επιφάνεια του C άρα μοιάζει διαφορετικό από το χρωματικό δείγμα A. Κατά συνέπεια το C φαίνεται στο υποκείμενο ότι διαφέρει ως προς την αντιληπτική του χρωματική ποιότητα από το A.). Διαπιστώνουμε την ύπαρξη αντιληπτικής ανομοιομορφίας ανάμεσα στα χρωματικά δείγματα ως προς το υποκείμενο S.

---

²⁸ Bill Brewer, *Perception and Reason*, Clarendon Press-Oxford, 1999, Part II, chapt. 5.

Ας θεωρήσουμε επίσης ότι η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου S των 4 χρωματικών δειγμάτων έχει εννοιολογικό περιεχόμενο και ότι το τελευταίο θα πρέπει να ακολουθεί την αντιληπτική ανομοιομορφία που περιγράψαμε παραπάνω αναφορικά με τα 4 χρωματικά δείγματα. Όπως θα αντιληφτούμε στη συνέχεια, η αποδοχή της εννοιολογικού περιεχομένου σε αντιστοιχία με την αντιληπτική ανομοιομορφία των 4 χρωματικών δειγμάτων καταλήγει στην διατύπωση μιας αντίφασης. Επειδή, η έννοια του B δεν πρέπει να διακρίνεται από του A, η έννοια του C δεν διακρίνεται από την έννοια του B αλλά παρ'αυτά το C διακρίνεται από την έννοια του A. Είναι φανερό ότι υπάρχει μια αντίφαση σε αυτή την παραδοχή καθώς οι έννοιες A,B, C και D χαρακτηρίζονται *ex hypothesi* από το ίδιο εντασιακό εύρος, π.χ. ανήκουν στον καθορισμό του «κόκκινου» χρώματος.

Είναι φανερό από τα προλεγόμενα ότι η αντιληπτική ανομοιομορφία που διαπιστώσαμε στην καταγραφή της εμπειρίας των τεσσάρων διαφορετικών χρωματικών δειγμάτων από το υποκείμενο S δεν ανταποκρίνεται στην εννοιολογική του προδιάθεση καθόσον η αντιληπτική διάκριση ανάμεσα στο C και στο A δεν δύναται να αποδείξει μια αντίστοιχη εννοιολογική διάκριση για τα αισθητηριακά δεδομένα. Κατ' αυτό τον τρόπο δηλώνουν οι υποστηρικτές της μη-εννοιολογικής άποψης η θέση «της μη-μεταβατικότητας της αντιληπτικής μη- διακριτότητας » αποδεικνύει την υπεροχή της αντιληπτικής ικανότητας του υποκειμένου σε σχέση με την εφαρμογή εννοιών. Με ποιο τρόπο ο Brewer επιχειρεί να ανασκευάσει την παραπάνω θέση ;

Η λύση του Brewer ανακαλεί την χρήση των φράσεων με «καταδεικτικούς όρους» για τον καθορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας και η άποψη του συμβαδίζει με την αποδοχή του εννοιολογικού περιεχομένου για την εξήγηση της αντίληψης. Ας υποθέσουμε ότι η αντιληπτική ποιότητα A δεν σημαίνει «κόκκινο» αλλά αντίθετα: « αυτή η απόχρωση του A » και ότι η έκφραση αυτή ισούται με το A. Κατ' επέκταση το A δεν ανήκει σε μια νοητική κατηγορία όπως είναι ο όρος «κόκκινο» αλλά αποτελεί μια νοητική υποκατηγορία, δηλ. «η απόχρωση του A». Με τον τρόπο αυτό έχουμε κατασκευάσει μια έκφραση με την χρήση της «καταδεικτικής έκφρασης»= «αυτή η απόχρωση του A » που αντιστοιχεί στην αντιληπτική ποιότητα A. Άρα, συνεχίζοντας τον συλλογισμό μας σχετικά με το εννοιολογικό περιεχόμενο για τα χρωματικά δείγματα A, B, C και D, το B δεν θα διακρίνεται επίσης με το «αυτή η απόχρωση του A»=A και κατά συνέπεια το C δεν θα διακρίνεται από το B και ως προς το A= «αυτή η απόχρωση του A».

Αντιλαμβανόμαστε ότι η έκφραση με την χρήση του «καταδεικτικού όρου»= «αυτή η απόχρωση του Α» και κυρίως η χρήση της νοητικής, χρωματικής υποκατηγορίας «η απόχρωση» αντί της νοητικής, χρωματικής κατηγορίας «κόκκινο» λειτουργεί ως ένα νοητικό μεσοδιάστημα για την επαναδιατύπωση των εννοιών Α,Β,С και D. Με την έκφραση «νοητικό μεσοδιάστημα» δηλώνεται η λογική ισοδυναμία των εννοιών Α,Β,С και D μέσω της μετατροπής τους στο περιεχόμενο της καταδεικτικής έκφρασης= «αυτή η απόχρωση του Α». Έτσι, η αντιληπτική ανομοιομορφία των χρωματικών δειγμάτων Α,Β, С και D για το ίδιο υποκείμενο βρίσκουν την εννοιολογική τους αντιστοιχία όχι προς τις διακριτές έννοιες Α,Β,С και D των χρωμάτων αλλά μέσω της χρήσης της καταδεικτικής έκφρασης= «αυτή η απόχρωση του Α» ορίζεται μια διαφορά απόχρωσης ανάμεσα στα παραπάνω νοητικά περιεχόμενα . Τέλος, αν η έννοια «απόχρωση» αντιστοιχεί σε μια ιδιαίτερη αντιληπτική ποιότητα τέτοια που να προσιδιάζει στην χρήση εννοιών «υψηλής ανάλυσης» αντιλαμβανόμαστε με ποιο τρόπο η καταδεικτική έκφραση= «αυτή η απόχρωση του Α» αφορά επίσης την χρήση εννοιών «υψηλής ανάλυσης» για την αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου S οσον αφορά τον καθορισμό των τεσσάρων χρωματικών δειγμάτων Α,Β,С και D.

Στο επόμενο κεφάλαιο και όσον αφορά την χρήση των «καταδεικτικών όρων» θα παρουσιάσω μια προσωπική ένσταση που συνηγορεί με την μη-εννοιολογική άποψη για την αντίληψη, υπό τον τίτλο: του «a posteriori» καθορισμού των εννοιών.

1.2.5. Ο ρόλος του της νοητικής υποκατηγορίας στον σχηματισμό των «καταδεικτικών όρων» και η ένσταση του «a posteriori» καθορισμού των εννοιών.

Αναφέραμε προηγουμένως ότι η έννοια «απόχρωση» αποτελεί μια νοητική, χρωματική υποκατηγορία σε σύγκριση με την έννοια π.χ. «κόκκινο» που αποτελεί μια βασική έννοια χρώματος. Όμως η νοητική υποκατηγορία «απόχρωση» αποδεικνύεται χρήσιμη στον σχηματισμό των καταδεικτικών εκφράσεων που όπως επίσης αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο ταυτίζονται με την χρήση εννοιών «υψηλής ανάλυσης» στην αντίληψη.

Σχετικά με την εφαρμογή της νοητικής υποκατηγορίας στις καταδεικτικές εκφράσεις θα ήθελα να προβάλλω μια ένσταση, υπό τον τίτλο: του «a posteriori» καθορισμού των εννοιών.

Σύμφωνα με την παραπάνω ένσταση ας θεωρήσουμε ότι το υποκείμενο S κατά την στιγμή t διαθέτει την αντιληπτική εμπειρία του χρώματος A στο οποίο μπορούμε να αποδώσουμε εννοιολογικό περιεχόμενο. Με άλλα λόγια πρέπει η αντιληπτική εμπειρία του χρώματος να συμπίπτει με την χρήση της έννοιας A. Αλλά ας θεωρήσουμε περαιτέρω ότι το υποκείμενο S αποδίδει εσφαλμένα στην αντιληπτική εμπειρία του A την έννοια του χρώματος A' επειδή το S δεν κατέχει την έννοια A. Παραμένει παράταυτα αναμφισβήτητο γεγονός ότι το S κατέχει την αντιληπτική εμπειρία του χρώματος. Σε αυτή τη περίπτωση η μη-αντιστοιχία ανάμεσα στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας του A και στην χρήση της έννοιας A' δεικνύει παράλληλα ότι η εφαρμογή του A δεν εξαρτάται αναγκαστικά από την αντιληπτική εμπειρία του χρώματος για λόγους που μπορεί να προκύπτουν από την λανθασμένη εφαρμογή των εννοιών. Αντίθετα θέλω να υποστηρίξω ότι η εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου πρέπει να συνδέεται αιτιακά με το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας.

Έτσι εφόσον η αντιληπτική εμπειρία του A θεωρείται ένα αναμφισβήτητο γεγονός η οποία ευθύνεται για την εφαρμογή της έννοιας A θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι η εφαρμογή του A συνδέεται αιτιακά με την αντιληπτική εμπειρία του χρώματος. Με την έκφραση «συνδέεται αιτιακά» εννοώ ότι η σχέση ανάμεσα στην αντιληπτική εμπειρία του χρώματος και στο A καθορίζεται κατά τρόπο ώστε η αντιληπτική εμπειρία να αποτελεί την *a posteriori* βάση για τον καθορισμό της έννοιας A και την απαραίτητη συνθήκη για την ύπαρξη της.

Όσα ανάφερα χαρακτηρίζουν την «*a posteriori*» συνθήκη για τον καθορισμό των εννοιών και δηλώνουν μια ένσταση στην εννοιολογική άποψη για την αντίληψη. Η «*a posteriori*» συνθήκη για τον καθορισμό των εννοιών προτείνει εκ νέου την μη-εννοιολογική άποψη για την αντίληψη προβάλλοντας το γεγονός ότι το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας προηγείται από τον σχηματισμό εννοιών για τον καθορισμό της και ευθύνεται αιτιακά για την εφαρμογή τους. Παρ'όλα αυτά η έλλειψη εννοιών δεν φαίνεται να στερεί το υποκείμενο από την δυνατότητα να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο της αντιληπτικής του εμπειρίας.

Με αυτό τον τρόπο ολοκληρώνεται η περιγραφή του πρώτου κεφαλαίου που ήταν αφιερωμένο στο θέμα του επιχειρήματος του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) για τον καθορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας όπως συνδέεται με την «εννοιολογική διάκριση». Στο κεφάλαιο αυτό πραγματεύτηκα την προτεινόμενη εξήγηση του John McDowell -αλλά και ορισμένες βασικές

ενστάσεις σε αυτή- για την χρήση των εκφράσεων με «καταδεικτικούς όρους» που αποτελεί τον βασικό εκπρόσωπο της εννοιολογικής άποψης για την αντίληψη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας θ' ασχοληθούμε με το (2) επιχείρημα για την αντιληπτική εμπειρία. Πρόκειται για την άποψη των υποστηρικτών της μη-εννοιολογικής προσέγγισης ότι το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας πρέπει να αποτελεί μια «ανεξάρτητη εμπειρία από τα μετρικά συστήματα» (unit-free). Η αναφορά μας στο (2) επιχείρημα για την αντιληπτική εμπειρία συνδέεται με τον σχολιασμό κάποιων σημείων της σκέψης του Christopher Peacocke σχετικά με το ζήτημα.

2. Το επιχείρημα της «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα εμπειρίας».

Το (2) επιχείρημα υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου που αφορά την «ανεξάρτητη εμπειρία από τα μετρικά συστήματα» (unit-free) θα μας απασχολήσει με κύρια αναφορά στον Christopher Peacocke²⁹ ο οποίος επιχειρηματολογεί για την εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας. Ο Peacocke επικαλείται την αναπαραστασιακή θεωρία για την υπεράσπιση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης. Και η εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας από τον φιλόσοφο περιλαμβάνει δυο όρους, δηλ. τα «scenarios» και τις «protopropositions». Από τους προηγούμενους όρους σε αυτό το κεφάλαιο θα μας απασχολήσει κυρίως ο καθορισμός των «scenarios» όπως προτείνονται από τον Peacocke και τέλος θα αναφερθούμε στις «έννοιες παρατήρησης» (observational concepts) όπως προτείνονται στο έργο του .

2.1. Ο καθορισμός των scenarios για τη διατύπωση της μη-εννοιολογικής εμπειρίας στον Christopher Peacocke.

Ο Christopher Peacocke στο βιβλίο του *A Study of Concepts* (1995) διατυπώνει μια ιδιότυπη πρόταση για τον καθορισμό του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας. Η πρόταση του αφορά τον αναπαραστασιακό χαρακτήρα του περιεχομένου της εμπειρίας στο οποίο αποδίδει μη-εννοιολογικό χαρακτήρα. Θεωρεί λοιπόν ότι το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας αφορά ένα είδος περιεχομένου που περαιτέρω προσδιορίζει με τον όρο του «χωρικού τύπου»³⁰ (spatial type). Πρέπει να εννοήσουμε τον «χωρικό τύπο» ως το αντιληπτικό περιεχόμενο που καθορίζεται χωρικά γύρω από το υποκείμενο και κατά κάποιο τρόπο ώστε να το περιλαμβάνει³¹. Επιπλέον η διατύπωση του περιεχομένου

---

²⁹ Christopher Peacocke, *A Study of Concepts*, MIT Press, 1995.

³⁰ Christopher Peacocke, *A Study of Concepts*, MIT Press, 1995, chapt.3: Perceptual Concepts, σελ. 61.

³¹ Η παρουσία του υποκειμένου στη μη-εννοιολογική περιγραφή του Peacocke για τον καθορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας συμφωνεί επίσης, αν και όχι αναγκαστικά, με μια εγωκεντρική ερμηνεία της αντίληψης αλλά επικεντρώνεται στη περιγραφή της εξτερναλιστικής σύνδεσης του υποκειμένου με τον κόσμο. Η θέση δηλ. του υποκειμένου δεν μας απασχολεί ως μια ερμηνεία του εννοιολογικού

αυτού που διατυπώνεται χωροθετικά επιδέχεται κάποιο «όρο ορθότητας» (correctness condition)³². Ο όρος αυτός δεν επιδέχεται εννοιολογικό προσδιορισμό αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επαλήθευση του «χωρικού τύπου». Η εφαρμογή συνεπώς του «όρου ορθότητας» δύναται να διαπιστώσει την αντιστοιχία του περιεχομένου του «χωρικού τύπου» με τον κόσμο.

Πρώτο μέλημα μας, υποστηρίζει ο Peacocke, στη προσπάθεια να καθορίσουμε τους «χωρικούς τύπους» και ευρύτερα το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο, είναι ο προσδιορισμός της πηγής (origin) και των αξόνων που πρέπει να χρησιμοποιήσουμε³³. Ακολουθώντας το παράδειγμα του Peacocke μπορούμε επί παραδείγματι να καθορίσουμε το στήθος του ανθρώπινου σώματος ως τη πηγή και συμπληρωματικά να ορίσουμε τρεις άξονες που θα δηλώνουν τα ζεύγη πίσω/εμπρός, δεξιά /αριστερά και πάνω/κάτω σε σχέση με τη πηγή.

Αφού λοιπόν ορίσαμε την πηγή (origin) και τους άξονες του «χωρικού τύπου», το δεύτερο μέλημα μας είναι να περιγράψουμε τον τρόπο που η πηγή και οι άξονες τοποθετούνται στο περιεχόμενο του «χωρικού τύπου». Όταν η χαρτογράφηση του «χωρικού τύπου» για το πεδίο της αντίληψης - και στην οποία δεν μπορούμε να αποδώσουμε εννοιολογικό περιεχόμενο- έχει ολοκληρωθεί εμφανίζεται το αναπαραστασιακό, μη-εννοιολογικό περιεχόμενο του scenario. Κατά συνέπεια τα scenarios αποτελούν τις καθορισμένες μορφές του «χωρικού τύπου» και παράγονται από αυτόν.

Έχουμε πλέον ολοκληρώσει την περιγραφή για τον σχηματισμό των scenarios. Θα πρέπει ακολούθως να καθορίσουμε τον «όρο ορθότητας» του scenario. Για τον λόγο αυτό πρέπει να συγκρίνουμε το περιεχόμενο του με το αντίστοιχο περιεχόμενο του κόσμου. Όταν παραπάνω σχολιάζαμε τον σχηματισμό των scenarios αναφέραμε ότι αποτελεί ένα είδος αντιληπτικού περιεχομένου με αναπαραστασιακό χαρακτήρα που περιγράφει - μέσω της εφαρμογής της πηγής (origin) και των αξόνων του «χωρικού τύπου»- μια κατάσταση του κόσμου. Αυτή τη κατάσταση του κόσμου που αποτελείται από τ' αντιληπτικά αντικείμενα στη θέση και στις μεταξύ τους σχέσεις

περιεχομένου της σκέψης αλλά για τη περιγραφή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας.

³²Christopher Peacocke, *Scenarios, concepts and perception*, σελ. 108, in the *Contents of Experience*, (edit.) Tim Crane, Cambridge University Press, 1992.

³³ Christopher Peacocke, *ibid*, σελ. 106.

και που αφορά κάποια χρονική στιγμή t , ο Peacocke ονομάζει: «σκηνή» (scene)³⁴. Οι συνθήκες επαλήθευσης όπως χρησιμοποιούνται από τον Peacocke λοιπόν απαιτούν ώστε όταν συγκρίνουμε το περιεχόμενο της «σκηνης» με εκείνο του scenario η μεταξύ τους σύμπτωση θεωρούμε ότι επιβεβαιώνει και το περιεχόμενο της εμπειρίας. Σε άλλη περίπτωση, σε περίπτωση δηλ. που το περιεχόμενο της «σκηνης» δεν συμπίπτει με εκείνο του scenario, το περιεχόμενο της εμπειρίας δεν επαληθεύεται.

Ο Peacocke αποδίδει ένα περαιτέρω χαρακτηρισμό στο περιεχόμενο της εμπειρίας που με αυτό τον τρόπο έχει επαληθευτεί: αναφέρεται σε αυτό με τον όρο του «εγκατεστημένου scenario» (positioned scenario)³⁵. Όπως ο συγγραφέας του *A Study of Concepts* αναφέρει το «εγκατεστημένο scenario» αποτελείται από ένα scenario του οποίου α) ο καθορισμός των αξόνων και των πηγών που περιέχονται σε αυτό συμπίπτουν με τις πραγματικές κατευθύνσεις και τα μέρη του κόσμου και β) το περιεχόμενο του scenario διαπιστώνεται μια καθορισμένη χρονική στιγμή t .

Με τα scenarios ο Peacocke επιχειρεί ν' αποβάλλει από το περιεχόμενο της εμπειρίας τους όρους της υποκειμενικότητας και να διατυπώσει τα κριτήρια για μια αναπαραστασιακή και μη-εννοιολογική ερμηνεία της.

Ο Peacocke απαριθμεί στη συνέχεια τρεις συνέπειες που προκαλούνται από την αποδοχή των scenarios, σύμφωνα με τις οποίες: α.οι υποστηρικτές του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την αντιληπτική εμπειρία θεωρούν ότι αυτό το είδος περιεχομένου ανταποκρίνεται με σαφήνεια στη πλειάδα των αισθητηριακών, πληροφοριακών δεδομένων που περιέχονται στο εμπειρικό περιεχόμενο. Κατά συνέπεια, για τους υποστηρικτές της μη-εννοιολογικής προσέγγισης για την αντίληψη σε αυτή τη περίπτωση η εμπειρία διαθέτει ένα περιεχόμενο «υψηλότερου βαθμού ανάλυσης» (finer-grainer content) σε σχέση με εκείνο που αφορά όσους κατέχουν τις έννοιες, β. το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας είναι «αναλογικό» και αποτελεί ένα είδος εμπειρίας «ανεξάρτητης από την εφαρμογή των μετρικών συστημάτων» (unit-free), γ. το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης παρέχει την δυνατότητα για τη σύσταση του περιεχομένου χωρίς αυτό να εξαρτάται από μια συγκεκριμένη αίσθηση (amodal contents)³⁶.

---

³⁴ Christopher Peacocke, *ibidem*, σελ. 107.

³⁵ Christopher Peacocke, *A Study of Concepts*, MIT, 1995, σελ. 108.

³⁶ Christopher Peacocke, «Scenarios, Concepts and Perception», σελ. 113 in *The Content of Experience*, Tim Crane (ed.), Cambridge University Press, 1992: « The scenario account provides for the possibility

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλύσουμε το (b) και κυρίως όσον αφορά το γεγονός ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο αποτελεί ένα είδος εμπειρίας «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα» (unit-free). Ως παραδείγματα αυτής της ανάλυσης θα επικαλεστώ κάποια παραδείγματα του Peacocke που περιέχονται στο κείμενο του με τίτλο: « Perceptual Content» (1989).

2.2. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και η εφαρμογή της αντιληπτικής εμπειρίας ως «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα» .

Ανάφερα προηγουμένως³⁷ ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας θεωρείται ένα είδος εμπειρίας «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα» (unit free). Με ποιο τρόπο όμως εξηγείται περαιτέρω αυτό το είδος της αντιληπτικής εμπειρίας που ορίζουμε με τη παραπάνω έκφραση; Η απάντηση στο ερώτημα διατυπώνεται με τον εξής τρόπο από τους υποστηρικτές του μη-εννοιολογικού περιεχομένου, όπως ο Bermudez: « Αν διαθέτω την αναπαράσταση ενός αντιληπτικού αντικείμενου το οποίο βρίσκεται σε κάποια απόσταση από εμένα δεν αναπαριστώ συνήθως αυτή την απόσταση με όρους μιας ορισμένης μονάδας (σε ίντσες, επί παραδείγματι, ή σε εκατοστά) αν και ότι αναπαριστώ δηλώνει παρολ'αυτά μια καθορισμένη απόσταση. Απλώς διαθέτω την αναπαράσταση της συγκεκριμένης απόστασης, όπου το περιεχόμενο της αντίληψης μου προσδιορίζει την απόσταση»³⁸.

Η απάντηση του Bermudez στη περιγραφή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου ως «εμπειρία ανεξάρτητη από τα μετρικά συστήματα» (unit free) προσιδιάζει επίσης στην αναπαραστατική περιγραφή του περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας³⁹

---

of amodal contents of experience in the sense that allows for overlapping contents of experiences in different sense modalities».

³⁷ Συγκεκριμένα στην Εισαγωγή, σελ. 9-10 όπου αναφέρθηκα στο επιχείρημα της «ανεξάρτητης εμπειρίας από τα μετρικά συστήματα» (unit-free) που συνηγορεί υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου.

³⁸ Jose Luis Bermudez, «Nonconceptual mental content», Stanford Encyclopedia of Philosophy, Jan. 2003.

³⁹ Η σημασία του αναπαραστασιακού χαρακτήρα της εμπειρίας διατυπώνεται από τον Bermudez στο κείμενο του με τίτλο: « Nonconceptual Content:From Perceptual Experience to subpersonal states» (1998) όπου αναφέρει ότι αντίθετα προς την παραδοσιακή εμπειριστική αντίληψη που θεωρεί την αντιληπτική λειτουργία ως το αποτέλεσμα μιας επαγωγικής διεργασίας τέτοιας που συνδέει το αισθητηριακό με το νοητικό περιεχόμενο, δηλ. το μη-εννοιολογικό με το εννοιολογικό περιεχόμενο,

καθόσον σε αυτή την περίπτωση το υποκείμενο διαθέτει παρολ'αυτά μια νοητική αναπαράσταση της απόστασης που το διαχωρίζει από το αντιληπτικό αντικείμενο.

Ο Peacocke, όπως και ο Bermudez, υποστηρίζει επίσης την αναπαραστασιακή θεώρηση για την εξήγηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Θεωρεί επιπλέον ότι το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της μη-εννοιολογικής εμπειρίας είναι «ανεξάρτητο από την εφαρμογή των μετρικών συστημάτων» (unit free). Έτσι στο κείμενο του με τίτλο : «Perceptual Content»⁴⁰ παρουσιάζει τρία παραδείγματα για τη κατανόηση του γεγονότος ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο είναι «ανεξάρτητο από την εφαρμογή των μετρικών συστημάτων»(unit free). Πρόκειται 1. για «το παράδειγμα του δωματίου», 2. «το παράδειγμα της εκκλησίας» και τέλος 3. το «παράδειγμα της βαρύτητας»⁴¹.

Σύμφωνα λοιπόν με το «παράδειγμα του δωματίου» όποιος αγοράζει ένα σπίτι από ένα κτηματομεσίτη, υποστηρίζει ο Peacocke, γνωρίζει ότι υπάρχουν δύο διαφορετικοί τρόποι που αποδεικνύου παράλληλα την άγνοια του υποκειμένου σχετικά με το πραγματικό μέγεθος του δωματίου. Πράγματι, από το φυλλάδιο του κτηματομεσίτη μπορούμε να πληροφορηθούμε ότι το καθιστικό του σπιτιού που πρόκειται ν' αγοράσουμε έχει μήκος 25 πόδια . Σε αυτή τη περίπτωση το μέγεθος του σπιτιού, και ειδικότερα του καθιστικού, αντιστοιχεί σε ένα είδος αναπαραστασιακού περιεχομένου με την εφαρμογή ενός καθορισμένου μετρικού συστήματος. Και επιπλέον η γνώση του υποψήφιου αγοραστή για το μέγεθος του σπιτιού υποδηλώνει ότι ο ίδιος γνωρίζει το μετρικό σύστημα το οποίο αναφέρεται στο φυλλάδιο. Διαφορετικά, αν δηλ. ο υποψήφιος αγοραστής δεν κατέχει το μετρικό σύστημα που χρησιμοποιείται στο φυλλάδιο και με το οποίο δηλώνεται το μήκος του καθιστικού, δεν μπορεί ο ίδιος να γνωρίζει το μέγεθος του σπιτιού. Αν επιπλέον θεωρήσουμε ότι το μετρικό σύστημα και η γνώση του από το υποκείμενο συνεπάγεται την

η σύγχρονη αναπαραστασιακή θεώρηση του αντιληπτικού περιεχομένου δημιουργεί μια καινοτομία που αντιτίθεται στην εμπειριστική παράδοση. Σύμφωνα με την νέα άποψη, το αντιληπτικό περιεχόμενο διαθέτει αναπαραστασιακό χαρακτήρα με εννοιολογικό ή μη-εννοιολογικό περιεχόμενο.

⁴⁰ Christopher Peacocke, *Perceptual Content*, in *Themes from Kaplan*, (eds.) Joseph Almog, John Perry, Oxford University Press, 1989.

⁴¹ Οι τίτλοι των παραδειγμάτων (1) και (2) αναφέρονται ονομαστικά από τον Peacocke στο κείμενο που εξετάζουμε ενώ το (3) συνεπάγεται συμπερασματικά από τη περιγραφή του παραδείγματος. Ειδικότερα, τα παραδείγματα αναφέρονται στις σελ. 298-299 του προαναφερθέντος κειμένου.

αναγκαιότητα εφαρμογής εννοιών αντιλαμβανόμαστε ότι σε αυτή τη περίπτωση η αντίληψη μας καθορίζεται από την κατοχή των εννοιών.

Η κατάσταση είναι διαφορετική, όπως δηλώνει ο Peacocke, αν θεωρήσουμε ότι κάποιος εισέρχεται στο καθιστικό χωρίς προηγούμενη γνώση του μετρικού συστήματος και κατά συνέπεια ο ίδιος αγνοεί την εννοιολογική ισοδυναμία που υπάρχει ανάμεσα στο μέγεθος του καθιστικού και στην εφαρμογή του μετρικού συστήματος. Όμως ο υποψήφιος αγοραστής μπορεί να δει το μέγεθος του καθιστικού και άρα η γνώση του σε αυτή τη περίπτωση θεωρούμε ότι δεν καθορίζεται από την κατοχή των εννοιών, δηλαδή δεν καθορίζεται από την κατοχή του συγκεκριμένου μετρικού συστήματος. Πράγματι μπορούμε να υποθέσουμε, συμπληρώνει ο Peacocke, ότι το υποκείμενο δεν γνωρίζει το μήκος του συγκεκριμένου δωματίου σε πόδια. Η εξήγηση αυτής της αντιληπτικής ικανότητας του υποκειμένου δεν μεσολαβείται από την χρήση των εννοιών του μετρικού συστήματος και ισοδυναμεί με τη μη-εννοιολογική περιγραφή της εμπειρίας. Το υποκείμενο συνεχίζει να διατηρεί την νοητική αναπαράσταση του δωματίου και των χωρικών διαστάσεων του χωρίς πάραυτα το περιεχόμενο της νοητικής αυτής αναπαράστασης να προσδιορίζεται σύμφωνα με κάποιο μετρικό σύστημα.

Ομοίως ο Peacocke σχολιάζει το δεύτερο «παράδειγμα της εκκλησίας» για ν' επιδείξει τη διαφορά ανάμεσα στο εννοιολογικό και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης. Θέλουμε λοιπόν να διακρίνουμε μια εκκλησία και γνωρίζουμε ότι αυτή βρίσκεται μπροστά μας και σε απόσταση 32 μοιρών αντίθετα προς τη κατεύθυνση των δειχτών του ρολογιού. Αλλά η γνώση αυτή που υποδηλώνει τη χρήση ενός μετρικού συστήματος (σε μοίρες) δεν συμπίπτει με εκείνη που προκύπτει όταν απλώς κοιτάμε την εκκλησία που βρίσκεται προς μια ορισμένη κατεύθυνση χωρίς όμως να καθορίζεται μετρικά. Για ν' αντιληφτούμε τη διαφορά που προκύπτει από τα παραπάνω ας θεωρήσουμε ότι κάποιος δεν γνωρίζει το γεγονός ότι η εκκλησία βρίσκεται μπροστά του και σε μια τοποθεσία που ισούται με 32 μοίρες αντίθετα με τη κατεύθυνση του ρολογιού. Ας υποθέσουμε επίσης ότι το ίδιο άτομο κοιτά από κάποια απόσταση προς μια κωμόπολη που είναι γεμάτη με εκκλησίες κρατώντας στο χέρι του ένα αναμμένο φακό. Αν στο άτομο αυτό ζητηθεί να στρέψει τη δέσμη του φακού του προς την εκκλησία σύμφωνα με τις παραπάνω οδηγίες (σε ίσια πορεία και σε 32 μοίρες αντίθετα προς τους δείκτες του ρολογιού) ίσως δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει την κατεύθυνση. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι το άτομο δεν

γνωρίζει την ισοδυναμία ανάμεσα στην οδηγία: «32 μοίρες μπροστά και αντίθετα με τους δείχτες του ρολογιού» και στην κατάδειξη της συγκεκριμένης κατεύθυνσης.

Στο «παράδειγμα της εκκλησίας» η κατοχή του μετρικού συστήματος από το υποκείμενο δηλώνει παράλληλα τη δυνατότητα του να προσανατολιστεί στον χώρο για τον εντοπισμό του αντιληπτικού αντικειμένου. Άρα η κατοχή του μετρικού συστήματος από το υποκείμενο συνδέεται σε αυτή τη περίπτωση με την αντιληπτική ικανότητα του. Γιατί όπως αντιλαμβανόμαστε η δυνατότητα του υποκειμένου να δείξει προς τη σωστή κατεύθυνση για τον προσδιορισμό της εκκλησίας εξαρτάται από τη δυνατότητα του να κατέχει τις έννοιες του μετρικού συστήματος. Και αυτή η κατοχή εννοιών στο «παράδειγμα της εκκλησίας» συμπίπτει με την εννοιολογική προσέγγιση για τη κατανόηση της αντίληψης καθόσον οι έννοιες αποτελούν βασικά συστατικά του εννοιολογικού περιεχομένου.

Αλλά θα ήταν δυνατό, επιμένει ο Peacocke, να φανταστούμε τη δυνατότητα του υποκειμένου να στραφεί προς τη σωστή κατεύθυνση ώστε να καταδείξει την εκκλησία χωρίς το ίδιο να κατέχει τις έννοιες του μετρικού συστήματος: «32 μοίρες μπροστά και αριστερά». Συνεπώς αν η κατοχή των εννοιών του μετρικού συστήματος όπως διατυπώνεται στην πρόταση: «32 μοίρες μπροστά και αριστερά» συνεπάγεται ότι η αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου προϋποθέτει την κατοχή του εννοιολογικού περιεχομένου αντίθετα η εμπειρική του ικανότητα να καταδείξει την εκκλησία χωρίς την κατοχή των προαναφερόμενων εννοιών δηλώνει ότι η αντιληπτική του ικανότητα συνεπάγεται την εφαρμογή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Και ειδικότερα το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο σε αυτή την περίπτωση είναι ανεξάρτητο από την κατοχή των εννοιών του μετρικού συστήματος που χρησιμοποιείται για τον χωρικό καθορισμό των αντικειμένων.

Το τελευταίο παράδειγμα του Peacocke επίσης αφορά την κατάδειξη των κατευθύνσεων με εγωκεντρικό άξονα. Εν τη παρουσία ογκωδών σωμάτων όπως η γη ή το φεγγάρι οι άνθρωποι αισθάνονται ότι ασκείται στο σώμα τους μια ορισμένη κατεύθυνση βαρύτητας που δηλώνεται με την έκφραση: «προς τα κάτω» (downwards). Όπως δηλώνει επίσης ο Peacocke η αιτία αυτής της εμπειρίας οφείλεται στους μηχανισμούς της βαρύτητας που ενεργοποιούνται στο εσωτερικό του αυτιού των ανθρώπων. Μπορούμε περαιτέρω να περιγράψουμε αυτή την εμπειρία ως την αντίληψη του υποκειμένου για την άσκηση μιας κάθετης δύναμης που λειτουργεί ως μια δύναμη βαρύτητας προς τα κάτω χωρίς το ίδιο να κατέχει αναγκαστικά την έννοια της «βαρύτητας». Συνεπώς η εμπειρία σε αυτό το

παράδειγμα συνδέεται με την κατάδειξη της συγκεκριμένης κατεύθυνσης: «προς τα κάτω» γεγονός που επίσης θεωρείται ότι δεν καθορίζεται εννοιολογικά. Γιατί το υποκείμενο δεν κατέχει τις έννοιες που είναι αναγκαίες για τον εννοιολογικό καθορισμό της εμπειρίας του.

Αλλά και όσον αφορά το περιεχόμενο της κατεύθυνσης του αντιληπτικού αντικειμένου υπάρχουν επαρκείς λόγοι για να θεωρήσουμε ότι η συγκεκριμένη εμπειρία δεν εξαρτάται από τον εννοιολογικό προσδιορισμό της. Έτσι, ισχυρίζεται ο Peacocke είναι διαφορετικό αν χαρακτηρίσουμε την κατεύθυνση «προς τα κάτω» με την χρήση του εννοιολογικού περιεχομένου αυτής της έκφρασης από τον χαρακτηρισμό της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» με τη χρήση κάποιων εγωκεντρικών συντεταγμένων. Ο Peacocke δηλώνει ότι η γνώση της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο των όντων με όραση εφόσον ακόμα κι ένας τυφλός δύναται να έχει την εμπειρία της ίδιας κατεύθυνσης. Κατά συνέπεια η γνώση της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» αφορά και άλλες αισθήσεις, πέραν της όρασης, και τις ιδιαίτερες ποιότητες των αισθήσεων. Ενώ όσον αφορά την όραση η κατάδειξη της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» δύναται να ενεργοποιήσει στο υποκείμενο το αντίστοιχο γνωσιακό και εννοιολογικό περιεχόμενο που εκφράζεται με την χρήση της πρότασης: «προς τα κάτω». Τέλος, η εμπειρία της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» δεν προκαθορίζεται για το υποκείμενο από την ικανότητα του να κατέχει την σημασία των λέξεων που χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την κατεύθυνση των αντικειμένων (π.χ. πάνω, κάτω, δεξιά, αριστερά) καθόσον η συγκεκριμένη εμπειρία της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» βασίζεται στην εμπειρική και αντιληπτική ικανότητα των βιολογικών οδών του σώματος του να μεταφέρουν την πληροφορία της πίεσης που δέχονται από τα εξωτερικά αντικείμενα. Σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα η εμπειρία της κατεύθυνσης «προς τα κάτω» δεν αφορά την χρήση του εννοιολογικού περιεχομένου αφού η παραπάνω εμπειρία δεν συνεπάγεται και δεν ισοδυναμεί με τη κατοχή της εννοιολογικής περιγραφής για το φαινόμενο της κίνησης «προς τα κάτω» από το υποκείμενο. Σύμφωνα με τον Peacocke η εμπειρία της κατεύθυνσης για το υποκείμενο θα πρέπει μάλλον να εξηγηθεί από την εφαρμογή μιας «πρωταρχικής» (primitive) καταδεικτικής χρήσης του νοητικού περιεχομένου: «αυτή η κατεύθυνση» που ακολουθείται από μια εξίσου «πρωταρχική» (primitive)

γνώση της ίδιας κατεύθυνσης⁴². Με τον τρόπο που μόλις περιγράψαμε εξηγείται εν τέλει το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αίσθησης της κατεύθυνσης για το υποκείμενο και μπορούμε περαιτέρω να εννοήσουμε την ειδικότερη κατεύθυνση: «προς τα κάτω» ως την εφαρμογή του ίδιου μη-εννοιολογικού περιεχομένου .

Τα τρία προαναφερθέντα παραδείγματα χειρίζονται το θέμα των εννοιολογικά καθορισμένων μετρικών συστημάτων και πιο συγκεκριμένα αφορούν τον προσδιορισμό των αποστάσεων και των κατευθύνσεων. Σχετικά με τον καθορισμό των αποστάσεων ο Peacocke προτίθεται ν' απαντήσει στο πρόβλημα του καθορισμού τους αναφερόμενος κατ' αρχή στην ανάγκη να προσδιορίσουμε μια «οντολογία των αποστάσεων» (ontology of distances)⁴³. Η «οντολογία των αποστάσεων» προσεγγίζει το θέμα της αντιληπτικής εμπειρίας ως το πρόβλημα καθορισμού του αντιληπτικού περιεχομένου αναφορικά με την εφαρμογή ή όχι των μετρικών συστημάτων. Όπως ανάφερα παραπάνω η χρήση των μετρικών συστημάτων συνεπάγεται την χρήση εννοιών ενώ η δυνατότητα αναφοράς στο αντιληπτικό περιεχόμενο χωρίς τη χρήση μετρικών συστημάτων συνεπάγεται τη χρήση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Έτσι εν τέλει θα πρέπει να εννοήσουμε και το πρόβλημα της «οντολογίας των αποστάσεων» για την αντιληπτική εμπειρία ως τη διάκριση ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο.

Ας επιστρέψουμε λοιπόν στο «παράδειγμα του δωματίου». Μπορούμε να φανταστούμε τη χρήση των μετρικών συστημάτων στο περιεχόμενο της εμπειρίας, εξηγεί ο Peacocke, ως την εφαρμογή μιας δυαδικής συνάρτησης με την ακόλουθη μορφή: « $\text{distft}(a,b) = n$ »⁴⁴ που πρέπει να εξηγήσουμε ως: η απόσταση ανάμεσα στο a και στο b είναι n και όπου το n πρέπει να το εννοήσουμε ως την εφαρμογή του μετρικού συστήματος και ειδικότερα όσον αφορά το «παράδειγμα του δωματίου» τη μέτρηση του μεγέθους του δωματίου σε «πόδια». Συνεπάγεται από την εφαρμογή του μετρικού συστήματος στο αντιληπτικό περιεχόμενο ότι η αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου βασίζεται στη παράλληλη κατανόηση του μετρικού συστήματος γεγονός που υποδηλώνει την κατοχή εννοιών από το υποκείμενο. Εφόσον η

---

⁴² Christopher Peacocke, «The Perceptual Content» στο *Themes from Kaplan*, Oxford University Press, 1989, σελ. 299: «To capture the content in question, we need both a primitive demonstrative way of thinking of a direction and, apparently, a primitive notion of downwards».

⁴³ Christopher Peacocke, *ibidem*, σελ.300.

⁴⁴ Christopher Peacocke, *ibidem*, σελ. 299.

κατανόηση και η εφαρμογή του μετρικού συστήματος από το υποκείμενο ισοδυναμεί και προϋποθέτει, όπως ήδη έχουμε δηλώσει, με την κατοχή εννοιών από το ίδιο.

Σε αντίθεση προς την εφαρμογή του μετρικού συστήματος στην αντιληπτική εμπειρία και ιδιαίτερα στην έκφραση: «η απόσταση σε πόδια ανάμεσα στο a και στο b είναι ίση με n», υποστηρίζει ο Peacocke, ότι υπάρχει μια διαφορετική προσέγγιση. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι: «υπάρχει κάποια απόσταση D η οποία είναι η απόσταση ανάμεσα στο a και στο b και η μέτρηση του D σε πόδια είναι n»⁴⁵. Η δήλωση αυτή μπορεί να ξαναγραφεί ως εξής:

$$E D (\text{dist}(a,b) = D \ \& \ \text{feetmeasure} (D) =n)$$

Η καινοτομία αυτής της προσέγγισης για το θέμα του περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας οφείλεται στο ότι πρέπει να θεωρήσουμε την απόσταση ανάμεσα στο a και στο b ως την απόσταση D η οποία στην παραπάνω εξίσωση δηλώνεται ως «ανεξάρτητη από την εφαρμογή των μετρικών συστημάτων» (unit free). Γιατί η κατανόηση της απόστασης από το υποκείμενο σε αυτή τη περίπτωση δεν προϋποθέτει την γνώση κάποιας ιδιαίτερης μονάδας μέτρησης και συνεπώς ούτε των εννοιών που αντιστοιχούν σε αυτό.

Ας εφαρμόσουμε λοιπόν τον παραπάνω λογικό τύπο του Peacocke: $E D (\text{dist}(a,b) = D \ \& \ \text{feetmeasure} (D) =n)$ και ας επιχειρήσουμε να ορίσουμε την απόσταση ανάμεσα σε τέσσερα σημεία, δηλ. a, b, c, d κατά ζεύγη απόστασης, δηλ. (a,b) και (c,d). Πρέπει να εννοήσουμε ότι η κατανόηση της απόστασης ανάμεσα στο a και στο b και ανάμεσα στο c και στο d είναι εμπειρικά ίδια τέτοια δηλ. ώστε η κατανόηση της απόστασης ανάμεσα στα σημεία (a,b) και (c,d) δεν απαιτεί την χρήση από το υποκείμενο του μετρικού συστήματος σε πόδια και άρα η εμπειρική κατανόηση της απόστασης είναι σε αυτή τη περίπτωση μη-εννοιολογική. Η μη-εννοιολογική κατανόηση της απόστασης αφορά στο κείμενο του Peacock την ισοδυναμία $D=n$ όπου D είναι ο εμπειρικός υπολογισμός της απόστασης ανάμεσα στα σημεία a,b,c,d. Αντίθετα η χρήση του μετρικού συστήματος n σε πόδια συνεπάγεται την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου στο προηγούμενο εμπειρικό, μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Έτσι αν το υποκείμενο διατυπώσει την άποψη ότι το μήκος του δωματίου είναι 25 πόδια η άποψη αυτή σημαίνει ότι έχει

---

⁴⁵ Christopher Peacocke, *ibidem*, σελ. 300.

εφαρμόσει το εννοιολογικό περιεχόμενο του μετρικού συστήματος σε πόδια στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο του εμπειρικού υπολογισμού της απόστασης ώστε να δηλώνεται επίσης μια σχέση ισοδυναμίας ανάμεσα στο εννοιολογικό και στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της απόστασης. Αλλά όπως αντιλαμβανόμαστε το υποκείμενο έχει πρόσβαση στο εμπειρικό και μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της απόστασης ανεξάρτητα από την εφαρμογή σε αυτό του εννοιολογικού περιεχομένου του μετρικού συστήματος σε πόδια. Με τον τρόπο αυτό ο Peacocke υπερασπίζεται την άποψη ότι η μη-εννοιολογική κατανόηση της απόστασης ανταποκρίνεται σε μια εμπειρική ικανότητα του υποκειμένου που δεν εξαρτάται απαραίτητα από την εφαρμογή του εννοιολογικού προσδιορισμού της απόστασης με την χρήση μετρικών συστημάτων.

Θα συμφωνήσουμε με την άποψη του Peacocke καθώς όπως μπορούμε επίσης να παρατηρήσουμε συχνά η εφαρμογή των μετρικών συστημάτων αποδίδει εσφαλμένα το εμπειρικό περιεχόμενο της απόστασης. Ας θεωρήσουμε πράγματι την περίπτωση διαφορετικών υποκειμένων που αποδίδουν διαφορετικές μετρικές εκτιμήσεις στο ίδιο εμπειρικό περιεχόμενο της απόστασης, π.χ. στην περίπτωση όπου διαφορετικά υποκείμενα αποδίδουν διαφορετικές τιμές στην απόσταση που τα χωρίζει από το κτίριο που βρίσκεται απέναντι τους. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο του μετρικού συστήματος όταν πρόκειται να εφαρμοστεί στο εμπειρικό περιεχόμενο υπόκειται σε διαφοροποιήσεις ανάλογα με το υποκείμενο της αντίληψης. Έτσι, ενώ το εμπειρικό περιεχόμενο της απόστασης παραμένει το ίδιο οι κρίσεις των διαφορετικών υποκειμένων διαφοροποιούνται όσον αφορά την κατανόηση της με όρους εννοιολογικής αντιστοιχίας και με τη χρήση του μετρικού συστήματος.

Για ποιο λόγο όμως ο Peacocke επιχειρεί να υπερασπιστεί μια προγενέστερη μορφή κατανόησης των αποστάσεων τέτοια που προσιδιάζει στη περιγραφή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης ; Η απάντηση στο ερώτημα μάλλον συγκλίνει στην άποψη του ότι η εφαρμογή των μετρικών συστημάτων και κατά συνέπεια η χρήση του εννοιολογικού περιεχομένου για τη κατανόηση της αντιληπτικής εμπειρίας ανταποκρίνεται στους τρόπους παρουσίασης των αποστάσεων όπως διατυπώνονται και περιέχονται στο περιεχόμενο των κρίσεων (beliefs). Άρα η κριτική του Peacocke στρέφεται κυρίως εναντίον στη χρήση των προτασιακών στάσεων στην αντίληψη εφόσον το περιεχόμενο των κρίσεων (beliefs) πράγματι συμπίπτει με την εφαρμογή των προτασιακών στάσεων στην αντίληψη.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξετάσουμε αναλυτικότερα τη δυσπιστία του Peacocke για τη χρήση των προτασιακών στάσεων και θ' αντιληφτούμε με ποιό τρόπο η δυσπιστία αυτή αφορά κυρίως τον σημασιολογικό χαρακτήρα των προτασιακών στάσεων. Πιο συγκεκριμένα, το θέμα αυτό συνδέεται με τον καθορισμό της αντιληπτικής ικανότητας του υποκειμένου ως τη διάκριση ανάμεσα στον εντοπισμό του αντιληπτικού αντικείμενου και στο σημασιολογικό (γλωσσικό) του καθορισμό μέσω της εφαρμογής των προτασιακών στάσεων.

2.3. Ο σημασιολογικός χαρακτήρας των προτασιακών στάσεων για τον καθορισμό της εμπειρίας.

Για να κατανοήσουμε το φαινομενικό χαρακτήρα των προτασιακών στάσεων⁴⁶ καθώς και τα προβλήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή τους ως διατυπώσουμε τον ορισμό τους. Έτσι λοιπόν δηλώνεται ότι η διατύπωση των προτασιακών στάσεων αφορά «τις γνωσιακές σχέσεις των υποκειμένων με το περιεχόμενο των προτάσεων»⁴⁷. Οι προτασιακές στάσεις περιέχουν ένα ρήμα όπως «πιστεύει», «ελπίζει», «γνωρίζει» που ακολουθείται από μια γραμματική πρόταση με νοηματικό επίσης περιεχόμενο (that-clause). Χαρακτηριστικά, ο Tim Crane⁴⁸ σχετικά με τη μορφή των προτασιακών στάσεων αναφέρει ότι αυτές διαθέτουν τη μορφή: «S θ ότι p» όπου το S δηλώνει το υποκείμενο, το θ το ψυχολογικό ρήμα και το p είναι μια πρόταση. Το περιεχόμενο των προτασιακών στάσεων συνδέεται με την αντίληψη όταν το περιεχόμενο αφορά τον καθορισμό των αντιληπτικών αντικειμένων κατά τη χρονική στιγμή t. Τα τελευταία χρόνια η αντίληψη εξηγείται με την συνδρομή των προτασιακών στάσεων εφόσον η εμπειρία μπορεί να εκφράσει ότι ο S αντιλαμβάνεται ότι p.

Η δομή συνεπώς των προτασιακών στάσεων αφορά τη σχέση του υποκειμένου με τον κόσμο όπως διατυπώνεται στο περιεχόμενο τους. Η ερμηνεία των προτασιακών

---

⁴⁶ Ο φαινομενικός χαρακτήρας των προτασιακών στάσεων αφορά τον ρόλο του υποκειμένου στον προσδιορισμό της αντίληψης. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, ο προσδιορισμός της αντίληψης δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεξάρτητος από τις αισθητηριακές ποιότητες των αντικειμένων όπως παρουσιάζονται στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου.

⁴⁷ Thomas McKay & Michael Nelson, «Propositional attitudes reports», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Dec. 2005.

⁴⁸ Tim Crane, *Elements of Mind*, Oxford Univ. Press, σελ. 108.

στάσεων για την αντίληψη συνδέεται όμως επιπλέον με τη σημασιολογική μορφή των νοηματικών προτάσεων p που περιέχονται σε αυτές. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι η έκφραση:

1. «ο Vladimir πιστεύει ότι υπάρχει ένα βάζο πάνω στο τραπέζι»

μπορεί να ερμηνευτεί ως: Υπάρχει ένα αντικείμενο O πάνω στο τραπέζι κατά τη στιγμή t . Το υποκείμενο S κοιτά το αντικείμενο O κατά την χρονική στιγμή t άρα το O αποτελεί το αντιληπτικό αντικείμενο του S κατά την στιγμή t . Με ποιο τρόπο το S θα αναφερθεί στο O ; Η ερώτηση επιδέχεται δυο εναλλακτικές απαντήσεις που αφορούν τον καθορισμό του νοητικού περιεχομένου της αντίληψης καθώς θεωρούμε ότι το υποκείμενο S συνδέεται με το αντιληπτικό αντικείμενο O και ότι η σύνδεση αυτή αφορά το περιεχόμενο της νοητικής αναπαράστασης του O στον S .

Ακολουθεί η διατύπωση των δυο εναλλακτικών προτάσεων για τον καθορισμό του αντιληπτικού, αναπαραστατικού περιεχομένου: σύμφωνα με τις οποίες, είτε a . το υποκείμενο S διαθέτει την έννοια C για τον καθορισμό του αντιληπτικού αντικείμενου O είτε b . το υποκείμενο S δεν διαθέτει την έννοια C για τον καθορισμό του αντιληπτικού αντικειμένου O .

Ας ορίσουμε την (a) ως την εννοιολογική θέση για την αντίληψη και τη (b) ως τη μη-εννοιολογική θέση για την αντίληψη και ακολούθως ας τις εφαρμόσουμε στην προηγούμενη πρόταση (1). Έτσι προκύπτει:

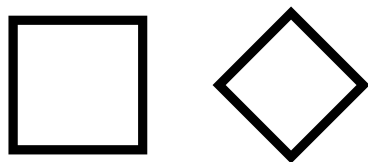
Αν εφαρμόσουμε την (a) στην (1): «ο Vladimir πιστεύει ότι υπάρχει ένα βάζο πάνω στο τραπέζι» ενώ

Αν εφαρμόσουμε την (b) στην (1) : «ο Vladimir πιστεύει ότι υπάρχει ένα αντικείμενο πάνω στο τραπέζι».

Κατανοούμε από τα παραπάνω παραδείγματα ότι η κατοχή ή αντίστοιχα η έλλειψη της έννοιας C από το υποκείμενο έχει συνέπειες στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου S . Καθώς στη περίπτωση που το υποκείμενο κατέχει την έννοια C βλέπει το αντιληπτικό αντικείμενο O ως ένα «βάζο» ενώ όταν το υποκείμενο S δεν κατέχει την έννοια C δεν βλέπει το αντιληπτικό αντικείμενο O ως «βάζο».

Κατά συνέπεια η κατοχή των εννοιών, γεγονός που συμπίπτει παράλληλα με τη κατοχή της σημασίας των γλωσσικών όρων που περιέχονται στο νοηματικό περιεχόμενο των προτασιακών στάσεων, θα πρέπει να θεωρηθεί καθοριστική για την αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου S για να δει το αντιληπτικό αντικείμενο O ως «βάζο» εφόσον αντίθετα κάποιος μπορεί ν'αντιλαμβάνεται ένα αντικείμενο χωρίς να κατέχει την έννοια του.

Αλλά, περαιτέρω το αντιληπτικό περιεχόμενο μπορεί να αποδειχτεί επίσης ανεξάρτητο από την κατοχή των εννοιών κατά τον εξής τρόπο: Το παράδειγμα που θ' αναφέρουμε παρακάτω προσφέρεται από τον Christopher Peacocke⁴⁹ και παραπέμπει σε ένα κείμενο του Ernst Mach⁵⁰. Στο εξεταζόμενο παράδειγμα δίνονται δύο σχήματα:

(Σχήμα 1)

που θεωρείται ότι αντιστοιχούν στην έννοια ενός *τετραγώνου* και σε ένα αντιληπτικό αντικείμενο σε σχήμα *διαμαντιού*. Θεωρούμε ότι το υποκείμενο S κατέχει την έννοια «*τετράγωνο*» ενώ το αντικείμενο σε σχήμα *διαμαντιού* ανήκει στην αντιληπτική εμπειρία του χωρίς να έχει εννοιολογικό περιεχόμενο. Σύμφωνα με το παράδειγμα του Mach το αντικείμενο σε σχήμα *διαμαντιού* είναι ένα πλακάκι πατώματος του οποίου ο προσανατολισμός δικαιολογεί το γεγονός ότι το υποκείμενο το αντιλαμβάνεται σε σχήμα διαμαντιού. Έτσι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο του σχήματος *διαμάντι* δεν αντιστοιχεί στο εννοιολογικό περιεχόμενο της έννοιας *τετράγωνο* που το υποκείμενο χρησιμοποιεί για ν' αναφερθεί στην αντιληπτική του εμπειρία. Κατά συνέπεια το αντιληπτικό περιεχόμενο του σχήματος «*διαμάντι*» είναι ανεξάρτητο από την κατοχή των εννοιών στο υποκείμενο και άρα ο καθορισμός του αντιληπτικού περιεχομένου σε αυτή τη περίπτωση δεν συμπίπτει με την χρήση των εννοιών.

⁴⁹ Δες Christopher Peacocke, 1989, 1992, 1995.

⁵⁰ Ernst Mach, «The Analysis of Sensations», Chicago: Open Court, 1914.

Ο Gareth Evans προτίθεται επίσης να εξηγήσει με ποιό τρόπο το αντιληπτικό περιεχόμενο της εμπειρίας δύναται να είναι ανεξάρτητο από την εφαρμογή των εννοιών με τον ακόλουθο τρόπο: « Η κατοχή της οπτικής εμπειρίας τεσσάρων σημείων φωτός που είναι τοποθετημένα σε τετράγωνο αποτελεί μια περιπλοκή πληροφοριακή κατάσταση που περιέχει πληροφορία σχετικά με την εγωκεντρική θέση αυτών των φώτων»⁵¹. Άρα είναι δυνατό η αντίληψη μας ότι το πλακάκι του πατώματος έχει σχήμα διαμαντιού να αντιστοιχεί στη περιγραφή της πληροφοριακής κατάστασης, που όμοια με την εξήγηση του Evans, περιέχει την πληροφορία σχετικά με την εγωκεντρική θέση του υποκειμένου σε σχέση με το πλακάκι. Η πληροφοριακή αυτή κατάσταση για το πλακάκι που διαθέτει το υποκείμενο δεν επιτρέπει την εφαρμογή της εννοίας *τετράγωνο* σε αυτή. Καθώς σε αυτή τη περίπτωση το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας, δηλ. πλακάκι σε σχήμα διαμαντιού, δεν συμπίπτει απαραίτητα με την εφαρμογή των εννοιών για τον καθορισμό της ως «τετράγωνο». Μπορούμε π.χ. λανθασμένα να χρησιμοποιήσουμε την έννοια «τετράγωνο» για να περιγράψουμε το πλακάκι γεγονός που όμως δεν συμφωνεί με το σχήμα του «διαμαντιού» της αντιληπτικής μας εμπειρίας. Επομένως η χρήση των εννοιών από το υποκείμενο, όπως στη παραπάνω περίπτωση, δεν συμφωνεί με την πληροφοριακή, αντιληπτική εμπειρία του «διαμαντιού». Το αντιληπτικό περιεχόμενο του σχήματος του «διαμαντιού» που όπως παρατηρήσαμε δεν συμπίπτει με την χρήση των εννοιών ανταποκρίνεται συνεπώς στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας.

Σύμφωνα με όσα μέχρι τώρα περιγράψαμε, οι προτασιακές στάσεις χαρακτηρίζονται από την σημασία των εννοιών που περιέχονται σε αυτές. Γεγονός που όπως επίσης αναφέραμε στα παραδείγματα των Gareth Evans (1984) και Ernst Mach (1914) έχει επιπτώσεις στην αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου. Η απάντηση των προαναφερθέντων στην εννοιολογική προσέγγιση και στο πρόβλημα του σημασιολογικού καθορισμού των προτασιακών στάσεων ανακινεί το ζήτημα του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης. Πράγματι επιχειρείται ν' αποδειχτεί ότι το αναπαραστατικό, μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης δεν προϋποθέτει την κατοχή των εννοιών καθώς το υποκείμενο δύναται να έχει πρόσβαση στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης, κατά τον τρόπο που

---

⁵¹ Gareth Evans, *The Varieties of Reference*, Clarendon Press, 1985, σελ. 392.

προτείνεται επί παραδείγματι από τον Gareth Evans στην παραπάνω περιγραφή των διατεταγμένων σημείων φωτός, χωρίς να κατέχει τις αντίστοιχες έννοιες.

Παρατηρούμε λοιπόν σε όσα παραπάνω αναφέρθηκαν με αφορμή το παράδειγμα του Ernst Mach ότι η εξήγηση του περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας αποτελεί το πεδίο της αντιπαράθεσης ανάμεσα στους οπαδούς του εννοιολογικού περιεχομένου, αφενός, και σε εκείνους υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου, αφετέρου. Ο Peacocke⁵² συνοψίζει την αντίθεση ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και το μη-εννοιολογικό για την αντίληψη στην άποψη ότι το πρόβλημα της αντιληπτικής εμπειρίας δεν αφορά μόνο τις ίδιες τις αντιληπτικές ποιότητες των αντικειμένων αλλά επίσης τους «τρόπους» (ways) αντίληψης του αντικείμενου, τους τρόπους δηλ. που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται το αντικείμενο ως τέτοιο (such as). Θεωρεί λοιπόν ότι το πρόβλημα των αντιληπτικών ποιοτήτων αφορά το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης ενώ αντίθετα εκείνο των «τρόπων» (ways) της αντίληψης του αντικείμενου καταδεικνύει τη δυνατότητα εφαρμογής περισσότερων περιεχομένων με σημασιολογικό χαρακτήρα που χρησιμοποιεί το υποκείμενο όταν αναφέρεται στο αντιληπτικό αντικείμενο. Ο Peacocke υποστηρίζει με αυτό τον τρόπο ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο είναι ανεξάρτητο από την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου στο οποίο δηλ. το υποκείμενο έχει πρόσβαση ανεξάρτητα από την εφαρμογή των εννοιών. Ο Peacocke δεν απορρίπτει την χρήση των εννοιών αλλά επιθυμεί να καταδείξει τα αναγκαία κριτήρια για την εφαρμογή τους στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας. Στο επόμενο κεφάλαιο θα συμπληρώσουμε τη περιγραφή του Peacocke υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου και ακολούθως θα αναφέρουμε με ποιο τρόπο αυτό συνδέεται με το εννοιολογικό περιεχόμενο μέσω της χρήσης των «εννοιών παρατήρησης» (observational concepts).

2.4. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και οι «έννοιες παρατήρησης» (observational concepts) στο έργο του Peacocke.

Ο Christopher Peacocke αποδεικνύεται ο υποστηρικτής της άποψης του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την αντίληψη και απαριθμεί ο ίδιος τους λόγους

---

⁵² Christopher Peacocke, « Does perceptual experience have conceptual content» in the Journal of Philosophy, 2001.

αυτής της προτίμησης στο κείμενο του με τίτλο : « Does Perceptual Experience have Conceptual Content?». Πρόκειται για πέντε λόγους υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου στην αντίληψη που προτείνονται από τον Peacocke : έτσι σύμφωνα με τον παραπάνω φιλόσοφο 1. το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας αποτελεί την απαραίτητη συνθήκη ώστε το υποκείμενο να αναζητήσει την έννοια που αντιστοιχεί στο αντιληπτικό περιεχόμενο. Μόνο η κατοχή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου από το υποκείμενο της αντιληπτικής εμπειρίας δύναται να αιτιολογήσει την χρήση μιας έννοιας που αντιστοιχεί στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας. Σε άλλη περίπτωση η εφαρμογή των εννοιών, εφόσον δηλ. δεν αιτιολογούνται από το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας, δεν δύναται επίσης να επαληθεύουν το αντιληπτικό περιεχόμενο. 2. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης διαθέτει πλήθος στοιχείων «υψηλής ανάλυσης» που αποτελούν την εμπειρική βάση ώστε το υποκείμενο να αναζητήσει τις αντίστοιχες προς τα αντιληπτικά αντικείμενα έννοιες. Ωστε σύμφωνα με αυτή την άποψη η αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου που αντιστοιχεί στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης υπερτερεί της ικανότητας του να δημιουργήσει αιτιακές αντιστοιχίες ανάμεσα στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και στο εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης, καθόσον σε κάθε εμπειρικό στοιχείο του μη-εννοιολογικού περιεχομένου δεν μπορούμε πάντα να αποδώσουμε κάποια έννοια.. Η εννοιολογική μας παρακαταθήκη δεν φαίνεται τόσο καλά εξοπλισμένη για να επιτελέσει αυτό το έργο.3. Μόνο το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης μπορεί να δικαιολογήσει την διατύπωση των κρίσεων που συμπίπτουν με την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου και εκφράζουν μια μορφή σκέψης σε σχέση αιτιακής συνάρτησης προς το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης. Η θέση αυτή υποστηρίζει μάλλον την άποψη ότι η διατύπωση των κρίσεων αποτελεί μια μορφή «εμπειρικής ορθολογικότητας»⁵³ που εκκινείται δηλ. δικαιολογείται αιτιακά από την ύπαρξη του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας. 4. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας δύναται περαιτέρω να εξηγήσει την δράση του υποκειμένου κατά τρόπο

---

⁵³ Ο Peacocke χρησιμοποιεί την έκφραση «rational sensitivity» για ν' αναφερθεί στον τρόπο που οι έννοιες συνδέονται με το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Στο κεφάλαιο III : *Learning observational concepts* του άρθρου που εξετάζουμε παρατηρεί ότι «this rational sensitivity is not a matter of inference even though the occurrence of the experience with a certain nonconceptual content does make rational a perceptual judgment with a conceptualized content». Στο έργο του Peacocke η «εμπειρική ορθολογικότητα» (rational sensitivity) αφορά ειδικότερα την εφαρμογή των «εννοιών παρατήρησης» (observational concepts).

ώστε οι πράξεις του να αποτελούν την εκδήλωση των προθέσεων του στα εξωτερικά ερεθίσματα. Ειδικότερα, η θέση αυτή εξηγεί την προθετικότητα της δράσης του υποκειμένου ως μια αντανακλαστική απάντηση του υποκειμένου στα εξωτερικά ερεθίσματα χωρίς απαραίτητα το ίδιο να κατέχει τον συνειδητό και γνωσιακό έλεγχο της. 5. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης μπορούμε να το εννοήσουμε κατά τρόπο ώστε αυτό να αποτελεί μια κοινή (πρωτογενή) αντιληπτική βάση για περισσότερα είδη πέρα από τον άνθρωπο. Έτσι σύμφωνα με αυτή την θέση το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και κυρίως η πρόσβαση του υποκειμένου σε αυτό δεν θεωρείται αποκλειστικό προνόμιο οργανισμών όπως ο άνθρωπος που κατέχουν την γλωσσική και ταυτόχρονα την γνωσιακή ικανότητα του εννοιολογικού περιεχομένου. Αλλά αντίθετα, το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο αποτελεί την κοινή εμπειρική βάση ανάμεσα σε ζωικούς οργανισμούς που δεν διαθέτουν όπως ο άνθρωπος το νευροφυσιολογικό υπόστρωμα για την άσκηση των ανώτερων γνωσιακών μηχανισμών και συνεπώς δεν εφαρμόζουν επίσης το αντίστοιχο προς το ανθρώπινο εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης. Η ύπαρξη αυτής της κοινής (πρωτογενούς) βάσης ανάμεσα σε περισσότερα ζωικά είδη, ανεξάρτητα δηλ. από την διαπίστωση των ανώτερων γνωσιακών μηχανισμών σε αυτά, αποδεικνύει ότι δεν είναι απαραίτητη η κατοχή του εννοιολογικού περιεχομένου από το υποκείμενο ώστε να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας⁵⁴.

Οι ανωτέρω θέσεις εκφράζουν τις απόψεις του Peacocke υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης σε σχέση με το εννοιολογικό περιεχόμενο καθώς όπως διαφαίνεται η κατοχή του εννοιολογικού περιεχομένου από το υποκείμενο δεν αποτελεί την αναγκαία και απαραίτητη συνθήκη για να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας. Αντίθετα το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο θεωρείται από τον Peacocke ως η αναγκαία εμπειρική και αιτιακή βάση για την άσκηση των εννοιών που πρέπει να βρίσκονται σε αντιστοιχία με τα εκάστοτε αντιληπτικά δεδομένα. Με αυτό τον τρόπο και σύμφωνα με την θέση (3) του Peacocke επίσης η άσκηση της εμπειρικής ορθολογικότητας από το υποκείμενο δικαιολογείται εφόσον βασίζεται στο εμπειρικό και μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης. Στην περίπτωση που η εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου δεν

---

⁵⁴ Η πέμπτη (5) αυτή θέση του Peacocke υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης συνδέεται όπως θα αποδειχτεί στην συνέχεια της εργασίας και κυρίως στο τέταρτο (4) κεφάλαιο με την διατύπωση της «αντίληψης των ζώων» (animal perception).

εξαρτάται αιτιακά (δηλ. δεν αιτιολογείται από το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και δεν ασκείται σε αντιστοιχία με το πλήθος των αντιληπτικών δεδομένων που περιέχονται σε αυτό) από την εμπειρική βάση του μη-εννοιολογικού τότε, όπως προκύπτει από την προαναφερθείσα θέση (2) του Peacocke, δεν συμπίπτει απαραίτητα με το πλήθος των πληροφοριακών δεδομένων της εμπειρίας. Κατά συνέπεια ο Peacocke υποστηρίζει μόνο μια μορφή εννοιολογικού περιεχομένου για την αντίληψη, αυτή δηλ. που συστήνει και αιτιολογεί την εμπειρική ορθολογικότητα του υποκειμένου κατ' αντιστοιχία προς το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας.

Προκύπτουν συνεπώς κάποια ερωτηματικά σχετικά με την εφαρμογή της εμπειρικής ορθολογικότητας και ειδικότερα για τον τρόπο που σύμφωνα με τον Peacocke το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης συνδέεται αιτιακά με το εννοιολογικό για την σύσταση της εμπειρικής ορθολογικότητας. Για τον λόγο αυτό ο Peacocke αναφέρεται στην εφαρμογή των «έννοιών παρατήρησης» (observational concepts) που υπάρχουν κατ' αντιστοιχία με τα αντιληπτικά δεδομένα του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Πράγματι οι «έννοιες παρατηρήσεις» είναι γλωσσικοί όροι που αντιστοιχούν στα «υψηλής ανάλυσης» δεδομένα του αντιληπτικού περιεχομένου έτσι ώστε να καλύπτουν το εμπειρικό εύρος των αντιληπτικών δεδομένων που περιέχονται στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και σε αντιστοιχία με αυτά.

Όμως για να καταλάβουμε τον ιδιαίτερο τρόπο που οι «έννοιες παρατηρήσεις» δύνανται να αποτελέσουν προϊόν μάθησης και να εφαρμοστούν από το υποκείμενο κατά την αντιληπτική εμπειρία, ας εξακολουθήσουμε το παράδειγμα του Peacocke για την χρήση της έννοιας «πυραμίδα» που είναι μια «έννοια παρατήρησης» του υποκειμένου.

Ας θεωρήσουμε λοιπόν ότι το υποκείμενο S κατά τον χρόνο t διαθέτει το περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας που αντιστοιχεί στην «έννοια παρατήρησης»: «πυραμίδα». Αλλά, όπως σημειώνει ο Peacocke, πρέπει επίσης να θεωρήσουμε ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο πληροί δυο προϋποθέσεις πριν από την εφαρμογή της «έννοιας παρατήρησης»: «πυραμίδα». Έτσι, το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο δεν πρέπει ήδη να περιέχει την έννοια «πυραμίδα» καθώς κάτι τέτοιο αντιτίθεται στην ύπαρξη του ως μη-εννοιολογικού αλλά πρέπει επίσης να θεωρήσουμε ότι το συγκεκριμένο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας δικαιολογεί την εφαρμογή της έννοιας «πυραμίδα» ως το εννοιολογικό αντίστοιχο

στο μη-εννοιολογικό, αντιληπτικό δεδομένο. Συνεπώς η εφαρμογή της συγκεκριμένης «έννοιας παρατήρησης»: «πυραμίδα» στο παράδειγμα μας πρέπει να θεωρηθεί ως ο γλωσσικός όρος που αντιστοιχεί στο αντιληπτικό περιεχόμενο του S κατά την στιγμή t και κατά συνέπεια δηλώνει επίσης την γνωσιακή προδιάθεση του S απέναντι στην ίδια εμπειρία. Η γνωσιακή προδιάθεση του S να αποκτήσει την «έννοια παρατήρησης»: «πυραμίδα» αφορά σύμφωνα με τον Peacocke την ικανότητα του να εφαρμόσει παράλληλα την εμπειρική ορθολογικότητα ως την ικανότητα δηλ. εκείνη που συνδέει και αιτιολογεί το εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης σε σχέση αιτιακής συνάρτησης με το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Η σχέση της αιτιακής συνάρτησης δηλώνει ότι σε κάθε έννοια αντιστοιχεί ένα αντιληπτικό δεδομένο κατά τρόπο ώστε μεταξύ τους να επιβεβαιώνεται μια αιτιακή σχέση σύνδεσης.

Έτσι η χρήση της εμπειρικής ορθολογικότητας σύμφωνα με τον Peacocke και ειδικότερα η εφαρμογή των «εννοιών παρατήρησης» όπως π.χ. η έννοια «πυραμίδα» αποδεικνύονται χρήσιμες για να καταλάβουμε με ποιό τρόπο το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο συνδέεται με το εννοιολογικό περιεχόμενο στην περίπτωση της αντιληπτικής εμπειρίας.

Συνοψίζοντας όσα μέχρι τώρα αναφέραμε για τον Peacocke η αντιληπτική εμπειρία αφορά αρχικά το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο χαρακτηρίζεται από το πλήθος των αντιληπτικών δεδομένων «υψηλής ανάλυσης» που περιέχει όπως επίσης από το γεγονός ότι δεν περιέχει καμία έννοια καθώς η κατοχή των εννοιών θα καταργούσε τον χαρακτηρισμό του αντιληπτικού περιεχομένου ως μη-εννοιολογικού. Είναι πράγματι σημαντικό για την διατύπωση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου ότι μπορούμε να αντιλαμβανόμαστε μια πυραμίδα χωρίς αντίστοιχα να κατέχουμε την έννοια «πυραμίδα». Κατόπιν η εφαρμογή των εννοιών και εν γένει του εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης οφείλεται σε μια γνωσιακή προδιάθεση του υποκειμένου και χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή των «εννοιών παρατήρησης» που βασίζονται στην αιτιακή αντιστοιχία των εννοιών προς τα αντιληπτικά δεδομένα.

Όμως η χρήση των «εννοιών παρατήρησης», όπως ο όρος «πυραμίδα», παρουσιάζουν κάποια μεταβλητότητα που εξαρτάται από τον διαφορετικό τρόπο που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται κάθε φορά το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Κάτι τέτοιο δεν καταργεί την χρήση της εμπειρικής ορθολογικότητας από το υποκείμενο καθώς δεν καταργείται η αιτιακή αντιστοιχία ανάμεσα στην χρήση των «εννοιών

παρατήρησης» και στο αντιληπτικό, μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Αλλά η μεταβλητότητα που παρατηρείται στην χρήση των «εννοιών παρατήρησης» δεικνύει παράλληλα τους διαφορετικούς τρόπους (ways) με τους οποίους το υποκείμενο τίθεται προς το αντιληπτικό αντικείμενο, όταν π.χ. χρησιμοποιεί την έννοια «τετράγωνο» ή «διαμάντι» για ν'αναφερθεί στο ίδιο αντικείμενο.

Έτσι επιστρέφοντας στο παράδειγμα του Ernst Mach για την αντίληψη κάποιου αντικειμένου άλλοτε, ως «διαμάντι» και άλλοτε ως «τετράγωνο» από το υποκείμενο, ο Peacocke υποστηρίζει ότι αμφότεροι οι προαναφερόμενοι όροι αποδεικνύουν την μεταβλητότητα της χρήσης των «εννοιών παρατήρησης» ανάλογα με την προσέγγιση του υποκειμένου στο περιεχόμενο της εμπειρίας. Στο παράδειγμα του ο Mach είχε προτείνει ότι η χρήση του όρου «τετράγωνο» από το υποκείμενο αντιστοιχεί στην εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου για την περιγραφή του αντιληπτικού αντικειμένου της εμπειρίας ενώ αντίθετα η χρήση του «διαμαντιού» αντιστοιχεί στην χωροθετική διάταξη του αντιληπτικού αντικείμενου κατά τρόπο μη- εννοιολογικό. Αντίθετα ο Peacocke υποστηρίζει ότι η μεταβλητότητα των «εννοιών παρατήρησης» εξαρτάται από τον διαφορετικό τρόπο (way) με τον οποίο το υποκείμενο κατέχει το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας. Έτσι αν το υποκείμενο αντιλαμβάνεται ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο διαθέτει το σχήμα πυραμίδας κατά συνέπεια εφαρμόζει αντίστοιχα την «έννοια παρατήρησης»: «πυραμίδα» στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Η μεταβλητότητα στην χρήση των «εννοιών παρατήρησης», που υπαγορεύονται από διαφορετικούς «τρόπους» αντίληψης του αντικειμένου, παρατηρείται όταν το ίδιο ή κάποιο άλλο υποκείμενο αντιλαμβάνεται ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο έχει το σχήμα «τετραγώνου» οπότε εφαρμόζει σε αυτό την «έννοια παρατήρησης»: «τετράγωνο» αντί «πυραμίδα».

Ο Peacocke σε αντίθεση με τις προαναφερόμενες απόψεις του Mach αναφέρεται στους όρους «τετράγωνο» και «διαμάντι» κατά τρόπο ώστε αμφότεροι να αφορούν την εφαρμογή των «εννοιών παρατήρησης». Άρα και οι δυο προαναφερόμενοι όροι αφορούν την χρήση του εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης και επιπλέον σύμφωνα με τον Peacocke δηλώνουν διαφορετικούς «τρόπους» (ways) διατύπωσης του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης. Σύμφωνα με αυτή την άποψη το υποκείμενο εξουσιοδοτείται να χρησιμοποιεί άλλοτε τον όρο «τετράγωνο» και άλλοτε εκείνο «διαμάντι» σε συνάρτηση με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Παραταύτα και οι δυο έννοιες αναφέρονται στο ίδιο αντιληπτικό αντικείμενο επιτυχώς, κατά τρόπο δηλ. που η χρήση τους δεν

παραβιάζει την αρχή της εμπειρικής ορθολογικότητας του Peacocke. Δεν παραβιάζεται συνεπώς η αιτιακή αντιστοιχία ανάμεσα στην χρήση των γλωσσικών όρων και στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας αλλά η χρήση του ενός ή του άλλου από το υποκείμενο δηλώνει τους διαφορετικούς «τρόπους» με τους οποίους το εννοιολογικό περιεχόμενο συνδέεται με το μη-εννοιολογικό.

Με αυτό τον τρόπο ολοκληρώνεται η περιγραφή των «εννοιών παρατήρησης» του Peacocke. Η περιγραφή αυτή αναδεικνύει τη σημασία του μη-εννοιολογικού περιεχομένου ανεξάρτητα από το εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης και αποδεικνύει παράλληλα την περιπλοκότητα στην χρήση των εννοιών και εν γένει του εννοιολογικού περιεχομένου για τους σκοπούς της αντίληψης.

Όπως έχει ήδη λεχθεί στην εργασία το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο αφορά την δυνατότητα του υποκειμένου να έχει πρόσβαση στην πλειάδα των αντιληπτικών δεδομένων του αντιληπτικού αντικείμενου χωρίς την παρεμβολή εννοιών. Οι φιλόσοφοι της αντίληψης είναι όμως όπως είδαμε τις περισσότερες φορές σκεπτικοί σχετικά με την δυνατότητα του υποκειμένου να έχει συνειδητή πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο χωρίς την παρεμβολή εννοιών⁵⁵. Για τον λόγο αυτό η εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου στην αντίληψη και ειδικότερα η κατοχή εννοιών από το υποκείμενο παραμένουν ένα πεδίο έντονης αντιπαράθεσης για ν' αποδειχτεί με ποιο τρόπο συνδέεται το παραπάνω περιεχόμενο με εκείνο το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Έτσι στο επόμενο κεφάλαιο με αφορμή το παράδειγμα του Ernst Mach θα προσπαθήσω να καταδείξω με ποιο τρόπο το πρόβλημα του εννοιολογικού περιεχομένου σε σχέση με το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης συνδέεται επίσης με το ζήτημα του «εγωκεντρικού» προσδιορισμού της αντίληψης.

2.5. Ο «εγωκεντρικός» προσδιορισμός της αντίληψης: Οι όροι της μεταβαλλόμενης σύνδεσης ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Ο «εγωκεντρικός» προσδιορισμός της αντίληψης έχει συζητηθεί ευρύτατα από τους φιλόσοφους της αντίληψης [δες Gareth Evans, 1984, John Campbell 2002, 1993] και

---

⁵⁵ Σχετικά με αυτό δες Evans 1984, Peacocke 1985, McDowell 1993, Brewer 1999.

αφορά τον καθορισμό του αντιληπτικού περιεχομένου από την ιδιαίτερη θέση του σώματος του υποκειμένου (ή κάποιου σημείου του σώματος) στον χώρο. Θα περιγράψω περαιτέρω την προβληματική που αναδεικνύεται από τον «εγωκεντρικό» προσδιορισμό εφόσον όπως θα υποστηριχτεί η θέση ή η μεταβολή του σώματος του υποκειμένου σε σχέση με το αντιληπτικό αντικείμενο αποδεικνύεται σημαντική για την αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου και επηρεάζει τόσο την αντίληψη του μη-εννοιολογικού περιεχομένου όσο, συνακόλουθα την εφαρμογή των εννοιών.

Ας θεωρήσουμε λοιπόν ότι το υποκείμενο S κατέχει την έννοια «τετράγωνο» όταν αναφέρεται στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο p κατά την στιγμή t . Ειδικότερα, το p δηλώνει την χωρική διάταξη του αντιληπτικού αντικείμενου κατά την t . Παράλληλα το S αντιλαμβάνεται το p από μια θέση I που δηλώνει την τοποθεσία του σώματος του S έναντι του αντιληπτικού αντικείμενου του p . Ας υποθέσουμε ακολούθως ότι κατά στιγμή t' το S έχει την θέση I' σε σχέση με το αντιληπτικό αντικείμενο του p και ότι σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιεί την έννοια «διαμάντι» για να αναφερθεί στο ίδιο αντιληπτικό αντικείμενο.

Πού οφείλεται η μεταβολή στη χρήση των εννοιών όπως «τετράγωνο» και «διαμάντι» που το υποκείμενο S χρησιμοποιεί αντίστοιχα κατά τις στιγμές t και t' για να αναφερθεί στο ίδιο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο; Ο λόγος για την μεταβαλλόμενη χρήση των παραπάνω εννοιών από το S θέλω να υποστηρίξω ότι βρίσκεται στην αλλαγή της θέσης του σώματος του (ή κάποιου σημείου του σώματος) ως προς το αντιληπτικό αντικείμενο του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Έτσι, οι θέσεις I και I' του S δεν δηλώνουν μόνο μια μεταβολή των εννοιών που το υποκείμενο χρησιμοποιεί όταν αναφέρεται στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο αλλά το ίδιο το αντιληπτικό περιεχόμενο φαίνεται διαφορετικό στο S κατά την στιγμή t και αντίστοιχα κατά την στιγμή t' . Μοιάζει δηλ. ότι η μεταβολή της θέσης του σώματος του S κατά την διάρκεια της αντιληπτικής εμπειρίας να διαχωρίζει παράλληλα ανάμεσα στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο p κατά την t και στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο p' κατά την t' . Δεδομένου όμως ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο δεν έχει πραγματικά μεταβληθεί από την t στην στιγμή t' αντιλαμβανόμαστε ότι καθοριστικός παράγοντας για το μεταβαλλόμενο αντιληπτικό περιεχόμενο της p προς εκείνο της p' σε αντιστοιχία με την μεταβολή των εννοιών «τετράγωνο» προς την έννοια «διαμάντι» από το υποκείμενο αποτελεί η αλλαγή της θέσης του S προς το αντιληπτικό αντικείμενο που περιέχεται στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας.

Ας ορίσουμε λοιπόν ακολούθως τη σημασία της θέσης (καθώς και τη μεταβολή της θέσης) του σώματος του υποκειμένου κατά την εμπειρία με τον όρο του «εγωκεντρικού» προσδιορισμού της αντίληψης. Αυτός ο όρος δηλώνει ότι η αντιληπτική ικανότητα του υποκειμένου προσδιορίζεται κάθε φορά από την θέση του σώματος του (ή κάποιο μέρος του σώματος του) σε σχέση με το αντιληπτικό αντικείμενο. Έτσι, οι διαδοχικές στιγμές t και t' που χαρακτηρίζονται από τη μεταβολή της «εγωκεντρικής» θέσης του υποκειμένου προς το αντιληπτικό περιεχόμενο έχουν ως συνέπεια να μεταβληθούν παράλληλα τόσο, η αντίληψη του μη-εννοιολογικού περιεχομένου όσο, και η εφαρμογή της αντίστοιχης έννοιας προς το προηγούμενο περιεχόμενο. Όμως η μεταβαλλόμενη αντιληπτική εμπειρία του S κατά τις διαδοχικές στιγμές t και t' , όπως ήδη παραπάνω αναφέραμε, δεν σημαίνει ότι έχει αλλάξει το αντιληπτικό αντικείμενο που έχει παραμένει αναλλοίωτο ως προς την αρχική του σύσταση. Αυτό που πράγματι μεταβάλλεται είναι η θέση του υποκειμένου προς το αντιληπτικό αντικείμενο και άρα το περιεχόμενο της αντιληπτικής του εμπειρίας σε αυτή την περίπτωση προσδιορίζεται από την «εγωκεντρική» του θέση προς το αντιληπτικό αντικείμενο.

Συνεπάγεται ότι ο «εγωκεντρικός» προσδιορισμός της αντίληψης υποδηλώνει μια επιμέρους και μεταβαλλόμενη εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας που εξαρτάται από την ιδιαίτερη θέση του σώματος του υποκειμένου προς το αντιληπτικό αντικείμενο. Σύμφωνα επίσης με τον «εγωκεντρικό» προσδιορισμό της αντίληψης η αλλαγή στην χρήση των εννοιών κατά τις διαδοχικές στιγμές της αντίληψης δεν σημαίνει ότι αυτές αναφέρονται σε διαφορετικά αντιληπτικά αντικείμενα αλλά μάλλον διαφορετικούς τρόπους αντίληψης του αντικειμένου.

Είναι νομίζω φανερό από όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα ότι η θεώρηση του «εγωκεντρικού» προσδιορισμού της αντίληψης συναινεί με τον προσδιορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας κατά τρόπο ώστε να θεωρείται επιμέρους και μεταβαλλόμενη. Είναι αναγκαίος συνεπώς ένας άλλος τρόπος πέρα από τον «εγωκεντρικό» προσδιορισμό της αντίληψης τέτοιος που να επιτρέπει τον προσδιορισμό του περιεχομένου της αντιληπτικής εμπειρίας ανεξάρτητα από την θέση του σώματος του υποκειμένου (ή κάποιου μέλους του σώματος) σε σχέση με το αντιληπτικό αντικείμενο. Κάτι τέτοιο θεωρούμε ότι θα έπρεπε να δηλώνει τόσο, ότι το περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας συμπίπτει με το αντιληπτικό αντικείμενο

ανεξάρτητα από την θέση του σώματος του υποκειμένου όσο, ότι συνακόλουθα η εφαρμογή των εννοιών συμπίπτει με την αντίληψη του αντικείμενου⁵⁶.

Σε αυτό το σημείο ολοκληρώνεται η περιγραφή και η κριτική του «εγωκεντρικού» προσδιορισμού της αντίληψης που όπως ισχυριστήκαμε σε αυτή την ενότητα συνδέεται με το πρόβλημα για τον καθορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας καθώς και με τον τρόπο που το εννοιολογικό περιεχόμενο συνδέεται με το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

Ανάμεσα στα ονόματα των φιλοσόφων που ασχολήθηκαν με την σύνδεση του εννοιολογικού περιεχομένου προς το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης είναι σημαντικό εκείνο του Christopher Peacocke. Σε αυτό το δεύτερο (2) κεφάλαιο της εργασίας επιχειρήθηκε μια διεξοδική αναφορά στους βασικούς όρους της σκέψης του για τη σημασία του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Ο ίδιος δηλώνει υπερασπιστής της αναπαραστασιακής θεωρίας για την υπεράσπιση των θέσεων του υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου και παράλληλα υιοθετεί μια κριτική στάση όσον αφορά τις προτασιακές στάσεις που ανήκουν στο εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης. Συμπληρωματικά μπορούμε να κατανοήσουμε την σπουδαιότητα που ο Peacocke αποδίδει στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο έναντι του εννοιολογικού περιεχομένου ως την προσπάθεια μιας “φυσιοκρατικής” (naturalistic) ερμηνείας των προτασιακών στάσεων για τον επαναπροσδιορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας.

Έτσι ακολούθως και πριν ολοκληρώσουμε το δεύτερο (2) κεφάλαιο της παρούσης εργασίας θα αναφερθούμε συνοπτικά στα βασικά σημεία της φυσιοκρατικής ερμηνείας των προτασιακών στάσεων από τον Peacocke. Η άποψη αυτή συμφωνεί με τη μετατροπή της δομής των προτασιακών στάσεων για την υπεράσπιση μιας εμπειρικής ερμηνείας του περιεχομένου της σκέψης τέτοιας δηλ. που να αντιστοιχεί στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

2.6. Η δομή των «πρωτοπροτάσεων» και η φυσιοκρατική ερμηνεία του περιεχομένου της σκέψης.

Ο Peacocke αναφέρεται στη λειτουργία των «πρωτο-προτάσεων» (proto-propositions) για να εξηγήσει περαιτέρω το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Θα πρέπει

---

⁵⁶ Μια εναλλακτική στην «εγωκεντρική» αντίληψη προτείνεται από τον «αλλοκεντρικό» προσδιορισμό της αντίληψης που θα σχολιάσουμε εκτενέστερα στο 4 κεφ. της παρούσης εργασίας.

να σημειωθεί ότι η εξήγηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου από τον φιλόσοφο δεν υπονοεί την κατάργηση των προτασιακών στάσεων αλλά μάλλον τη μετατροπή τους σε ένα είδος αντικειμενικής (φυσιοκρατικής) περιγραφής των αντικειμένων.

Πράγματι το περιεχόμενο των «πρωτο-προτάσεων» περιέχει τις ποιότητες των αντικειμένων καθώς και τις σχέσεις μεταξύ τους με τρόπο ώστε ανταποκρίνονται στην αντικειμενική περιγραφή της αντίληψης.

Ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά των «πρωτο-προτάσεων» του Peacocke περιέχονται στο κείμενο του, με τίτλο: «Scenarios, concepts and perception». Έτσι η «πρωτο-πρόταση» περιλαμβάνει μία ή περισσότερες οντότητες (individuals)⁵⁷ συμπληρωματικά με μια σχέση ή με μια ποιότητα. Η «πρωτο-πρόταση» αποτελεί το αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας κατά τρόπο ώστε η εμπειρία ν' αναπαριστά τη σχέση ή τη ποιότητα που αποδίδεται στην οντότητα ή στις οντότητες της πρωτο-πρότασης. Αναφερόμαστε σε σχέσεις και ποιότητες, όπως π.χ. «τετράγωνο», «παράλληλο με», «όμοιου σχήματος με», «συμμετρικό ως προς»⁵⁸. Αυτές οι σχέσεις και οι ποιότητες μπορούν να αναπαρασταθούν με τη μορφή τόπων, γραμμών ή τοποθεσιών εντός του «εγκατεστημένου scenario» (positioned scenario)⁵⁹ ή με τη μορφή των αντικειμένων που βρίσκονται σε αυτούς τους τόπους. Αλλά κυρίως, όπως αναφέρει ο Peacocke, οι «πρωτο-προτάσεις» (protopropositions) δεν αποτελούν κάποια μορφή «πρωτο-σκέψεων» (protothoughts) διότι οι «πρωτοπροτάσεις» «περιέχουν αντικείμενα, ποιότητες και σχέσεις περισσότερο απ' ό,τι σκέψεις»⁶⁰. Έτσι οι «πρωτο-προτάσεις» πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορούν το περιεχόμενο της εμπειρίας αλλά δεν αφορούν την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου στην εμπειρία.

Με αυτό τον τρόπο ολοκληρώσαμε τη περιγραφή του Peacocke για τον καθορισμό του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της εμπειρίας. Όπως αναφέραμε ο καθορισμός αυτός αφορά τη περιγραφή των scenarios, αφενός, και των «πρωτο-προτάσεων»

---

⁵⁷ Christopher Peacocke, «Scenarios, concepts and perception» στο *The Contents of Experience*, Cambridge Univ. Press, 1992, σελ. 119: «A protoposition contains an individual or individuals, together with a property or relation».

⁵⁸ Christopher Peacocke, *ibidem*, σελ. 120.

⁵⁹ Για τη περιγραφή και τον καθορισμό του «εγκατεστημένου scenario» (positioned scenario) δες **2.1**: Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και η εφαρμογή της αντιληπτικής εμπειρίας ως «ανεξάρτητης από τα μετρικά συστήματα» (unit free).

⁶⁰ Christopher Peacocke, «Scenarios, concepts and perception», σελ. 119.

(protopropositions), αφετέρου, την ιδιαίτερη λειτουργία των οποίων σχολιάσαμε ακροθιγώς.

Αναγνωρίζουμε στην σκέψη του Peacocke όσον αφορά την περιγραφή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου την πρωτοτυπία των επιχειρημάτων ενός φιλοσόφου που επικαλείται τόσο, το επιστημολογικό όσο, και το μεταφυσικό πλαίσιο για ν' αναπτύξει την άποψη του με πειστικό τρόπο. Έτσι, η θέση του Peacocke δεν απορρίπτει την κατοχή και την εφαρμογή των εννοιών αλλά εξηγεί την δομή τους, με τη χρήση των «πρωτο-προτάσεων», κατά τρόπο ώστε να αντιστοιχούν στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Με τον τρόπο αυτό ο Peacocke εγκαθιστά τους «όρους ορθότητας» που όπως αναφέραμε αποτελούν τα απαραίτητα κριτήρια για την επαλήθευση του περιεχομένου της σκέψης κατά την αντίληψη.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα περιγράψουμε τη διάκριση ανάμεσα στο «ψηφιακό» (digital) και το «αναλογικό» (analogue) περιεχόμενο της εμπειρίας που αποτελεί το τρίτο επιχείρημα υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Η διάκριση αυτή διατυπώθηκε από τον Fred Dretske και, όπως θα γίνει κατανοητό στη συνέχεια, αφορά επίσης τη διαφοροποίηση ανάμεσα στο εννοιολογικό και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας.

3. Το επιχείρημα της διάκρισης ανάμεσα στο «αναλογικό» και στο «ψηφιακό» περιεχόμενο της εμπειρίας.

Για την κατανόηση του (3) επιχειρήματος υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου που αφορά την διαχείριση της «πληροφορίας» στην αντίληψη και την διάκριση ανάμεσα στο «ψηφιακό» και το «αναλογικό» περιεχόμενο της θα επικαλεστούμε το έργο του Fred Dretske που είναι ο θεωρητικός θεμελιωτής του⁶¹.

3.1. Το αντιληπτικό περιεχόμενο της εμπειρίας και η εισροή «πληροφορίας».

Τα πληροφοριακά μοντέλα που έχουν αναπτυχτεί για την ερμηνεία της νοητικής λειτουργίας (information-processing models of mental activity), αναφέρει ο Dretske⁶² ότι ασχολούνται με δύο είδη φαινομένων: τα αισθητηριακά και τ' αντιληπτικά φαινόμενα, από τη μια πλευρά, αλλά επίσης και τα γνωσιακά και τα εννοιολογικά φαινόμενα, από την άλλη. Η σύνδεση των προαναφερόμενων φαινομένων γίνεται κατά τρόπο ώστε θεωρείται ότι η αισθητηριακή (αντιληπτική) λειτουργία ασχολείται με τη συλλογή πληροφορίας ενώ η γνωσιακή λειτουργία με την εκμετάλλευση της. Ακολουθώντας ο Dretske την δομή των πληροφοριακών συστημάτων για την εξήγηση της αντίληψης αποχωρίζει το αισθητηριακό περιεχόμενο από το γνωσιακό περιεχόμενο για την εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας.

Ειδικότερα, ο Dretske θεωρεί ότι η σύνδεση του αισθητηριακού περιεχομένου με το γνωσιακό περιεχόμενο δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εξήγηση της αντιληπτικής εμπειρίας αλλά ότι κάτι τέτοιο υποβαθμίζει την εξήγηση της «αισθητηριακής εμπειρίας» (sensory experience) ενώ ο ίδιος θεωρεί ότι είναι δυνατό να εξηγηθεί η μετάδοση της αισθητηριακής πληροφορίας στην αντίληψη χωρίς τη παρεμβολή γνωσιακών χαρακτηριστικών, τέτοιων δηλ. που αντιστοιχούν στην εφαρμογή των ανώτερων νοητικών λειτουργιών του υποκειμένου.

Ως προς το αισθητηριακό περιεχόμενο η επιχειρηματολογία του Dretske αφορά την μετάδοση της πληροφορίας που περιέχεται σε αυτό ώστε να θεωρείται επίσης

---

⁶¹ Οι απόψεις του Fred Dretske για την διάκριση ανάμεσα στο «ψηφιακό» και στο «αναλογικό» περιεχόμενο της αντίληψης περιέχονται κυρίως στο βιβλίο του με τίτλο: *Knowledge and flow of information*, Cambridge M.A: The MIT Press, 1981.

⁶² Fred Dretske, «Sensation and Perception» στο *Knowledge and the flow of information*, MIT Press, 1981, pp.135-153.

μη-εννοιολογικό. Για τον λόγο αυτό ο Dretske προτίθεται να επιδείξει τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους πρέπει να κωδικοποιηθεί η πληροφορία στην αντίληψη. Και το εγχείρημα αυτό περιλαμβάνει τη διάκριση ανάμεσα στο «ψηφιακό» (digital), αφενός, και στο «αναλογικό» (analogue), αφετέρου, περιεχόμενο της αντίληψης⁶³.

Κατ' αρχή λοιπόν σχετικά με τη διάκριση ανάμεσα στο «αναλογικό» και στο «ψηφιακό» περιεχόμενο της αντίληψης ο Dretske αναφέρει ότι οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τον διακριτό τρόπο με τον οποίο η μετάδοση της πληροφορίας αφορά ποιότητες, μεγέθη και ποσότητες: πρόκειται για πληροφορίες σχετικά με τον χρόνο, την ταχύτητα, τη θερμοκρασία, τη πίεση, το βάρος, την απόσταση. Η «αναλογική» καταγραφή της πληροφορίας αναφέρεται σε μια λεπτομερή καταγραφή της μεταβολής της πληροφορίας στο κεντρικό πληροφοριακό σύστημα ενώ η «ψηφιακή» καταγραφή της πληροφορίας αφορά μια περισσότερο αποσπασματική καταγραφή της πληροφορίας στο κεντρικό πληροφοριακό σύστημα. Για ν' αντιληφτούμε την διαφορά ας υιοθετήσουμε το παράδειγμα του Dretske όταν αναφέρεται στη διάκριση ανάμεσα στο ταχύμετρο και στον δείκτη του λαδιού στον πίνακα οργάνων ενός αυτοκινήτου. Έτσι το ταχύμετρο αποτελεί ένα όργανο που εξυπηρετεί την αναλογική μετάδοση της πληροφορίας καθώς διαφορετικές ταχύτητες αντιστοιχούν σε διαφορετικές θέσεις του δείκτη στο ταχύμετρο. Ενώ ο δείκτης του λαδιού, που μετρά τη πίεση του λαδιού στο αυτοκίνητο, αποτελεί ένα όργανο ψηφιακής μετάδοσης της πληροφορίας καθώς υπάρχουν μόνο δυο θέσεις στο όργανο αυτό, δηλ. ανοιχτό/σβηστό.

Αν επιχειρήσουμε μια διαφορετική διατύπωση σε όσα μέχρι τώρα αναφέραμε και ακλουθώντας τις υποδείξεις του Dretske μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ένα σήμα (που μπορεί ν' αναφέρεται σε μια δομή, σε ένα γεγονός ή σε μια κατάσταση) μεταδίδει τη πληροφορία ότι το s είναι F σε «ψηφιακή» μορφή αν και μόνο αν το σήμα δεν μεταφέρει συμπληρωματική πληροφορία για το s. Αντίθετα αν το σήμα μεταφέρει συμπληρωματική πληροφορία για το s τότε το σήμα μεταφέρει πληροφορία σε «αναλογική» μορφή. Έτσι μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η

---

⁶³ Fred Dretske, *Knowledge and the Flow of information*, Cambridge Univ. Press, 1981, chapt: «Sensation and Perception». Το προαναφερομενο κεφάλαιο περιεχεται στον τομο του Günther York με τιτλο: *Essays on the Nonconceptual Content*, MIT Press, 1995.

«αναλογική» μορφή του σήματος αποτελεί μια περισσότερο ακριβή και λεπτομερή καταγραφή της πληροφορίας.

Κεντρικό ζήτημα στο κείμενο του Dretske αποτελεί η ερμηνεία της πληροφορίας. Ας εξετάσουμε λοιπόν στη συνέχεια με ποιό τρόπο η διάκριση ανάμεσα στην «αναλογική» και στη «ψηφιακή» μορφή του σήματος (signal), που μεταδίδει πληροφορία στο κεντρικό πληροφοριακό σύστημα, μπορεί επίσης να εφαρμοστεί στην διαφορά ανάμεσα στην αισθητηριακή και στη γνωσιακή λειτουργία της αντίληψης.

Η αντίληψη, επισημαίνει ο Dretske, είναι μια διαδικασία σύμφωνα με την οποία η πληροφορία μεταδίδεται από το αρχικό αισθητηριακό στάδιο προς εκείνο το στάδιο που συνδέεται με το αρχικό και χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή της γνωσιακής λειτουργίας. Η πληροφορία που περιέχεται στο αρχικό, αισθητηριακό στάδιο χαρακτηρίζεται από μια μεγαλύτερη ακρίβεια και λεπτομερή καταγραφή όσων περιέχονται στο στάδιο αυτό και άρα το αισθητηριακό περιεχόμενο αντιστοιχεί στην αναλογική μορφή της πληροφορίας. Αντίθετα το γνωσιακό στάδιο χαρακτηρίζεται από μια επιλεκτική λειτουργία που αφορά την αξιοποίηση της αρχικής πληροφορίας για τους σκοπούς της αντίληψης. Και η επιλεκτική λειτουργία του γνωσιακού σταδίου στην αντίληψη αντιστοιχεί στην μετατροπή της αρχικής (και σε αναλογική μορφή) πληροφορίας στην ψηφιακή της μορφή. Και όπως χαρακτηριστικά δηλώνει ο Dretske: « η επιτυχής μετατροπή της πληροφορίας στην ψηφιακή της μορφή αποτελεί την ουσία της γνωσιακής δραστηριότητας»⁶⁴.

Τι συμβαίνει σε αντίθετη περίπτωση, όταν δηλ. η μετατροπή της πληροφορίας προς την ψηφιακή της μορφή δεν επιτυγχάνεται ; Αν λοιπόν η πληροφορία ότι το s είναι F δεν μετατρέπεται από την αισθητηριακή (αναλογική) της μορφή προς την γνωσιακή (ψηφιακή) της μορφή το σύστημα έχει πιθανόν δει, ακούσει, μυρίσει ότι το s είναι F αλλά δεν γνωρίζει παράλληλα ότι το s είναι F.

Μπορούμε λοιπόν πλέον να ολοκληρώσουμε τη περιγραφή μας αναφέροντας ότι στη γνωσιακή (ψηφιακή) μορφή της αντίληψης αντιστοιχεί η χρήση των εννοιών ενώ η αισθητηριακή (αναλογική) μορφή της αντίληψης δεν προϋποθέτει τις έννοιες. Η χρήση των εννοιών έχει ως αποτέλεσμα η αισθητηριακή πληροφορία να μεταβάλλεται σε γνωσιακή πληροφορία χάνοντας την ακρίβεια και την λεπτομερή καταγραφή της. Και όπως επίσης χαρακτηριστικά περιγράφει ο Dretske : «η

---

⁶⁴ Fred Dretske, *ibidem*, σελ. 7.

εννοιολογική επεξεργασία (σ.μ.: που αναφέρεται στη κατοχή και τη χρήση των εννοιών) είναι βασικά ένα ζήτημα που αψηφά τις διαφορές (ως ασήμαντες για την υποκείμενη ομοιότητα), που μεταβαίνει από το συγκεκριμένο προς το αφηρημένο, από το ειδικό προς το γενικό»⁶⁵. Στη κατοχή και στη χρήση των εννοιών συνεπώς αποδίδει ο Dretske την γενική ικανότητα του υποκειμένου ν' αναγνωρίσει το αντικείμενο.

Σύμφωνα λοιπόν με όσα προαναφέραμε ο Dretske προβάλλει δυο εναλλακτικές για την εξήγηση του αισθητηριακού περιεχομένου της αντίληψης: α. σύμφωνα με την πρώτη εναλλακτική το υποκείμενο δεν κατέχει την έννοια C που θεωρούμε ότι αντιστοιχεί στο αντιληπτικό αντικείμενο O. Το γεγονός ότι το υποκείμενο δεν κατέχει το C συνεπάγεται ότι δεν κατέχει επίσης το O και β. σύμφωνα με τη δεύτερη εναλλακτική το υποκείμενο δεν κατέχει το C αλλά παρ'αυτά δύναται να κατέχει το O.

Η άποψη του Dretske είναι υπέρ της δεύτερης (β) εναλλακτικής που υποστηρίζει την άποψη ότι το υποκείμενο έχει πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο της εμπειρίας ακόμα και όταν στερείται των αντιστοιχών εννοιών. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται στο παρακάτω παράδειγμα που περιέχεται στο εξεταζόμενο κείμενο του Dretske⁶⁶: Ας θεωρήσουμε ένα παιδί που έχει αναπτύξει τις αντιληπτικές του λειτουργίες σε ικανοποιητικό βαθμό. Και ας υποθέσουμε ότι το παιδί αυτό έχει την εμπειρία του «νάρκισσου» χωρίς όμως να γνωρίζει το όνομα του φυτού που αγγίζει και βλέπει. Η άγνοια του ονόματος του φυτού όπως αντιλαμβανόμαστε δεν θεωρείται επαρκής συνθήκη ώστε η αντιληπτική εμπειρία του παιδιού να θεωρηθεί κενή. Αντίθετα, θεωρεί ο Dretske, ότι το νοητικό περιεχόμενο του παιδιού περιέχει αρκετή αισθητηριακή πληροφορία και κατά συνέπεια αυτό που λείπει σε αυτή τη περίπτωση είναι κάποιο άλλο είδος πληροφορίας. Το είδος της πληροφορίας που λείπει είναι η γνωσιακή πληροφορία ότι το αισθητηριακό αντικείμενο της εμπειρίας είναι ένας «νάρκισσος», γεγονός που έχει επίσης συνέπειες στην αντιληπτική ικανότητα του παιδιού καθώς δεν γνωρίζει ότι το φυτό που βλέπει είναι ένας «νάρκισσος».

Το αποτέλεσμα του παραδείγματος του Dretske επιβεβαιώνει συνεπώς την (β) εναλλακτική σύμφωνα με την οποία η έλλειψη της έννοιας C που αντιστοιχεί στο αντιληπτικό αντικείμενο O δεν σημαίνει ότι η αντιληπτική εμπειρία του υποκειμένου

---

⁶⁵ Fred Dretske, *ibidem*, σελ. 30.

⁶⁶ Fred Dretske, *ibidem*, σελ. 32.

είναι επίσης κενή περιεχομένου. Αλλά σε αυτή τη περίπτωση το αντιληπτικό περιεχόμενο της εμπειρίας θα πρέπει να θεωρηθεί ως μη-εννοιολογικό.

Ο τρόπος που ο Dretske αντιλαμβάνεται το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης συνδέει το θέμα της αντιληπτικής εμπειρίας με την υπεράσπιση της αναπαραστασιακής θεωρίας για την αντίληψη. Αυτό δηλώνεται κατηγορηματικά από τον ίδιο στο βιβλίο του : *Naturalizing the Mind* όταν ισχυρίζεται ότι : « Η εμπειρία είναι ένα ιδιαίτερο είδος αναπαράστασης- μια μη-εννοιολογική μορφή αναπαράστασης.»⁶⁷. Στο βιβλίο αυτό ο Dretske πράγματι θεωρεί ότι όλα τα νοητικά γεγονότα αποτελούν αναπαραστασιακά γεγονότα και περαιτέρω ότι στις νοητικές αναπαραστάσεις περιλαμβάνονται και οι εμπειρίες και οι σκέψεις.

Οφείλουμε όμως να διαχωρίσουμε ανάμεσα στο τρόπο αναπαράστασης των σκέψεων και των εμπειριών καθώς το περιεχόμενο των σκέψεων συνιστά ένα διαφορετικό είδος αναπαράστασης από την αναπαράσταση που αναφέρεται στο περιεχόμενο των εμπειριών. Είναι λοιπόν εξίσου χρήσιμο να διαχωρίσουμε ανάμεσα στο «βλέπω» και το «ακούω» σε σχέση με το «γνωρίζω» και το «πιστεύω ότι ...». Όπως ενδεικτικά υποστηρίζει ο Dretske μπορώ να δω τον Paul να παίζει πιάνο και παράλληλα να πιστεύω ότι είναι ο Paul που παίζει το πιάνο αλλά η οπτική αναπαράσταση δεν συμπίπτει αναγκαστικά με την αναπαράσταση που αποδίδεται με την πρόταση: « Πιστεύω ότι ο Paul παίζει το πιάνο»⁶⁸. Όπως δηλ. παρατηρεί ο Dretske κάποιος μπορεί να δει ή ν' ακούσει ένα πιάνο χωρίς ταυτόχρονα να πιστεύει ότι είναι ένα πιάνο που παίζει την μουσική που ακούω ή ότι δεν είναι ένα πιάνο το όργανο που βλέπω μπροστά μου. Το γεγονός ότι ακούω ένα πιάνο αποτελεί μια ακουστική εμπειρία ενώ το γεγονός ότι βλέπω ένα πιάνο αποτελεί μια οπτική εμπειρία. Αλλά περαιτέρω η οπτική και η ακουστική εμπειρία, όπως αντιλαμβανόμαστε από το παραπάνω παράδειγμα, δεν προϋποθέτουν κατανικά την κατοχή της εννοίας «πιάνο» από το υποκείμενο. Η κατοχή της εννοίας προϋποθέτει αντίθετα ότι το υποκείμενο διαθέτει μια κρίση ή μια γνώμη που διατυπώνεται με την χρήση του εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης⁶⁹.

---

⁶⁷ Fred Dretske, *Naturalizing the Mind*, MIT Press, 1997, σελ. 2.

⁶⁸ Fred Dretske, *ibidem*, σελ. 10.

⁶⁹ Φυσικά μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το υποκείμενο δύναται σε διαφορετικές στιγμές να κατέχει το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της πεποίθησης : « πιστεύω ότι ο Paul παίζει πιάνο» ανεξάρτητα από την οπτική ή ακουστική εμπειρία. Αλλά στο πλαίσιο της περιγραφής του Dretske η κατοχή των σκέψεων δεν είναι ανεξάρτητη από την αντιληπτική εμπειρία εφόσον το αναπαραστασιακό

Μπορούμε τέλος να συνοψίσουμε τον τρόπο που ο Dretske αποδίδει στη διαφορά ανάμεσα στην αισθητηριακή εμπειρία, αφενός, και την εννοιολογική γνώση των γεγονότων, αφετέρου, με την ακόλουθο τρόπο: Ας θεωρήσουμε ότι το υποκείμενο S κατά τη χρονική στιγμή t διαθέτει την αντιληπτική εμπειρία του αντικειμένου O. Και ας θεωρήσουμε επίσης ότι η αντιληπτική εμπειρία του O αφορά τη διατύπωση του αναπαραστασιακού περιεχομένου της αντίληψης. Δίνονται ακολούθως δυο δυνατότητες για τον τρόπο διατύπωσης του O στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο: a. το αναπαραστασιακό περιεχόμενο για το O αποτελεί το εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης και b. το αναπαραστασιακό περιεχόμενο για το O ανήκει στην αισθητηριακή εμπειρία και θεωρείται ως μη-εννοιολογικό. Η διαφορά ανάμεσα στο (a) και το (b) δηλώνει ο Dretske οφείλεται στο γεγονός ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης αναπαριστά το O ως (as) O ενώ το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο αναπαριστά το O ως υπάρχον (that it is). Συνεπάγεται ότι στη περίπτωση του εννοιολογικού περιεχομένου ο Dretske θεωρεί ότι το υποκείμενο S διαθέτει έμμεση πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο η οποία είναι διαμεσολαβημένη από το γλωσσικό περιεχόμενο των πεποιθήσεων (beliefs). Ενώ στη περίπτωση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου των αισθητηριακών εμπειριών το υποκείμενο S έχει άμεση πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο.

Έτσι, όπως προηγουμένως αναφέρθηκε, σύμφωνα με τον Dretske η κατοχή από το υποκείμενο S της (b), δηλ. του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης, δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την κατοχή της (a) δηλ. του εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης αλλά και αντίστροφα το υποκείμενο μπορεί να κατέχει την (a) χωρίς αναγκαστικά να κατέχει την (b) εφόσον πράγματι το υποκείμενο δύναται να διαθέτει το νοητικό, εννοιολογικό περιεχόμενο: «Ο Paul παίζει πιάνο» χωρίς να διαθέτει την αντίστοιχη οπτική εμπειρία που να επιβεβαιώνει το παραπάνω περιεχόμενο.

Όμως θα πρέπει να σημειώσουμε ότι όσον αφορά την αντιληπτική εμπειρία το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της ακουστικής ή της οπτικής εμπειρίας συνδέεται με το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της σκέψης, έτσι ώστε η κατοχή της σκέψης από το υποκείμενο επαληθεύεται ή όχι από το περιεχόμενο της οπτικής ή ακουστικής εμπειρίας. Και επειδή το περιεχόμενο της οπτικής ή ακουστικής εμπειρίας ταυτίζεται με το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο ενώ το περιεχόμενο της σκέψης ταυτίζεται με το

περιεχόμενο της σκέψης είναι ορθό ή εσφαλμένο αν επαληθεύεται από την οπτική ή ακουστική αναπαράσταση.

εννοιολογικό περιεχόμενο, κατά συνέπεια το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο προσφέρει τα κριτήρια για την επαλήθευση ή όχι του εννοιολογικού περιεχομένου κατά την περιγραφή της αντιληπτικής εμπειρίας.

Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνω τη παρουσίαση της αντιληπτικής εμπειρίας σύμφωνα με τον Dretske που όπως παρατηρήσαμε στηρίζεται σε δυο βασικές σκέψεις: την μετάδοση της πληροφορίας στην αντίληψη, από τη μια πλευρά, και το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της, από την άλλη. Και διευκρινίστηκε επίσης με ποιό τρόπο η παρουσίαση της αντιληπτικής εμπειρίας από τον Dretske συνδέεται με το θέμα της «εννοιολογικής διάκρισης».

Έτσι στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μια κριτική αποτίμηση της συνεισφοράς του Dretske για τον προσδιορισμό της αντιληπτικής εμπειρίας υπό το πρίσμα της «εννοιολογικής διάκρισης». Και για τον λόγο αυτό θα επικαλεστώ τις θεωρίες για την μετάδοση της πληροφορίας στην αντίληψη όπως προβάλλονται μέσα από το έργο θεωρητικών όπως ο David Marr και ο James J. Gibson.

3.1.2. Η προσφορά του Dretske στην εξήγηση της αντίληψης από την άποψη της «εννοιολογικής διάκρισης».

Οι απόψεις του Dretske όπως διατυπώνονται στα διάφορα έργα του συνεισέφεραν σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της συζήτησης όσον αφορά την «εννοιολογική διάκριση». Θεωρώ ότι η σημαντική συνεισφορά του ανωτέρου φιλοσόφου συνίσταται στην εξήγηση του νοητικού περιεχομένου της αντίληψης κατά τρόπο ώστε να μην θεωρείται εγγενώς εννοιολογικό δηλ. ότι δεν προϋποθέτει αναγκαία την χρήση των εννοιών. Σε αντίθετη περίπτωση, σύμφωνα δηλ. με την εννοιολογική άποψη, η κατοχή των εννοιών αποτελεί την αναγκαία συνθήκη ώστε το υποκείμενο να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας. Την προηγούμενη αντίληψη επιθυμεί να αναστρέψει η χρήση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου, καθώς όπως ο Dretske επισημαίνει, το νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης διαθέτει αναπαραστατικό περιεχόμενο χωρίς την χρήση εννοιών. Τα επιχειρήματα του για τον διαχωρισμό του εννοιολογικού περιεχομένου από το μη-εννοιολογικό τροφοδοτούνται από τις θεωρίες για την εξήγηση της αντίληψης όπως επί

παραδείγματι διατυπώθηκαν από τον David Marr⁷⁰ και στην “οικολογική προσέγγιση» του James J. Gibson⁷¹. Αυτοί οι μελετητές εξετάζουν την αντίληψη ως ένα μηχανισμό συλλογής πληροφοριακού υλικού από το περιβάλλον. Η εισαγωγή πληροφοριακού υλικού στον αντιληπτικό μηχανισμό διατείνονται οι Marr και Gibson αφορά την κατάσταση (και τις ποιότητες) του εξωτερικού κόσμου και απευθύνεται στις εξειδικευμένες λειτουργίες των αισθητήριων οργάνων για περαιτέρω επεξεργασία. Κατά συνέπεια, η ερμηνεία της αντίληψης αποτελεί με αυτό τον τρόπο το αντικείμενο μιας φυσικής διαδικασίας που περιλαμβάνει την εισαγωγή του πληροφοριακού υλικού και τις εξιδανικευμένες λειτουργίες των αισθητήριων οργάνων.

Ο Dretske έχει λάβει υπόψη του τις ανώτερες ερμηνείες της αντίληψης στην δική του περιγραφή του νοητικού περιεχομένου, ώστε η εισαγωγή του πληροφοριακού υλικού να αφορά το είδος του αναπαραστασιακού περιεχομένου της αντίληψης χωρίς την χρήση εννοιών⁷².

Πράγματι το θέμα της μετάδοσης της πληροφορίας για την ερμηνεία της αντίληψης αποτέλεσε κεντρικό επιχείρημα για τους υποστηρικτές της μη-εννοιολογικής αντίληψης. Για τον λόγο αυτό στο επόμενο κεφάλαιο θ’ αναφερθούμε στη παρουσίαση του «πληροφοριακού συστήματος» (informational system) του Gareth Evans που όπως ο Dretske εμφανίζεται να υπερασπίζει το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης.

3.2 Η μετάδοση της πληροφορίας στην αντίληψη και το «πληροφοριακό σύστημα» του Evans.

Στη παρουσίαση του «πληροφοριακού συστήματος» (informational system) ο Evans υποστηρίζει ότι «όταν ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται κάτι, λαμβάνει (ή

---

⁷⁰ David Marr, *Vision, A computational Investigation into the Human Representation and Processing of Visual Information*, εκδ. W.H. Freeman, 1982.

⁷¹ James Jerome Gibson, *The Ecological Approach to Visual Perception*, εκδ. Lawrence Erlbaum Associates, 1986.

⁷² Δες Fred Dretske (1981), *Information and the Flow of Information*, chapt. 3-4 καθώς και Fred Dretske (1983), «Epistemology of Belief», *Synthese* 55, pp.3-19.

καλλίτερα, συλλέγει) πληροφορία για τον κόσμο»⁷³. Έτσι σύμφωνα με αυτή τη δήλωση η βασική αντιληπτική δραστηριότητα του υποκειμένου εξαρτάται από τη συλλογή και τη μετάδοση της πληροφορίας. Αν σε αυτή την αρχική αντιληπτική δραστηριότητα προσθέσουμε την επικοινωνία και τη μνήμη έχουμε όλα τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται το «πληροφοριακό σύστημα» (informational system). Όλα τα τμήματα του «πληροφοριακού συστήματος» χαρακτηρίζονται από τη μετάδοση της πληροφορίας και το σύστημα αυτό ευθύνεται σύμφωνα με τον Evans για την εξήγηση της συνολικής αντίληψης.

Η παραδοσιακή άποψη για την αντίληψη, προσθέτει ο Evans, θεωρεί ότι η εισαγωγή και η μετάδοση της πληροφορίας συνδέεται με τη διατύπωση κρίσεων για την εξήγηση του κόσμου. Αντίθετα ο Evans αποδίδει στη λειτουργία του «πληροφοριακού συστήματος» μια δραστηριότητα ανεξάρτητη από τον σχηματισμό κρίσεων. Και όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει: «...το είδος της πληροφοριακής κατάστασης του υποκειμένου είναι ανεξάρτητο από τις πεποιθήσεις του ίδιου σχετικά με τη πραγματικότητα ή όχι της κατάστασης»⁷⁴.

Η θέση του Evans για την εξήγηση της αντίληψης υποστηρίζει ότι τη μετάδοση της πληροφορίας στο αντιληπτικό υποκείμενο αποτελεί ένα είδος συστήματος που περιλαμβάνει τις ακόλουθες λειτουργίες: 1. την αισθητηριακή αντίληψη (perception), 2. την επικοινωνία και 3. την μνήμη. Οι λειτουργίες αυτές συνενώνονται στη περιγραφή ενός κοινού συστήματος που ο Evans αποκαλεί «πληροφοριακό σύστημα» (informational system).

Ο Evans αναφέρεται περαιτέρω στην λειτουργία του «πληροφοριακού συστήματος» ως την πραγμάτωση λειτουργιών που είναι περισσότερο αρχέγονες (ή πρωτόγονες) (primitive) στο υποκείμενο⁷⁵. Θα πρέπει συνεπώς να εννοήσουμε ότι ανταποκρίνονται σε μια προγενέστερη κατάσταση της αντιληπτικής λειτουργίας πριν την ανάδειξη της γνωσιακής ικανότητας στο υποκείμενο. Το γεγονός ότι οι λειτουργίες του πληροφοριακού συστήματος αναφέρονται σε οργανικές και περισσότερο αρχέγονες μορφές της αντίληψης επιβεβαιώνεται από την δήλωση του συγγραφέα ότι δυο απ' αυτές (αναφέρεται στην λειτουργία της αισθητηριακής

---

⁷³Gareth Evans, *The Varieties of Reference*, κεφ. 5: *Information, Belief and Thought*, 5.2: *The informational system*, σελ. 122.

⁷⁴Gareth Evans, *ibidem*, σελ. 123.

⁷⁵ Gareth Evans, *ibidem*, σελ. 124: « Οι λειτουργίες του πληροφοριακού συστήματος είναι πιο αρχέγονες (πρωτόγονες)».

αντίληψης και στην μνήμη) ο άνθρωπος μοιράζεται με τα ζώα. Και όπως επίσης ο Evans δηλώνει θα πρέπει να εννοήσουμε ότι το «πληροφοριακό σύστημα» αποτελεί «το υπόστρωμα της γνωσιακής μας ζωής»⁷⁶.

Στο έργο του Evans η περιγραφή του «πληροφοριακού συστήματος» συνδέεται με την ερμηνεία του μη-εννοιολογικού περιεχομένου και όπως ήδη αναφέρθηκε αφορά την μετάδοση της πληροφορίας από το περιβάλλον στο αντιληπτικό υποκείμενο και περιλαμβάνει τις τρεις βασικές και αρχέγονες λειτουργίες του «πληροφοριακού συστήματος». Χαρακτηριστικό της λειτουργίας του «πληροφοριακού συστήματος» και κατ' επέκταση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου είναι ότι το υποκείμενο δεν έχει συνειδητή πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο.

Έτσι, βασικός στόχος του «πληροφοριακού συστήματος» αποτελεί ο προσδιορισμός των αντιληπτικών αντικειμένων μέσω των λειτουργιών του παραπάνω συστήματος κατά τρόπο ώστε να διατηρούνται οι αιτιακοί δεσμοί των αντικειμένων με το αντιληπτικό περιεχόμενο. Προυπόθεση αποτελεί φυσικά ότι δεν υπάρχει κάποια δυσλειτουργία σε κάποιο από τα τμήματα του «πληροφοριακού συστήματος» που να προκαλεί κάποιο πρόβλημα στη μετάδοση της πληροφορίας. Η δυσλειτουργία αυτή, υποστηρίζει ο Evans μπορεί να οφείλεται σε τρία αίτια: είτε 1. κάποια δυσλειτουργία στη πηγή προέλευσης της πληροφορίας, είτε 2. στη μετάδοση της πληροφορίας είτε, τέλος, 3. στη λειτουργία της μνήμης⁷⁷.

Εν κατακλείδι, ο Evans θέτει τις προϋποθέσεις για την λειτουργία του «πληροφοριακού συστήματος» ως ένα μηχανισμό που δεν εξαρτάται από το νοητικό περιεχόμενο των κρίσεων (πεποιθήσεων) του υποκειμένου αλλά στηρίζεται αντίθετα σε κάποια αρχέγονη (primitive) λειτουργία των έμβιων οργανισμών πριν δηλ. από την εφαρμογή της γνωσιακής λειτουργίας. Είναι εμφανές ότι ο τρόπος με τον οποίο ο Evans αναφέρεται στην λειτουργία του «πληροφοριακού συστήματος» προσιδιάζει σε μια εξελικτική ερμηνεία για την ανθρώπινη αντίληψη και υποδηλώνει τη μετάβαση από ένα αρχέγονο στάδιο προς ένα πιο εξελιγμένο, και παράλληλα περισσότερο σύνθετο, στάδιο της αντίληψης. Το πιο εξελιγμένο στάδιο της αντίληψης χαρακτηρίζεται τέλος, από τις ανώτερες λειτουργίες του γνωσιακού μηχανισμού.

---

⁷⁶ Gareth Evans, *ibidem*, σελ. 122.

⁷⁷ Gareth Evans, *ibidem*, σελ.128.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί και που αποτελεί το τελευταίο (4) κεφάλαιο αυτής της εργασίας θα αναφερθώ σε ορισμένους όρους και στην κατάδειξη κάποιων πειραμάτων, κυρίως σε ποντίκια, για την «αντίληψη των ζώων» (animal perception). Όπως θα γίνει εμφανές στη συνέχεια η μελέτη της συμπεριφοράς των ζώων σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον και η αντιληπτική τους ικανότητα τροφοδοτεί τις απόψεις των οπαδών της μη-εννοιολογικής άποψης ότι η παραπάνω ικανότητα δεν προϋποθέτει και δεν απαιτεί την χρήση εννοιών. Για τον λόγο αυτό άλλωστε η μελέτη της «αντίληψης των ζώων» αποτελεί και το τέταρτο (4) βασικό επιχείρημα της μη-εννοιολογικής άποψης στην παρούσα εργασία.

4. Η «αντίληψη των ζώων»(animal perception): Χωρικές, νοητικές αναπαραστάσεις για την καθοδήγηση της συμπεριφοράς χωρίς την κατοχή εννοιών.

Όσον αφορά το (4) επιχείρημα για την «αντίληψη των ζώων» στην εργασία μας θα παραθέσουμε τις απόψεις των φιλοσόφων της αντίληψης που επιχειρούν να ερμηνεύσουν την συμπεριφορά και την αντιληπτική ικανότητα των ζώων που δεν διαθέτουν γλωσσική ικανότητα. Ειδικότερα, η μη-εννοιολογική ερμηνεία που προτείνεται από τους παραπάνω φιλοσόφους για την συμπεριφορά και την αντιληπτική ικανότητα των ζώων αφορά τους κανόνες μιας χωρο-θετικής και χωρο-ταξικής αντίληψης που δεν υπαγορεύεται από την κατοχή και τη χρήση των εννοιών. καθόσον τόσο, η γλωσσική ικανότητα όσο, και η κατοχή εννοιών αποτελούν προνόμια του ανθρώπου. Παρολ' αυτά όπως θα διαπιστώσουμε ορισμένα ζώα που στερούνται την γλώσσα εμφανίζουν την ικανότητα ελέγχου της συμπεριφοράς τους σε συνάρτηση με τα αντιληπτικά ερεθίσματα που δέχονται από το περιβάλλον.

Τα ζώα αυτά διαθέτουν πράγματι τη ικανότητα ν' αντιλαμβάνονται τον χώρο γύρω τους μέσω νοητικών, χωρικών αναπαραστάσεων που τους χρησιμεύουν για να καθοδηγούν την συμπεριφορά τους και να προσαρμόζονται περιορισμένα στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος. Η εξήγηση όμως του ελέγχου της συμπεριφοράς των ζώων δεν σημαίνει την κατοχή εννοιών ως αποτέλεσμα της άσκησης των ανώτερων μηχανισμών της σκέψης από τα ίδια. Μπορούν όμως ν' αποκτήσουν μια επίκτητη συμπεριφορά σε συνδυασμό με τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος, γεγονός που αποδεικνύει μια μορφή προσαρμοστικότητας των ζώων στις εξωτερικές συνθήκες. Η εξήγηση του έλεγχου της συμπεριφοράς στα ζώα συμβαδίζει με την μη-εννοιολογική άποψη, εφόσον η αντιληπτική ικανότητα τους δεν προϋποθέτει την παρεμβολή των εννοιών και την λειτουργία του ανώτερου γνωστικού μηχανισμού στα έμβια αλλά συμπίπτει με το νοητικό περιεχόμενο χωροθετικών και χωροταξικών νοητικών αναπαραστάσεων. Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο για την «αντίληψη των ζώων» μπορούμε περαιτέρω να συγκρίνουμε με την εξήγηση για τις νοητικές και μη-εννοιολογικές αναπαραστάσεις στους ανθρώπους.

4.1. Η «αντίληψη των ζώων»: Αναπαραστατικά, νοητικά περιεχόμενα χωρίς την κατοχή εννοιών .

Η συμπεριφορά των ζώων και κυρίως ο έλεγχος της πλοήγησης(navigation) τους στον χώρο δίνει έναυσμα για την περαιτέρω μελέτη της αντιληπτικής ικανότητας σε οργανισμούς που διαφέρουν οργανικά (βιολογικά) και γνωσιακά (νευροφυσιολογικά), ιδιαίτερος όσον αφορά τις ανώτερες γνωσιακές λειτουργίες, από τον άνθρωπο. Οι οργανισμοί αυτοί διαφέρουν από τον άνθρωπο και επιδεικνύουν μια κατώτερη βιολογική και γνωσιακή λειτουργία σε σχέση με την κατηγορία των ανώτερων θηλαστικών. Έτσι, η μελέτη της συμπεριφοράς των ζώων από τους γνωσιοεπιστήμονες προσπαθεί να εξηγήσει τους μηχανισμούς της αντίληψης και ακολούθως της δράσης τους στον περιβάλλοντα χώρο και το παράδειγμα τους μπορεί να προσφέρει πειραματικές ενδείξεις στην περιγραφή της αντίληψης χωρίς την κατοχή εννοιών.

Σχετικά με την εξέταση της συμπεριφοράς των ζώων η παλαιότερη τάση του συμπεριφορισμού (behaviorism) διατύπωνε ένα σύνολο αντανάκλαστικών μηχανισμών χωρίς γνωσιακή προϋπόθεση. Αντίθετα οι νεότερες έρευνες όπως του Tolman (1930, 1946, 2001) σε ποντίκια διαβλέπουν κάποια σύνδεση ανάμεσα στην εξωτερική συμπεριφορά των ζώων και κάποια εσωτερικά κίνητρα που αφορούν τον ψυχολογικό χαρακτήρα της συμπεριφοράς όπως επίσης της αντιληπτικής τους ικανότητας. Τα εσωτερικά αυτά κίνητρα συνθέτουν το υπόστρωμα του ψυχολογικού ελέγχου της συμπεριφοράς των ζώων και συνδέεται με την παράγωγή νοητικών, χωρικών αναπαραστάσεων τις οποίες διαθέτουν τα ζώα για την αντίληψη του περιβάλλοντα χώρου. Έτσι, η συμπεριφορά των ζώων συνδέεται και προκαθορίζεται, σύμφωνα με τις νεότερες ερμηνείες κυρίως των εξελικτικών βιολόγων και των νευροεπιστημόνων, από το περιεχόμενο των νοητικών, χωρικών αναπαραστάσεων οι οποίες δεν αποτελούν ένα απλό αντανάκλαστικό στις εξωτερικές συνθήκες αλλά εισάγουν την «ψυχολογική προσέγγιση» στην θεώρηση της αντιληπτικής ικανότητας των ζώων. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται λοιπόν στην εξέταση των νοητικών, χωρικών αναπαραστάσεων και που αποτελούν κάποια μορφή σκέψης για τα ζώα, τέτοιες δηλ. που ορίζουν το νοητικό περιεχόμενο για τον έλεγχο της συμπεριφοράς τους.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στην χρήση ορισμένων βασικών όρων του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την κατανόηση της «χωρικής σκέψης» στα ζώα.

4.2. Η «χωρική σκέψη» των ζώων: η εφαρμογή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την ερμηνεία της συμπεριφοράς των ζώων.

Θέσαμε λοιπόν προηγουμένως το ερώτημα: Τι είδους σκέψη ορίζουν οι νοητικές, χωρικές αναπαραστάσεις για τα ζώα; Οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι οι νοητικές, χωρικές αναπαραστάσεις στα ζώα δεν συμπίπτουν με την κατοχή εννοιών ως το αποτέλεσμα των ανώτερων γνωσιακών μηχανισμών στα έμβια και χωρίς τη δυνατότητα της γλωσσικής (λεκτικής) επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, μπορούμε να αποδώσουμε στις νοητικές, χωρικές αναπαραστάσεις των ζώων τον τίτλο της «χωρικής σκέψης» χωρίς την κατοχή εννοιών. Για τον λόγο αυτό η «χωρική σκέψη» στα ζώα συνδέεται τέλος, με την ερμηνεία του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την αντίληψη.

Βασικοί όροι για την κατανόηση του περιεχομένου της «χωρικής σκέψης» στα ζώα είναι οι ακόλουθοι: ο όρος του «γνωσιακού χάρτη»(cognitive map) καθώς και εκείνοι του «εγωκεντρικού χώρου» (egocentric space) και του «αλλοκεντρικού χώρου»(allocentric space). Οι παραπάνω όροι που χρησιμοποιούνται για την εξήγηση της «χωρικής σκέψης» στα ζώα συμφωνούν με τη μη-εννοιολογική προσέγγιση για την αντίληψη καθώς σε αυτή τη περίπτωση οι νοητικές αναπαραστάσεις των ζώων δεν διαθέτουν έννοιες .

Ο όρος «γνωσιακός χάρτης» συνδέεται με τον προσδιορισμό του προσανατολισμού στα ζώα και όπως χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον Tolman⁷⁸ δηλώνει το νοητικό αντίστοιχο ενός τοπογραφικού χάρτη προς χρήση του ταξιδευτή. Πρόκειται δηλ. για την εσωτερική αναπαράσταση γεωμετρικών σχέσεων ανάμεσα σε εμφανή σημεία που περιέχονται στον περιβάλλοντα χώρο του ζώου. Η

---

⁷⁸ Tolman, E.C, B.F. Ritchie and D.Kalish (1946), «Studies in spatial learning II: Place learning versus response learning», Journal of Experimental Psychology 36, σελ. 221-229.

αποτελεσματικότητα του «γνωσιακού χάρτη» αποδεικνύεται στην δυνατότητα που παρέχει στο ζώο να «υπολογίσει» και να επιλέξει τη συντομότερη διαδρομή όταν κινείται στον χώρο. Ο υπολογισμός της συντομότερης διαδρομής πραγματοποιείται από το ζώο βάσει των εμφανών σημείων στον περιβάλλοντα χώρο. Ο «γνωσιακός χάρτης» που αποτελεί έτσι μια χαρτογράφηση του χώρου με το σύνολο των σημείων που περιέχονται σε αυτόν εγγράφεται στην σκέψη του ζώου ως μια νοητική αναπαράσταση χωρίς έννοιες. Η απόσταση ανάμεσα σε δυο σημεία του «γνωσιακού χάρτη» δεν καθορίζεται από το ζώο με την εφαρμογή μετρικών συστημάτων αλλά δίνει έναυσμα για τον προσανατολισμό του στον χώρο με εμπειρικό τρόπο⁷⁹.

Ακολούθως, ο καθορισμός του «εγωκεντρικού χώρου» αφορά τον σχηματισμό ενός πλαισίου αναφοράς (frame of reference) στο κέντρο του οποίου βρίσκεται το σώμα του ζώου ή κάποιο μέρος του σώματος. Έτσι αρχικά η κατανόηση του «πλαισίου αναφοράς» δηλώνει το «σημείο ή το σύνολο των σημείων σε σχέση με τα οποία καθορίζεται μια χωρική τοποθεσία»⁸⁰. Ακολούθως το «εγωκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» αφορά τον καθορισμό της χωρικής τοποθεσίας σε σχέση με τη θέση του σώματος (ή σημείων του σώματος) του ζώου στον χώρο.

Αντίθετα το « αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» προσδιορίζει την χωρική τοποθεσία σε σχέση με κάποιο εξωτερικό σημείο από το σώμα του ζώου. Ο Jose Luis Bermudez (2003, σελ.99) αναφέρει δυο διαφορετικούς τύπους για το «αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς». Έτσι, σύμφωνα με τον πρώτο (1) τύπο το

---

⁷⁹ Στο (2) κεφάλαιο της παρούσης εργασίας είχαμε αναφέρει ότι η κατοχή μετρικών συστημάτων από το υποκείμενο συμπίπτει με την κατοχή του εννοιολογικού περιεχομένου για την αντίληψη, επειδή τα μετρικά συστήματα είναι εννοιολογικά καθορισμένα. Αντίθετα με την άποψη αυτή το επιχείρημα της «ανεξάρτητης εμπειρίας από τα μετρικά συστήματα» (unit-free) υποστηρίζει ότι η αντιληπτική εμπειρία μπορεί να καθοριστεί χωρίς την χρήση των μετρικών συστημάτων και συνεπώς χωρίς την χρήση εννοιών.

Με παρόμοιο τρόπο, η άποψη του μη-εννοιολογικού περιεχομένου ισχυρίζεται ότι η αντίληψη του χώρου στα ζώα μπορεί να εξηγηθεί βάσει του νοητικού, αναπαραστασιακού περιεχομένου του «γνωσιακού χάρτη» χωρίς την παρεμβολή εννοιών. Συνεπώς το ζώο έχει αντίληψη των αποστάσεων ανάμεσα στα αντικείμενα χωρίς την εφαρμογή μετρικών συστημάτων για τον υπολογισμό των αποστάσεων.

⁸⁰ Herbert L. Pick., Jr.- Lockman Jeffrey J. 1981, «From frames of reference to spatial representations». In L.S.Limben, A.H.Patterson and N. Newcombe (eds.) *Spatial representation and behaviour across the Life Span*. New York: Academic Press, σελ. 40.

«αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» αφορά τον καθορισμό μιας τοποθεσίας σε σχέση με κάποια σημεία που δεν ανήκουν στον χώρο αναφοράς αλλά είναι ορατά από αυτόν τον χώρο ενώ σύμφωνα με τον δεύτερο (2) τύπο το «αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» αφορά τον εντοπισμό μιας τοποθεσίας σε σχέση με κάποια εσωτερικά σημεία του χώρου αναφοράς αλλά εκτός του σώματος του ζώου.

Το βασικό πλεονέκτημα εν γένει του «αλλοκεντρικού πλαισίου αναφοράς» αφορά την δυνατότητα που προσφέρει στο ζώο να ορίσει κάποια σταθερά σημεία του χώρου σε συνδυασμό με τα οποία εντοπίζεται η τοποθεσία-στόχος. Ας ονομάσουμε το σύνολο των σταθερών σημείων που επιλέγονται στο «αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» για τον καθορισμό της τοποθεσίας-στόχου ως «τοποθεσία-παράμετρος». Έτσι δημιουργείται μια σταθερή απόσταση ανάμεσα στην τοποθεσία-στόχο (όπου βρίσκεται η τροφή) και στην τοποθεσία-παράμετρο όπως ορίζεται ανεξάρτητα από την θέση του ζώου στον χώρο. Κάτι τέτοιο δεν είναι παράλληλα εφικτό με το «εγωκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» γιατί σε αυτή την περίπτωση η τοποθεσία-στόχος είναι σε μεταβλητή απόσταση σε σχέση με τη θέση του σώματος του ζώου (ή κάποιου μέρους του σώματός του). Για να κατανοήσουμε περαιτέρω την διάκριση και την σημασία του «εγωκεντρικού πλαισίου αναφοράς» συγκριτικά με το «αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» προτείνουμε το ακόλουθο παράδειγμα του Bermudez (2003, σελ. 100).

Ας φανταστούμε ένα λαβύρινθο σε σχήμα σταυρού στον αριστερό αρμό του οποίου έχουμε τοποθετήσει φαγητό. Και ας υποθέσουμε ότι ένα ποντίκι ξεκινά από το κάτω άκρο του νοτίου αρμού για να εντοπίσει το φαγητό. Με ποιο τρόπο το ποντίκι θα προσδιορίσει την διαδρομή που πρέπει ν' ακολουθήσει για να εντοπίσει το φαγητό; Σύμφωνα με όσα προαναφέραμε σχετικά με την διαφορά ανάμεσα στο «εγωκεντρικό» και στο «αλλοκεντρικό» πλαίσιο αναφοράς ο Bermudez αναφέρει τέσσερις (4) εναλλακτικές που θα καθορίσουν την αντιληπτική ικανότητα του χώρου και ακολούθως τη συμπεριφορά του ποντικιού:

- a. Το φαγητό βρίσκεται στην άκρη των κινήσεων $M1 \dots n$
- b. Το φαγητό βρίσκεται στις συντεταγμένες (x,y) εντός του εγωκεντρικού χώρου
- c. Το φαγητό βρίσκεται στις συντεταγμένες (x',y') εκτός του χώρου του λαβυρίνθου

- d. Το φαγητό βρίσκεται στις συντεταγμένες (x'' , y'') εντός του περιβάλλοντος χώρου⁸¹.

Από τις προαναφερόμενες εναλλακτικές οι (a) και (b) αφορούν το «εγωκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» ενώ οι εναλλακτικές (c) και (d) αναφέρονται στο «αλλοκεντρικό πλαίσιο αναφοράς» και ειδικότερα τους προαναφερόμενους τύπους (1) και (2) του Bermudez για τον καθορισμό του αλλοκεντρικού πλαισίου αναφοράς. Όλες οι εναλλακτικές αποτελούν ισάριθμα νοητικά και αναπαραστασιακά περιεχόμενα για τον καθορισμό της τοποθεσίας-στόχος= εκεί όπου βρίσκεται το φαγητό. Αλλά αν το ποντίκι διαθέτει το νοητικό περιεχόμενο (a) ή (b) ο εντοπισμός της τοποθεσίας-στόχος γίνεται βάσει του «εγωκεντρικού πλαισίου αναφοράς» ενώ αν το ποντίκι διαθέτει το νοητικό περιεχόμενο (c) ή (d) ο καθορισμός της τοποθεσίας-στόχος γίνεται βάσει του «αλλοκεντρικού πλαισίου αναφοράς».

Είναι νομίζω φανερό από τα παραπάνω με ποιό τρόπο οι εναλλακτικές που περιλαμβάνονται στο «εγωκεντρικό» και στο «αλλοκεντρικό» πλαίσιο αναφοράς επηρεάζουν την συμπεριφορά του ζώου καθώς το κάθε ξεχωριστό νοητικό περιεχόμενο υπαγορεύει στο ζώο να κινηθεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο για να πετύχει τον στόχο του. Να εντοπίσει δηλ. την τοποθεσία-στόχο όπου βρίσκεται το φαγητό.

Όμως οι εναλλακτικές (a), (b), (c) και (d) του Bermudez δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι διαθέτουν εννοιολογικό περιεχόμενο αν και η κατοχή τους από το ποντίκι επιδεικνύει μια μορφή ελέγχου της συμπεριφοράς του. Πράγματι το νοητικό περιεχόμενο των (a), (b), (c) και (d) καθορίζει κάποιο είδος σκέψης που αποτελείται από χωρικές αναπαραστάσεις – με την χρήση του «εγωκεντρικού» ή του «αλλοκεντρικού» πλαισίου αναφοράς-. Θα ήταν λοιπόν χρήσιμο να ονομάσουμε το είδος της σκέψης που αποτελείται από χωρικές αναπαραστάσεις ως «χωρική σκέψη» (spatial thinking). Η «χωρική σκέψη» αποτελεί κάποιο είδος αντιληπτικής ικανότητας του χώρου και συνακόλουθα ελέγχου της συμπεριφοράς των ζώων αλλά η εξήγηση της δεν συμβαδίζει με την εφαρμογή του ανώτερου γνωσιακού μηχανισμού της σκέψης σε αυτά. Όπως αποδείχτηκε σε πειράματα με ποντίκια (Tolman, Ritchie and

---

⁸¹ Η επιλογή (d) δηλώνει ότι οι συντεταγμένες x'' και y'' που περιέχονται στο λαβύρινθο προσδιορίζουν μια θέση στο χώρο που δεν εξαρτάται από την εγωκεντρική θέση του σώματος του ζώου αλλά ορίζεται αλλοκεντρικά.

Kalish, 1946) δεν επιδεικνύουν γνωσιακές ικανότητες παρόμοιες των ανεπτυγμένων θηλαστικών όπως π.χ. ο άνθρωπος αλλά μπορούν να αφομοιώσουν κάποια επίκτητη συμπεριφορά προς το περιβάλλον τους και να επιτυγχάνουν ένα συγκεκριμένο στόχο αλλά εφόσον οι συνθήκες του χώρου δεν μεταβάλλονται. Σε περίπτωση μεταβολής των συνθηκών του περιβάλλοντος τα ποντίκια αποτυγχάνουν να επαναπροσδιορίσουν επιτυχώς την συμπεριφορά τους για να διατηρήσουν τον στόχο τους. Άρα η «χωρική σκέψη» επιχειρεί να ερμηνεύσει την χωρική αντίληψη των ζώων και τον έλεγχο της συμπεριφοράς τους σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον κατά τρόπο που προσιδιάζει και αφορά το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο.

Όμως ολοκληρώνοντας αυτό το κεφάλαιο θα ήθελα να θέσω ένα ερώτημα που προκύπτει από την μέχρι τώρα περιγραφή της «αντίληψης των ζώων». Η σημασία του ερωτήματος αφορά την δυνατότητα σύγκρισης των νοητικών, χωρικών αναπαραστάσεων στα ζώα με εκείνες των ανθρώπων που δεν διαθέτουν εννοιολογικό περιεχόμενο. Και ειδικότερα θέτουμε το ερώτημα κατά πόσο το αναπαραστασιακό, νοητικό περιεχόμενο των ζώων μπορεί να αποτελέσει ένα μοντέλο εξήγησης για το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο των νοητικών αναπαραστάσεων στους ανθρώπους. Θεωρούν πράγματι όσοι μελετητές ασχολούνται με την «αντίληψη των ζώων» ότι η «χωρική σκέψη» προσφέρει την εξήγηση για τον αντιληπτικό έλεγχο και συνακόλουθα την συμπεριφορά των ζώων που διαφέρουν από τον άνθρωπο καθώς δεν έχουν αναπτύξει την γλωσσική ικανότητα. Και όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι φιλόσοφοι της αντίληψης αναφέρονται επίσης στην «χωρική σκέψη» με τους όρους εφαρμογής του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης. Προτείνεται ακολούθως από τους ίδιους φιλοσόφους το ερώτημα κατά πόσο η «χωρική σκέψη» των προαναφερόμενων ζώων μπορεί να συγκριθεί με την εξήγηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης στον άνθρωπο. Για τον λόγο αυτό μπορούμε να εννοήσουμε την «χωρική σκέψη» των ζώων ως το δείγμα μιας κοινής (με όρους βιολογικούς) βάσης ανάμεσα στα ανώτερα θηλαστικά όπως ο άνθρωπος και σε άλλα κατώτερα ζωικά είδη. Το ερώτημα αυτό δεν προτίθεται να υποβαθμίσει ή να αδιαφορήσει για την εφαρμογή του γνωσιακού μηχανισμού στα ανώτερα θηλαστικά όπως ο άνθρωπος αλλά επιχειρεί να καταδείξει μέσω μιας στοιχειώδους σύγκρισης με ποιό τρόπο μπορούμε να εξηγήσουμε το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης στους ανώτερους έμβιους οργανισμούς. Σίγουρα η στοιχειώδης αυτή σύγκριση για την κατανόηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης ανάμεσα στον άνθρωπο και σε άλλους έμβιους οργανισμούς, απλούστερους στην

βιολογική και ιδιαίτερα στην νευροφυσιολογική τους σύσταση, θα πρέπει να ιδωθεί με κάποια επιφυλακτικότητα καθώς επικεντρώνεται στην σύγκριση ανάμεσα σε διαφορετικά ζωικά είδη. Αλλά παρ'όλα αυτά το ερώτημα διατηρεί ένα ενδιαφέρον κυρίως για όσους επιστήμονες ασχολούνται με την εξελικτική άποψη της αντίληψης για τους έμβιους οργανισμούς, δηλ. με τα θέματα της εξελικτικής βιολογίας για τον καθορισμό της αντίληψης.

Για τον λόγο αυτό θεωρώ ότι η εξέταση της αντίληψης των ζώων, και κυρίως η εξήγηση των νοητικών, χωρικών αναπαραστάσεων που περιγράψαμε σε αυτό το κεφάλαιο αποτελούν ένα ισχυρό, με όρους βιολογικής σύγκρισης, επιχείρημα για την ύπαρξη του μη-εννοιολογικού περιεχομένου στους ανθρώπους. Χωρίς όμως γι'αυτό τον λόγο να υποβαθμίζουμε τη βιολογική και τη πολιτισμική σημασία της γνωσιακής ικανότητας όπως εμφανίζεται στους ανθρώπους.

4.3 Ενστάσεις υπέρ της σημασίας του εννοιολογικού περιεχομένου στους ανθρώπους: η περίπτωση του John McDowell.

Πριν ολοκληρώσουμε αυτό το κεφάλαιο (4) θα παρουσιάσουμε τις απόψεις του John McDowell⁸² σχετικά με την σημασία κατοχής εννοιών από τα «έλλογα ζώα» (rational animals) σε αντίθεση με τα «κοινά ζώα» (mere animals)⁸³, ο οποίος υποστηρίζει την αντίθεση του στο μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και την σημασία που αποδίδει στην χρήση των εννοιών από τον άνθρωπο. Τα «κοινά ζώα» όπως θα παρατηρήσουμε στη συνέχεια καθορίζουν την συμπεριφορά τους από τον πρωτόγονο χαρακτήρα μιας «πρωτο-υποκειμενικότητας» (proto-subjectivity)⁸⁴ που στερείται εννοιών γεγονός που ανατρέπεται στη περίπτωση των «έλλογων ζώων». Έτσι, ο συγγραφέας του *Mind and World* υποστηρίζει ότι καθοριστική στιγμή για την έλευση των «έλλογων ζώων» όπως ο άνθρωπος είναι η ανάπτυξη σε αυτά της γνωσιακής ικανότητας και της συνακόλουθης κατοχής εννοιών. Η ανάπτυξη της γνωσιακής και της εννοιολογικής ικανότητας στα «έλλογα ζώα» συνδέεται περαιτέρω με την απόκτηση της «πλήρους υποκειμενικότητας» (full-fledged subjectivity)⁸⁵ που τα διαχωρίζει οριστικά από το φυσικό περιβάλλον της βιολογικής επιβίωσης -και εν

⁸² John McDowell, *Mind and World*, in Lecture VI: Rational and Other Animals, MIT, 1984.

⁸³ John McDowell, *ibidem*, σελ. 114.

⁸⁴ John McDowell, *ibidem*, σελ. 120.

⁸⁵ John McDowell, *ibidem*, σελ. 116

γένει των βιολογικών δυνάμεων- και τα εισάγει στη διάσταση του πολιτισμικού περιβάλλοντος που αποτελεί τον χώρο μιας «δεύτερης φύσης»⁸⁶ για τον άνθρωπο. Πρέπει να σημειώσουμε τέλος, ότι η γνωσιακή και εννοιολογική κατάσταση των «έλλογων ζώων» υπερβαίνει αξιολογικά την ζωή των «κοινών ζώων» καθώς τους αποδίδει την δυνατότητα αυτό-καθορισμού και τους προσδίδει νέες προοπτικές που δεν εξαρτώνται από τον επιτακτικό χαρακτήρα των βιολογικών αναγκών⁸⁷.

4.3.1. Τα «έλλογα ζώα»: η ερμηνεία του John McDowell στο θέμα της κατοχής των εννοιών.

Στο έργο του *Mind and World* ο John McDowell προτείνει το παράδειγμα του Hans-Georg Gadamer⁸⁸ για να υποδείξει την διάκριση ανάμεσα στο απλό βιωτικό στάδιο των ζώων στο «φυσικό περιβάλλον» (environment) και στο πολιτισμικό βιωτικό στάδιο των ζώων στον «κόσμο» (world)⁸⁹. Όπως επισημαίνει ο Gadamer τα «κοινά ζώα» (mere animals)⁹⁰ που ζουν στο περιβάλλον της φύσης χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι υπακούουν στα «βιολογικά προτάγματα»(biological imperatives)⁹¹ του είδους τους. Συνεπάγεται ότι ο έλεγχος της συμπεριφοράς των «κοινών ζώων» υπαγορεύεται από τους στόχους που θέτουν κάθε στιγμή σε άμεση συνάρτηση με τις ανάγκη επιβίωσης και αναπαραγωγής τους. Και η αντανακλαστική συμπεριφορά των «κοινών ζώων» που είναι άμεσα συναρτημένη από τα «βιολογικά προτάγματα» δικαιολογεί περαιτέρω την περιορισμένη δράση τους καθώς και την περιορισμένη δυνατότητα τους για την λήψη αποφάσεων. Τέλος, η εξήγηση της συμπεριφοράς των «κοινών ζώων» αποδίδεται από τον Gadamer στον χώρο του

---

⁸⁶ John McDowell, *ibidem*, σελ. 115

⁸⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο McDowell στο *Mind and World*: «..., it is the power of conceptual thinking that brings both the world and the self-consciousness. Creatures without conceptual categories lack self-consciousness,....., and experience of objective reality», σελ. 114.

⁸⁸ Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method*, edit. Continuum, 1989, pp. 438-56.

⁸⁹ John McDowell, *Mind and World*, in Chapt: Rational and other animals, 1994, σελ. 115.

⁹⁰ John McDowell, *ibidem*, σελ. 115.

⁹¹ John McDowell, *ibidem*, σελ. 115

«φυσικού περιβάλλοντος» (environment)⁹² που επιτάσσει την ικανοποίηση των «βιολογικών προταγμάτων» για την επιβίωση και την αναπαραγωγή του είδους.

Αντιλαμβανόμαστε ότι η ερμηνεία αυτή για την ζωή των «κοινών ζώων» δεν προσφέρει δυνατότητες για την άσκηση μιας ηθελημένης και συνειδητής συμπεριφοράς. Για τον λόγο αυτό το είδος της εμπειρίας των «κοινών ζώων» χαρακτηρίζεται από τον McDowell ως «εξωτερική εμπειρία» (outer experience)⁹³ που συνάδει με μια μορφή «πρωτο-υποκειμενικότητας» (proto-subjectivity)⁹⁴ σε αυτά. Η έννοια της «πρωτο-υποκειμενικότητας» δηλώνει μια μορφή ζωής που διαθέτει αντιληπτικές ικανότητες και ανταποκρίνεται στις πρακτικές ανάγκες του ζωικού είδους. Αλλά αυτή η μορφή ζωής δεν διαθέτει νοητικές και γνωσιακές ικανότητες και συνεπώς δεν δύναται να διαθέτει μια αυτόβουλη και «πλήρη υποκειμενικότητα» (full-fledged subjectivity)⁹⁵.

Η μετάβαση από την αρχική «πρωτο-υποκειμενικότητα» των «κοινών ζώων» προς την γνωσιακή κατάσταση της «πλήρους υποκειμενικότητας» δηλώνει την έλευση των «έλλογων ζώων» όπως ο άνθρωπος που σαφώς διαχωρίζονται και απομακρύνονται από την ζωική κατάσταση των «βιολογικών προταγμάτων». Το καταλυτικό γεγονός αυτής της απομάκρυνσης οφείλεται στην παρουσία του «λόγου» (reason)⁹⁶ στα «έλλογα ζώα». Και η απόκτηση του λόγου στα «έλλογα ζώα» συμπίπτει με την απόκτηση σε αυτά της γνωσιακής και εννοιολογικής ικανότητας.

Κάτι τέτοιο συνεπάγεται την απομάκρυνση των «έλλογων ζώων» από το «φυσικό περιβάλλον» και τα εισάγει στο πολιτισμικό χώρο του «κόσμου»(world). Ο «κόσμος» για τον McDowell δεν ισούται με το «φυσικό περιβάλλον» αλλά με τον πολιτισμικό χώρο της ανθρώπινης κοινωνίας στον οποίο αναδύεται η «δεύτερη φύση» (second nature)⁹⁷ του ανθρώπου. Έτσι ο άνθρωπος με την άσκηση των γνωσιακής ικανότητας του και την συνακόλουθη χρήση των εννοιών αποκτά μια πρόσθετη ικανότητα δηλ. του αυτό-καθορισμού των πράξεων και της σύνολης

---

⁹² Ο προτεινόμενος ορος του «φυσικού περιβάλλοντος» (environment) χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία και τις συνθήκες διαβίωσης των έμβιων οργανισμών στο περιβάλλον της φύσης.

⁹³ John McDowell, *Mind and World*, σελ. 115.

⁹⁴ John McDowell, *ibidem*, σελ. 117.

⁹⁵ John McDowell, *ibidem*, σελ. 117.

⁹⁶ John McDowell, *ibidem*, σελ. 115.

⁹⁷ John McDowell, *ibidem*, σελ. 115.

συμπεριφοράς του που είναι ανεξάρτητη από τα «βιολογικά προτάγματα» των «κοινών ζώων».

Κατά συνέπεια η ερμηνεία του McDowell για την διάκριση ανάμεσα στα «κοινά ζώα» και στα «λογικά ζώα» δεν διαφωνεί μάλλον με την βασική θέση της «αντίληψης των ζώων» (animal perception) την οποία εξετάσαμε στο (4) κεφάλαιο σύμφωνα με την οποία η συμπεριφορά των ζώων στηρίζεται στην κατοχή ενός νοητικού περιεχομένου χωρίς την χρήση εννοιών. Αλλά ιδιαιτέρως ο McDowell ισχυρίζεται ότι η «αντίληψη των ζώων» αφορά την εξήγηση της συμπεριφοράς των «κοινών ζώων» που όπως παρατηρήσαμε καθορίζεται από την «πρωτο-υποκειμενικότητα» και υπαγορεύεται από τα «βιολογικά προτάγματα». Είναι παρολ'αυτά σαφές ότι για τον McDowell η ζωή των ζώων στο «φυσικό περιβάλλον» (environment) δεν μπορεί να διαθέτει καμία μορφή γνωσιακής ικανότητας, ενώ κάτι τέτοιο προϋποθέτει την έλευση των «έλλογων ζώων» και τον σχηματισμό μιας «εσωτερικής εμπειρίας»⁹⁸. Η έκφραση της «εσωτερικής εμπειρίας» προσιδιάζει στην απόκτηση κάποιας μορφής ενδοσκοπησης από το «έλλογο ζώο» που συνδέεται με την διαδικασία της σκέψης. Και η άσκηση της ενδοσκοπικής σκέψης και της «εσωτερικής εμπειρίας» από το «έλλογο ζώο» συμφώνως με την ερμηνεία του McDowell το διαχωρίζει από το στάδιο του «φυσικού περιβάλλοντος» και δημιουργεί τις συνθήκες για την εισαγωγή του στον πολιτισμικό χώρο του «κόσμου» (world).

4.3.2. Η σημασία της «εννοιολογικής ικανότητας» των «έλλογων ζώων».

Η ερμηνεία του McDowell για την έλευση των «έλλογων ζώων» δεν μπορεί να θεωρηθεί αμιγώς επιστημονική με τους όρους της εξελικτικής βιολογίας και της δαρβίνειας θεωρίας για τον καθορισμό των ειδών. Ο τρόπος που McDowell εξηγεί την εμφάνιση των «έλλογων ζώων» περιέχει ένα ισχυρό χαρακτηρισμό για την φύση τους καθώς η απομάκρυνση των «έλλογων ζώων» από το «φυσικό περιβάλλον» (environment) και η απόκτηση της γνωσιακής και εννοιολογικής ικανότητας διαθέτει μια ισχυρή αξιολογική σημασία για τον εν γένει καθορισμό

---

⁹⁸ John McDowell, *ibidem*, σελ. 119.

τους. Πράγματι, στα «έλλογα ζώα» η έλευση της σκέψης που ο McDowell χαρακτηρίζει ως την άσκηση μιας «πέρα της φυσικής δυνατότητας» (extra-natural potential)⁹⁹ δεν σημαίνει ότι ενεργοποιούνται απλώς τα νευροφυσιολογικά κέντρα της ανώτερων λειτουργιών της σκέψης στον εγκέφαλο του ανθρώπου .

Θεωρώ ότι ο McDowell εξετάζει το νοητικό περιεχόμενο των «έλλογων ζώων» από την άποψη μιας μερικής επιγένεσης του προς το αντίστοιχη νευροφυσιολογική κατάσταση χωρίς όμως ο ίδιος να ασπάζεται μια θέση φυσικαλιστικού αναγωγισμού. Μπορεί συνεπώς να θεωρεί ότι το νοητικό περιεχόμενο p των «έλλογων ζώων» συνδέεται αιτιακά με το νευροφυσιολογική κατάσταση p' κατά τρόπο ώστε να δικαιολογείται μια μορφή επιγένεσης των παραπάνω χωρίς όμως το p να συμπίπτει με το p' . Αντίθετα για τον McDowell το νοητικό περιεχόμενο δεν εξαντλείται στην νευρο-βιολογική εξήγηση για την ζωή των «έλλογων ζώων» και δημιουργεί τις συνθήκες για ένα διαφορετικό καθορισμό της συμπεριφοράς τους.

Έτσι λοιπόν το διαφορετικό συστατικό για τον καθορισμό των «έλλογων ζώων» πρέπει ν' αναζητηθεί στην ιδιαίτερη λειτουργία της «έλλογης σκέψης» (reason) τους και στην εφαρμογή της γνωσιακής και εννοιολογικής ικανότητας. Γιατί όπως είναι εμφανές στο *Mind and World* η άσκηση της σκέψης που στηρίζεται στην εφαρμογή μιας «πέραν της φυσικής δυνατότητας» για τα «έλλογα ζώα», και κατά κύριο λόγο από τον άνθρωπο, καταλήγει στην διαπίστωση της κατάστασης του με πολιτισμικούς όρους ούτως ώστε αυτός να βιώνει τις συνθήκες μιας «δεύτερης φύσης» που έχει οριστικά αποκολληθεί από το βιολογικό στάδιο του «φυσικού περιβάλλοντος» και δύναται να αυτό-καθορίζει την συμπεριφορά του ανεξάρτητα από τα «βιολογικά προτάγματα». Κατά συνέπεια τα αίτια της κατάστασης των «έλλογων ζώων» δεν εξαρτώνται από την «εξωτερική εμπειρία» και δεν αποτελούν συνεπώς τη βιολογική και πρακτική απάντηση των οργανισμών αυτών στα εξωτερικά ερεθίσματα αλλά αντίθετα ο γνωσιακός χαρακτήρας που ανήκει στο πολιτισμικό στάδιο προκαλείται από την λειτουργία της «εσωτερικής εμπειρίας» που μπορούμε να εννοήσουμε ως μια μορφή ενδοσκοπικής σκέψης.

Ολοκληρώνοντας αυτό το κεφάλαιο θα ήθελα να προτείνω την άποψη ότι η «εσωτερική εμπειρία» και η εφαρμογή της «πέραν της φυσικής δυνατότητας» της σκέψης στα «έλλογα ζώα» δεν αποτελεί επαρκή συνθήκη για την κατανόηση της

---

⁹⁹ John McDowell, *ibidem*, σελ. 124.

συμπεριφοράς τους. Η αποδοχή της «εσωτερικής εμπειρίας» ως επαρκούς συνθήκης για την κατανόηση της συμπεριφοράς των «έλλογων ζώων» θα ήταν δικαιολογημένη μόνο σε περίπτωση που ο «κόσμος» θα σήμαινε τις διαστάσεις ενός ιντερναλιστικού σύμπαντος χωρίς κάποια μορφή σύνδεσης με την εξωτερική πραγματικότητα. Αλλά ο McDowell δεν υιοθετεί για τον εαυτό του κάποια μορφή σκεπτικισμού σχετικά με την εξωτερική πραγματικότητα. Πρέπει κατά συνέπεια, η «εσωτερική εμπειρία» να απευθύνεται στα εξωτερικά αντικείμενα κατά τρόπο ώστε να προυποθέτει την σύνδεση (για την εξακρίβωση ή όχι) ανάμεσα στο περιεχόμενο της σκέψης, αφενός, και στα εξωτερικά αντικείμενα, αφετέρου. Έτσι τα συστατικά του νοητικού περιεχομένου θα επαληθεύονται εφόσον υπάρχουν τα εξωτερικά αντικείμενα στα οποία αναφέρονται.

Για τον λόγο αυτό θεωρώ ότι είναι σημαντικό να οριστούν τα όρια ανάμεσα στην «εξωτερική εμπειρία» και στην «εσωτερική εμπειρία» όπως περιγράφονται στην ερμηνεία του McDowell. Πρόκειται για τον καθορισμό των ορίων ανάμεσα στην επίδειξη ενός μηχαβιοριστικού μοντέλου της ανθρώπινης συμπεριφοράς όπως υπαγορεύεται από την αντίληψη της «εξωτερικής εμπειρίας» και στην πραγμάτευση της ενδοσκοπικότητας για την «εσωτερική εμπειρία» ώστε να μην καταλήξει σε κάποια ακραία μορφή ιντερναλισμού. Όσον αφορά την «εξωτερική εμπειρία» θεωρείται ότι τα ζώα σε αυτό το βιοτικό στάδιο διαθέτουν αντιληπτικές ικανότητες αλλά η συμπεριφορά τους δεν υπαγορεύεται από τον γνωσιακό έλεγχο γιατί το νοητικό τους περιεχόμενο σε αυτή την περίπτωση δεν περιλαμβάνει έννοιες και στερείται την γνωσιακή ικανότητα. Κατά συνέπεια τα «κοινά ζώα» δεν διαθέτουν σκέψη αλλά η συμπεριφορά τους εξηγείται στη βάση ενός αντανάκλαστικού μοντέλου προς τα εξωτερικά ερεθίσματα. Αντίθετα η άσκηση της «εσωτερικής εμπειρίας» αφορά την ενεργοποίηση της ενδοσκοπικής σκέψης και το νοητικό περιεχόμενο κατά την διάρκεια του πολιτισμικού σταδίου του «κόσμου» στον McDowell αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία που αφορά την εφαρμογή της γνωσιακής και εννοιολογικής ικανότητας στα «έλλογα ζώα».

Έτσι ο καθορισμός των ορίων ανάμεσα στην «εξωτερική εμπειρία» και στην «εσωτερική εμπειρία» στον McDowell απαιτεί ώστε η άσκηση της σκέψης στα «έλλογα ζώα» ν' αποφύγει, αφενός, την παγίδα του σκεπτικισμού και να προσδιορίσει, αφετέρου, τα κριτήρια επαληθευσιμότητας της σύνδεσης της προς την εξωτερική πραγματικότητα. Ο καθορισμός των ορίων ανάμεσα στην «εσωτερική εμπειρία» και στην «εξωτερική εμπειρία» με τον τρόπο που προανέφερα είναι

χρήσιμος για την κατανόηση της καθοριστικής σημασίας της έλλογης σκέψης στην διαμόρφωση του «κόσμου» γεγονός που επιτυγχάνεται σύμφωνα με τον McDowell με την εφαρμογή της γνωσιακής και εννοιολογικής ικανότητας των «έλλογων ζώων».

Η επιχειρηματολογία όμως του McDowell υπέρ της κατοχής και της χρήσης των εννοιών από τον άνθρωπο είναι αποφασιστικής σημασίας τόσο, για τη πολιτισμική ερμηνεία του γνωσιακού περιεχομένου όσο, και για την εξήγηση της αντιληπτικής ικανότητας του υποκειμένου. Άλλωστε οι έννοιες που κατέχει ο άνθρωπος, όπως είδαμε σύμφωνα με τον John McDowell, είναι «υψηλής ανάλυσης» και οι οποίες ανταποκρίνονται στη πλειάδα των δεδομένων που περιέχονται στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας¹⁰⁰.

Κατά συνέπεια, ο John McDowell αποδίδει στο εννοιολογικό περιεχόμενο τον καθοριστικό και αδιαμφισβήτητο ρόλο για την φιλοσοφική(μεταφυσική) ερμηνεία του ανθρώπου, σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης ύπαρξης (πολιτισμικά, αντιληπτικά, γνωσιακά, βιολογικά). Αλλά όπως παρατηρήσαμε σε αυτό το κεφάλαιο η γνωσιακή προδιάθεση του ανθρώπου στην οποία αντιστοιχεί η κατοχή και η χρήση των εννοιών αδρανοποιεί κλιμακωτά την αιτιακή της σχέση με την εξωτερική πραγματικότητα όσο παράλληλα σταδιακά αποσπάται από το βιολογικό επίπεδο της ύπαρξης προς εκείνο το πολιτισμικό. Την προσπάθεια μας λοιπόν να εξηγήσουμε την ανθρώπινη συμπεριφορά στο πολιτισμικό επίπεδο χαρακτηρίζει μια τάση διανοητικής (γνωσιακής) αυτονομίας που εφόσον δεν διατηρεί τις ίδιες αιτιακές σχέσεις προς την εξωτερική πραγματικότητα μπορεί να καθοδηγείται από ιντερναλιστικά κριτήρια. Απευθύνουμε συνεπώς στον McDowell το πρόβλημα του ιντερναλισμού για την εξήγηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς στο πολιτισμικό στάδιο, γεγονός που αμφισβητεί την αιτιοκρατική σχέση της ανθρώπινης συμπεριφοράς με την εξωτερική πραγματικότητα. Και προτείνουμε σχετικά με αυτό ότι θα πρέπει να καθοριστούν τα κριτήρια της σχέσης της «εσωτερικής» προς την «εξωτερική» εμπειρία ώστε παράλληλα να καθοριστούν τα όρια της ενδοσκοπικής σκέψης σε σχέση με τον εξωτερικό κόσμο.

---

¹⁰⁰ Στη σημασία και στον καθορισμό των εννοιών στην αντίληψη σύμφωνα με τον McDowell αναφερθήκαμε εκτενώς στο πρώτο (1) κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, με τίτλο: «Το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) στην αντιληπτική εμπειρία», σελ. 12-32.

Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται η πραγμάτευση αυτού του κεφαλαίου που αφορά την «αντίληψη των ζώων» και που αποτελεί το τελευταίο από τα βασικά επιχειρήματα υπέρ της μη-εννοιολογικής προσέγγισης που εξετάστηκαν σε αυτή την εργασία.

Όπως θα σχολιάσω στον επίλογο η εξέταση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου αποτελεί μια γνωσιακή πρόκληση για όσους μελετητές και γνωσιακούς επιστήμονες ασχολούνται με το θέμα της αντίληψης αλλά όπως επίσης θα προσπαθήσω να ισχυριστώ η μονομερής αποδοχή του , που περιλαμβάνει δηλ. το εννοιολογικό περιεχόμενο, δεν μπορεί να εξηγήσει την αντιληπτική εμπειρία *in toto*. Κι αυτό γιατί η αντιληπτική εμπειρία στον άνθρωπο δεν μπορεί να αποχωριστεί από την βασική της ψυχολογική (ενδοσκοπική) ερμηνεία για τον καθορισμό του κόσμου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης: Μια γνωσιακή πρόκληση.

Θεωρώ ότι η εξήγηση του μη-εννοιολογικού περιεχομένου διατηρεί για τους γνωσιοεπιστήμονες και τους φιλόσοφους της αντίληψης την υφή μιας γνωσιακής (όσο και αμφιλεγόμενης) πρόκλησης όπως θα επιχειρήσω ακολούθως να περιγράψω και για αυτόν τον λόγο υποστηρίζουν ότι το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο δύναται να εξεταστεί ξεχωριστά από το εννοιολογικό περιεχόμενο για την διαπίστωση του νοητικού περιεχομένου κατά την αντίληψη.

. Κι αυτό γιατί το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης αφορά την δυνατότητα της άμεσης πρόσβασης του υποκειμένου στο αντιληπτικό, νοητικό περιεχόμενο και ειδικότερα στην πλειάδα των αντιληπτικών ποιοτήτων που περιέχονται σε αυτό χωρίς την χρήση εννοιών. Η άμεση πρόσβαση του υποκειμένου στο αντιληπτικό περιεχόμενο χωρίς την χρήση εννοιών σημαίνει ότι μπορεί να επαληθεύσει την αντιληπτική του εμπειρία και η εφαρμογή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου αποτελεί σε αυτή τη περίπτωση το εμπειρικό κριτήριο για τον έλεγχο της αντίληψης. Αντίθετα όπως ήδη αναφέρθηκε στην παρούσα εργασία η εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου στην αντίληψη ταυτίζεται με τον γλωσσικό(σημασιολογικό) χαρακτήρα των προτασιακών στάσεων.

Κεντρικό αρωγό στην ανάλυση της διάκρισης του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου αποτελεί η αναπαραστατική θεωρία. Όπως αναφέρθηκε ήδη στην εισαγωγή της εργασίας, η παραπάνω θεωρία αποδίδει στο νοητικό περιεχόμενο της αντίληψης αναπαραστασιακό χαρακτήρα γεγονός που αφορά επίσης τη διάκριση ανάμεσα στο εννοιολογικό και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο. Έτσι, σύμφωνα με την εξήγηση του εννοιολογικού περιεχομένου για την αντίληψη το νοητικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας διαθέτει αναπαραστατικό χαρακτήρα με σημασιολογική (γλωσσική) σημασία. Υποστηρίζουν πράγματι οι οπαδοί της εννοιολογικής άποψης για την αντίληψη, ότι η κατοχή των εννοιών με την μορφή των προτασιακών στάσεων είναι προϋπόθεση για την άμεση πρόσβαση του υποκειμένου στο νοητικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας. Αντίθετα, οι οπαδοί της μη-εννοιολογικής άποψης υποστηρίζουν την άποψη ότι το υποκείμενο δύναται να έχει άμεση πρόσβαση στο αναπαραστατικό και νοητικό περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας χωρίς το ίδιο να κατέχει τις έννοιες που αναφέρονται στα

αντιληπτικά αντικείμενα. Ανάμεσα στα επιχειρήματα που οι υποστηρικτές του μη-εννοιολογικού περιεχομένου προβάλλουν ενάντια σε εκείνους του εννοιολογικού περιεχομένου είναι η γλωσσική απροσδιοριστία των προτασιακών στάσεων και η συνακόλουθη ανάγκη μιας θεωρίας νοήματος για τον καθορισμό του αντιληπτικού περιεχομένου. Σύμφωνα με τους οπαδούς της μη-εννοιολογικής προσέγγισης το εννοιολογικό περιεχόμενο -και εξαιτίας της γλωσσικής απροσδιοριστίας που προκύπτει από αυτό- δεν κατορθώνει να διατυπώσει τους κανόνες της ισόμορφης σχέσης που απαιτείται ανάμεσα στις έννοιες και στα αντιληπτικά αντικείμενα ως απαραίτητη συνθήκη για την επιτυχία της αντιληπτικής εμπειρίας. Κατά συνέπεια, σε αυτή την περίπτωση η πρόσβαση του υποκειμένου στο περιεχόμενο της αντιληπτικής εμπειρίας δεν εξακριβώνει το αντιληπτικό περιεχόμενο.

Στην παρούσα εργασία αναφερθήκαμε σε τέσσερα (4) βασικά επιχειρήματα υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης που υπήρξαν η αφορμή για να παρουσιάσουμε κάποιες ιδιαίτερες όψεις αυτής που καλέσαμε¹⁰¹: η «εννοιολογική διάκριση». Με την έκφραση της «εννοιολογικής διάκρισης» αναφερόμαστε στην διάκριση ανάμεσα στο εννοιολογικό περιεχόμενο και το μη-εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης και στον τρόπο που συνδέονται (ή δεν συνδέονται όπως ισχυρίζεται η ακραία εξαιρετική άποψη¹⁰² υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου) μεταξύ τους.

Ειδικότερα, τα τέσσερα (4) βασικά επιχειρήματα υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου είναι τα ακόλουθα: 1. το επιχείρημα του «πλούτου της εμπειρίας» (Richness Argument) που αναφέρεται τόσο, στην χρήση των εννοιών «υψηλής» και «χαμηλής» ανάλυσης όσο, επίσης στο διαχωρισμό ανάμεσα στην «ικανότητα αναγνώρισης» (recognitionnal capacity), αφενός, και στη «ικανότητα διάκρισης» (discriminatory capacity), αφετέρου, και σχετικά με αυτά αναφέραμε την φιλοσοφική αντιπαράθεση ανάμεσα στον Evans και στο McDowell για τον καθορισμό της αντίληψης 2. το επιχείρημα της «ανεξάρτητης εμπειρίας από τα μετρικά συστήματα» (unit-free) που όπως παρατηρήσαμε αφορά την ικανότητα του υποκειμένου να έχει

---

¹⁰¹ Εισαγωγή, σελ.3.

¹⁰² Η εξαιρετική θέση ενάντια στο εννοιολογικό περιεχόμενο υποστηρίζει ένα ακραίο αναγωγισμό όσον αφορά την ψυχολογική εξήγηση των εννοιών εφόσον θεωρεί ότι το νοητικό περιεχόμενο ανάγεται ολοκληρωτικά στο νευροφυσιολογικό υπόστρωμα και στις φυσιολογικές λειτουργίες του εγκεφάλου.

πρόσβαση στο αντιληπτικό περιεχόμενο χωρίς να εφαρμόζει μετρικές έννοιες, όπως είναι π.χ. ο υπολογισμός των αποστάσεων μεταξύ των αντικειμένων με την χρήση μέτρων, ιντσών και άλλων μετρικών συστημάτων, 3. το επιχείρημα σχετικά με το «ψηφιακό περιεχόμενο» (digital content) σε αντίθεση με το «αναλογικό περιεχόμενο» (analogue content) της εμπειρίας που όπως αναφέρθηκε στην παρούσα εργασία ανάγεται στη σκέψη του Fred Dretske και επικαλείται τη μετάδοση της πληροφορίας στα υπολογιστικά συστήματα. Ειδικότερα, το «ψηφιακό περιεχόμενο» αφορά το αναπαραστασιακό, εννοιολογικό περιεχόμενο ενώ ως «αναλογικό περιεχόμενο» χαρακτηρίζεται το αναπαραστασιακό, μη-εννοιολογικό περιεχόμενο και 4. το επιχείρημα για την «αντίληψη των ζώων» (animal perception) που συνδέεται κυρίως με την κατανόηση του αναπαραστασιακού περιεχομένου του «γνωσιακού χάρτη». Η εξέταση του «γνωσιακού χάρτη» των ζώων, όπως τα ποντίκια, συμφωνεί με την θεώρηση του αναπαραστασιακού και μη-εννοιολογικού περιεχομένου της αντίληψης και έτσι μας παρέχει επιπλέον, ένα επιστημονικό πλαίσιο σύγκρισης για την κατανόηση του ίδιου περιεχομένου στα ανώτερα θηλαστικά, όπως ο άνθρωπος.

Την βασική αιτιολόγηση των παραπάνω (4) επιχειρήματων υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου για την αντίληψη ανέπτυξα σε κάθε χωριστό κεφάλαιο της εργασίας και επίσης παρέθεσα κάποιους προβληματισμούς. Η επιλογή των παραπάνω επιχειρήματων υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου βασίζεται στο ισχυρό προνόμιο που προσφέρουν για την κατανόηση του νοητικού και αναπαραστασιακού περιεχομένου της αντίληψης χωρίς την χρήση εννοιών.

Θεωρώ σημαντική την συνεισφορά της μη-εννοιολογικής προσέγγισης καθόσον επιχειρεί να διατύπωσε τις συνθήκες επαλήθευσης του αντιληπτικού περιεχομένου μέσω μιας μερικής ή ολικής αναγωγής του νοητικού περιεχομένου στην υλική (εγκεφαλική ή αισθητηριακή) εξήγηση. Κατά συνέπεια η απόπειρα της μη-εννοιολογικής προσέγγισης για την αντίληψη σε κάθε περίπτωση μπορεί να εννοηθεί με όρους ψυχολογικού αναγωγισμού, με μερική ή ολική σημασία, του αντιληπτικού περιεχομένου σε μια υλική εξήγηση.

Σχετικά με αυτό, θα ήθελα να υποστηρίξω μια άποψη μερικού αναγωγισμού υπέρ της μη-εννοιολογικής προσέγγισης που θα περιλαμβάνει το περιεχόμενο των ανώτερων γνωσιακών λειτουργιών για την εξήγηση της αντίληψης. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η εξήγηση της αντίληψης στον άνθρωπο πρέπει να περιλαμβάνει την ερμηνεία των εννοιών ως το περιεχόμενο των ανώτερων γνωσιακών

λειτουργιών όμως κατά τρόπο ώστε το τελευταίο παρότι συνδέεται με το υλικό υπόστρωμα του εγκεφάλου δεν ανάγεται εξ' ολοκλήρου σε αυτό. Και εφόσον το περιεχόμενο των ανώτερων γνωσιακών λειτουργιών συνδέεται με την εφαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου θεωρώ κατά συνέπεια ότι το τελευταίο δεν ανάγεται εξ' ολοκλήρου στο υλικό υπόστρωμα του εγκεφάλου αλλά διαφυλάσσει στον άνθρωπο αιτίες που προκαλούνται από το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Έτσι, η άποψη του μερικού αναγωγισμού για την εξήγηση της αντίληψης συγκλίνει με τη μη-εννοιολογική προσέγγιση όσον αφορά την λειτουργία των ανώτερων γνωσιακών λειτουργιών και το υλικό υπόστρωμα του εγκεφάλου αλλά επίσης αποκλίνει από αυτή καθώς θεωρεί ότι η εξήγηση του νοητικού περιεχομένου δεν ανάγεται εξ' ολοκλήρου στο υλικό και νευροφυσιολογικό υπόστρωμα του εγκεφάλου. Αντίθετα, όπως ήδη παραπάνω ανέφερα, η εξήγηση του νοητικού περιεχομένου επικαλείται αιτίες που οφείλονται στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Και θεωρώ εν τέλει ότι το ζήτημα της «εννοιολογικής διάκρισης» και ειδικότερα, η υπεράσπιση του εννοιολογικού περιεχομένου ή του μη-εννοιολογικού περιεχομένου δεν μπορεί να επιλύσει το πρόβλημα της αντιληπτικής εμπειρίας in toto. Καθότι το πρόβλημα της αντιληπτικής εμπειρίας που συνδέεται με το ευρύτερο ζήτημα του προσδιορισμού της «συνείδησης» (consciousness) απαρτίζεται από μια πλειάδα όρων (και αντίστοιχων λειτουργιών) που περιλαμβάνουν αμφότερα τα επιχειρήματα υπέρ του εννοιολογικού και του μη-εννοιολογικού περιεχομένου. Παρολαύτα τα επιχειρήματα υπέρ του μη-εννοιολογικού περιεχομένου αν και δεν μπορούν μονομερώς να οδηγήσουν σε μια ολική λύση αποτελούν μια γνωσιακή πρόκληση εφόσον προτείνουν μια διαφορετική θεώρηση (και την αφορμή για κριτική και αναθεώρηση) στο ζήτημα τόσο, της αντιληπτικής εμπειρίας όσο, και της «συνείδησης».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Armstrong, David (1969), *A materialist theory of mind*, London, Routledge & Kegan Paul.
- Aydede, Murat (2003), «Is Introspection Inferential? », in *Privileged Access: Philosophical Accounts of Self-Knowledge*, Brie Gertler (Editor), Ashgate Publishing, .
- Aydede, Murat (2001), «Naturalism, Introspection, and Direct Realism about Pain» in *Consciousness and Emotion*, Vol. 2, No 1, pp. 29-73, 2001.
- Bermudez, Jose Luis (1995) «Nonconceptual content: From perceptual experience to subpersonal computational states» in *Mind and Language*, vol 10, pp.333-369.
- Bermúdez, Jose Luis (2003), *Thinking Without Words*. New York. Oxford University Press.
- Bermúdez, Jose Luis and Macpherson, F. (1998) «Nonconceptual content and the nature of perceptual experience» in the *Electronic Journal of Analytical Philosophy* 8 (special issue on the philosophy of Gareth Evans edited by Rick Grush), 1998.
- Bermudez, Jose Luis (2003) « Nonconceptual mental content » in the Stanford Encyclopedia of Philosophy.
- Bermudez, Jose Luis (1998) *The paradox of the self-Consciousness*, MIT Press.
- Bermudez, Jose Luis (1999) «Naturalism and Conceptual Norms» in *Philosophical Quarterly*, vol. 49. no.194.
- Brewer, Bill (2005) «Do sense experiential states have conceptual content» in E.Sosa and M.Steup (eds.) *Contemporary Debates in Epistemology*, Oxford-Blackwell.
- Brewer, Bill «Experience and reason in perception» on www.2.warwick.ac.uk/fac/soc/philosophy/staff/brewer/erp.pdf.
- Byrne, Alex (2005) «Perception and conceptual content», in E.Sosa and M.Steup (eds.) *Contemporary Debates in Epistemology*, Oxford-Blackwell.

- Byrne, Alex (1996) «Spin control: Comment on McDowell's *Mind and World*» in *Philosophical Issues* 7: 261-7).
- Byrne, Alex (2003) «Consciousness and nonconceptual content» in *Philosophical Studies* 13: 261-74 (2003).
- Campbell, John (1994) *Past, Space and Self*. Cambridge MA: MIT Press.
- Campbell, John (1993), «The role of physical objects in spatial thinking» in *Spatial Representations-Problems in Philosophy and Psychology*, Naomi Eilan, Rosaleen McCarthy and Bill Brewer (eds.), Blackwell Ltd, pp. 65-94.
- Crane, Tim (1992) *The Contents of experience*, Cambridge Univ. Press.
- Crane, Tim (1998a) «The waterfall illusion» in *Analysis* 48, pp.142-147, 1988a.
- Crane, Tim (1998b) «Concepts in perception» in *Analysis* 48, pp.150-153, 1988b.
- Dokic, Jerome & Elisabeth Pacherie (2001), «Shades and concepts» in *Analysis* 61.3, pp.193-202.
- Dokic, Jerome (forthcoming), «La signification des expressions égocentriques» in Proust, J, ed, *Le Probleme de Molyneux*, PUF, Paris.
- Dokic, Jerome (1995) *La Structure des Actes Mentaux*. University of Geneva PhD thesis.
- Dokic, Jerome (1992) «Le corps en mouvement: Les relations entre l'intention, l'action et le mouvement corporel» in the *Revue de Theologie et de Philosophie*, No124, pp. 249-70.
- Dretske, Fred (1981) *Knowledge and Flow of information*, The MIT Press.
- Dretske, Fred (1995) *Naturalizing the Mind*, The MIT Press.
- Evans, Gareth (1984) *The Varieties of Reference*, Clarendon Press-Oxford.
- Evans, Gareth (1988) «Molyneux's Thinking» in R.Schwartz (ed.) *Perception*, Oxford-Blackwell.
- Grush, Rick (2004) «The emulation theory of representation: motor control, imagery, and perception» in the *Behavioral and Brain Sciences* 27: pp.377-442, 2004.
- Grush, Rick (2001) «Self, world and space: on the meaning and mechanisms of egocentric and allocentric spatial representation» in the *Brain and Mind* 1(1):pp.59-92.

- Grush, Rick (1997) «*The Architecture of Representation*» in the *Philosophical Psychology*, pp.10(1)5-23.
- Gunther, York (Ed.) (1994), *Essays on Nonconceptual Content*. Cambridge MA: MIT Press.
- Jaegwon, Kim (1998) *Philosophy of Mind*, Westview Press, 1998. (ελλην.μεταφρ: *Φιλοσοφία του Νου*, εκδ. Leader, Αθήνα, 2005)
- Kelly, Sean (2001) «The non-conceptual content of perceptual experience: Situation dependence and fineness of grain» in the *Philosophy and Phenomenological Research*, 62, 601-608.
- Kelly, Sean (1998) «What makes perceptual content nonconceptual?»(and Fred Ablondi's commentary) , <http://ejap.louisiana.edu/EJAP/1998/Kelly98>.
- Kriegel, Uriah (2004) «Perceptual experience, conscious content, and nonconceptual content» in the *Essays in Philosophy*, vol.5 no.1, January.
- Laurence, Stephen & Eric Margolis, (2006) «Concepts» in the *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, February.
- Maud, Barry (2003) *Perception*, Acumen.
- McDowell, John (1994) *Mind and World*, Harvard University Press.
- McDowell, John (1995), «The content of perceptual experience» in the *Philosophical Quarterly*, 44, pp.190-205.
- Pagondiotis, Constantinos (2005) "Can perceptual content be conceptual and non- theory-laden?" στο Raftopoulos, A. (ed.): *Cognitive Penetrability of Perception: An Interdisciplinary Approach*. New York: Nova Science, σελ. 165-180.
- Pagondiotis, Constantinos (2006) "Μια υποστήριξη της άμεσης αντίληψης", *Τοπικά*, 1α, σελ. 123-139.
- Pagondiotis, Constantinos (2006) "McDowell's Transcendental Empiricism and the Theory-Ladenness of Experience", *Teorema*, vol. XXV/1, σελ. 101-114 (στο ίδιο τεύχος περιλαμβάνεται απάντηση του John McDowell: "Response to Costas Pagondiotis", σελ. 115-119).
- Pagondiotis, Constantinos (2002) Πρώτο πρόσωπο και παρεμβολή σκέψεων" από κοινού με τον Σπύρο Πετρουνάκο, *Δευκαλίων*, 20/2.
- Peacocke, Christopher (1995) *A Study of Concepts*, MIT Press.
- Peacocke, Christopher (1983) *Sense and Content*, Clarendon Press-Oxford.

- Peacocke, Christopher (2001) «Does perception have a nonconceptual content?» in *The Journal of Philosophy*, pp.239-264.
- Peacocke, Christopher (2001) «Phenomenology and nonconceptual content» in *Philosophy and Phenomenological Research*, pp.609-615.
- Peacocke, Christopher (1995) «Content, Computation and Externalism» in *Philosophical Issues*, pp.227-264.
- Peacocke, Christopher (1994) «Nonconceptual content: Kinds, rationales and relations» in *Mind and Language*, 9, pp. 419-429.
- Peacocke, Christopher (1998) «Nonconceptual content defended» in *Philosophy and Phenomenological Research* 58, pp. 381-388.
- Peacocke, Christopher (1989) «Perceptual Content» in *Themes from Kaplan, Joseph Almog, John Perry, Howard Wettstein (eds.)* Oxford Univ. Press.
- Peacocke, Christopher (1992) «Scenarios, concepts and perception» in *The Contents of Experience*, Tim Crane (ed.), Cambridge Univ. Press.
- George Pitcher, (1971) *A theory of perception* , Princeton Univ. Press.
- Zenon Pylyshyn, «Visual indexes and nonconceptual reference» in www.nyu.edu/gsas/dept/philo/courses/representation/papers/Pylyshyn.pdf
- Searle, John (1990) «Consciousness, explanatory inversion and cognitive science» in *Behavioral and Brain Sciences*, 13, pp. 585-642.
- Sedivy, S. (1996) «Must conceptually informed perceptual experience involve non-conceptual content?» in the *Canadian Journal of Philosophy* 26, pp. 413-431.
- Siegel, Susanna (2005) «Content of perception» in the Stanford Encyclopedia of Philosophy
- Robert Stalcker, (1998) «What might nonconceptual content be?» in Enrique Villanueva, ed., *Concepts. Philosophical Issues* (1998), 9. Atascadero: Ridgeview.
- Sperling, G. («The information available in brief visual representations» in *Psychological Monographs*, vol. 74, no.11.
- Tolman, E.C, B.F. Ritchie and D.Kalish (1946), «Studies in spatial learning II: Place learning versus response learning», *Journal of Experimental Psychology* 36, σελ. 221-229.

- Tolman, E.C. and C.H. Honzik (1930), «Introduction and removal of reward and maze learning in rats», University of California Publications in Psychology 4, σελ. 257-275.
- Tolman, E.C. (2001) «Cognitive maps in rats and men», Psychological Review, 55, pp. 189-208.
- Toribio, Josefa (2002) «Perceptual experience and its contents» in The Journal of Mind and Behavior, 23(24): 375-392.
- Tye, Michael (2005) «Nonconceptual content, richness, and fineness of grain» in *Perceptual Experience*, eds. T.Gendler and J.Hawthorne, Oxford Univ. Press, pp. 1-23.
- Tye, Michael (2005) «On the nonconceptual content of experience» in *Experience and Analysis*.pp. 221-239.
- Tye, Michael (1995) *Ten Problems of Consciousness*. Cambridge MA: MIT Press, 1995.
- Tye, Michael (2000) *Consciousness, Color and Content*. Cambridge MA: MIT Press.
- Venieri, M. (1996) «Putnam's Argument on Brains in a Vat» in *Skepsis* 7, pp. 95-104 .
- Venieri, M. (2002) «Functionalism and qualia» in *Deucalion* 20 , pp.197-209 (in Greek)
- Venieri, M. (2002) «The Private Language Argument and Qualia» at the Symposium "Ludwig Wittgenstein, 50 years after his Death, Ioannina, pp. 27-34 (in Greek)
- Venieri, M. (2003) «The Argument from Hallucination» on the Proceedings of the 21st World Congress of Philosophy, Istanbul 2003 (forthcoming)
- Wright, Wayne (2003) « McDowell, concepts and nonconceptual representational content», in *Disputatio* 14, pp. 39-54.

